

Kvalitet inom släktforskningen

**Guno Haskå,
Annika Otfors och Bodil Persson
2001**

Utgiven av:

Sveriges Släktforskarförbund
Box 30222
104 25 STOCKHOLM

Tel: 08-695 08 90
Fax: 08-695 08 24
e-post: genealog@genealogi.se
Webb: www.genealogi.se

Förord

”Kvalitet” är ett ord, som alla förstår innebörden av, men som ändå är märkligt svårt att förklara eller definiera. Det är också ett begrepp i tiden, och nybildningar som ”kvalitetstänkande”, ”kvalitetskriterier” och ”kvalitetshöjning” har blivit modeord jämsides med andra favorituttryck som t.ex. ”kompetensutveckling”, ”livslångt lärande” och ”målinriktning”. Även om många av dessa, för myndigheter och förvaltningar så populära ord och uttryck, är av dagsländenatur, är det ställt utom all tvivel att det finns ett behov av det som orden försöker beskriva; En vakenhet kring frågor som rör kvalitet och innehåll, och en vilja att förbättra ”produkten”.

För oss släktforskare har kvalitetstänkandet blivit brännande aktuellt i takt med att den nya tekniken förser oss med miljontals okontrollerade personuppgifter via databaser och Internet. Hur skall dessa uppgifter hanteras och citeras? Och hur blir det med det källkritiska tänkandet om man lätt och ledigt kan ladda ner hela släktutredningar till sin hemdator?

Om oron för konsekvenserna av den tekniska revolutionen på släktforskningens område var incitamentet till föreliggande utredning, finns det också en rad andra frågor kring forskningen, som behöver penetreras, t.ex. bevarandet av forskningsresultat, juridiska frågor kring lagar och sekretessregler, etiska överväganden om vad man får säga eller inte säga i tryck och på Internet, och mycket annat.

De av Sveriges Släktforskarförbund utsedda utredarna, Guno Haskå, Annika Otfors och Bodil Persson, har nedlagt ett fantastiskt arbete, vilket har resulterat i ett mycket läsvärt material, som härmed presenteras. Det är vår förhoppning att Kvalitetsutredningen skall bli flitigt läst och bearbetad i alla våra medlemsföreningar samt inom arkivvärlden, och kanske bli ett frö till uppvaknade och nytänkande på detta område.

Förbundet ber att få tacka utredarna för deras tid, engagemang och flit! Resultatet har blivit en ”Kvalitetsutredning med kvalitet”!

För förbundsstyrelsen

Falköping 20/2 2002

Ted Rosvall
förbundsordförande

Innehållsförteckning

Uppdraget	5
Inledning	6
1 Allmänt	7
1 Vad är kvalitet inom släktforskningen?	7
2 Vad säger fackmännen om kvalitet inom släktforskningen?	8
3 Vad säger släktforskarna om kvalitet inom släktforskningen?	8
2 Litteraturoversikt	10
3 Källor för släktforskning	17
1 Arkivhandlingar	17
1 Original	17
2 Filmade	18
2 Tryckta handlingar – tryckta källor	18
3 Uppgifter från Internet etc.	19
1 Kopierade originalhandlingar	19
2 Register och släktutredningar	19
4 Muntliga uppgifter	19
1 Samla in	19
2 Spara	20
3 Värdera	20
5 Bilder	21
1 Fotografier och målningar	21
2 Andra bilder	21
4 Olika typer av produkter	23
1 Tryckta	23
1 Släktutredningar	23
2 Torpinventeringar	23
3 Register	24
4 Skönlitteratur	32
5 Fingerade exempel	32
6 Vilka register bör finnas i olika typer av böcker?	33
2 Elektroniska produkter	37
1 Hemsidor och databaser på Internet	37
2 Hembrända CD-skivor	38
3 Andra presentationer	38
4 Allmänna synpunkter	38
1 Icke-historiska fakta	38
2 Vandringsägner	38
3 Svåra ord för icke släktforskare	39
4 Slutredovisningen	39
5 Källhänvisningar	40
1 Varför är det så viktigt med källangivelser?	40
2 Hur man anger sina källor	40
1 En allmän princip	40
2 Arkivhandlingen i original	40
3 Arkivhandlingen på rullfilm	41
4 Arkivhandlingen på fiche-kort	42
5 Bearbetade källor – databaser	42
6 Släktutredningar i artiklar och böcker	42

6	Bevarande av forskningsresultat	43
1	Förvaring och ordning	43
2	Bilder och fotografier	44
1	Förvaring av bilder	44
2	Märka och hitta	44
3	Elektroniska media	45
1	Säkerhetskopiering	45
2	Långtidslagring	45
7	Arv och testamente	48
1	Möjliga mottagare	48
2	Villkor	48
8	Normering av person- och ortnamn	49
1	Personnamn	49
2	Ortnamn	51
9	Korrigerig av felaktiga uppgifter	52
1	Originalhandlingar	52
2	Andras publicerade arbeten	52
3	Uppgifter från Internet etc.	52
4	Egna publicerade arbeten	52
10	Släktforskning och juridik	53
1	Tryckfrihetsförordningen	53
2	Förvaltningslagen	53
3	Sekretesslagen	53
4	Personuppgiftslagen	54
5	Lagen om upphovsrätt för litterära och konstnärliga verk	54
11	Släktforskning och etik	55
12	Certifiering av släktforskare	57
1	Svensk certifiering	57
2	Board for Certification of Genealogists	57
13	Utbildning	
14	Idéer och förslag	61
1.	Arkiven	61
2.	Sveriges släktforskarförbund	61
3.	Släktforskar- och hembygdsföreningar	61
4.	Kursarrangörer	62
5.	Dataprogramutvecklare	62
6.	Enskilda släktforskare	62
15	Litteratur	63
16	Bilagor	65
1.	Kvalitet i släktforskningen – uppdrag	65
2.	Släktforskarens testamente	66
3.	Certifiering av pappers- eller dataregister	67

Kvalitet i släktforskningen – uppdraget

I ett brev från Sveriges Släktforskarförbunds ordförande, Krister Larsson Lagerswärd, daterat 1999-04-15, fick jag förbundets uppdrag att leda arbetsgruppen ”Kvalitet i släktforskningen”, bilaga 1.

Uppdraget

I direktiven definieras uppdraget på följande sätt:

Utarbeta råd och anvisningar för att säkerställa hög kvalitet i släktforskningen främst vad gäller källkritik vid arkivforskning och vid utarbetandet av register, sammanställningar, släktböcker, släktutredningar etc. Alla led i forskningen skall behandlas.

Råden och riktlinjerna skall också utgöra underlag för utbildning av släktforskare.

Arbetsgruppen skall inledningsvis granska vilka områden som bör behandlas och lämna eventuellt förslag till precisering av uppgiften samt i ett andra steg arbetsplan. Uppgiften och inriktningen samt arbetsplanens huvuddrag avses diskuteras vid ordförandekonferensen i år och därefter fastställas. Arbetsplanens inledande arbete bör omfatta underlag för diskussionen vid ordförandekonferensen.

Arbetsgrupp och referensgrupp

För att få en effektiv arbetsgrupp föreslog jag endast två ytterligare medarbetare, båda boende så att gruppen kunde träffas utan alltför omfattande resekostnader:

Annika Otfors, Bräkne-Hoby

Bodil Persson, Kristianstad

För att bredda gruppens ämnesmässiga och geografiska kompetens efterlyste jag personer som var villiga att utgöra en referensgrupp med uppgift att läsa och ge synpunkter på arbetsgruppens förslag. Följande referensgrupp föreslogs:

Sture Bjelkåker, Linköping
Jan Fath-Ell, Ekerö

Ian Hamilton, Stockholm
Tom Juslin, Umeå

Presentationer vid ordförandekonferenser

Förslaget till medlemmar i arbets- och referensgrupperna samt till utredningens innehåll och arbetsplan presenterades och fastställdes vid ordförandekonferensen 1999. Vid konferensen 2000 informerade jag om utredningsläget och vid årets ordförandekonferens gjorde jag en översikt över den då i stort sett färdiga utredningen.

Arbetsätt

Arbetsgruppen har haft fyra formella sammanträden. Därtill har gruppens medlemmar diskuterat arbetet vid ett flertal andra tillfällen. För övrigt har vi främst haft kontakt via e-post. Referensgruppen har fått sig tillsänt material vid 3–4 tillfällen.

Inhämtande av uppgifter

Vi har i samband med presentationerna vid ordförandekonferenserna och i *Angeläget* 3/99 efterlyst bidrag från släktforskarna. Tyvärr har vi på detta sätt inte fått in mer än ett tiotal synpunkter. Vi har istället gått igenom handböcker, släktforskartidningar och diskussioner på *Nättidningen Rötter* samt genomfört ett stort antal intervjuer. De flesta intervjuade har av praktiska skäl varit från Skåne, Blekinge och Halland, men några intervjuer har också gjorts i samband med besök i stockholmsarkiv. Bland de intervjuade kan nämnas:

Landsarkivet i Lund
Jan Dahlin
Gösta Gansmark
Lars Jörwall
Cecilia Lagesson Madeja
Elisabeth Reuterswärd
Stadsarkivet i Malmö
Göran Larsson
Dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund
Göran Hallberg
Ekonomisk-historiska inst. Lunds universitet
Martin Dribe

Riksarkivet
Göran Kristiansson
Krigsarkivet, Stockholm
Per Clason
Sveriges släktforskarförbund
Carl Szabad
Elisabeth Thorsell
Hallands Genealogiska Förening
Sven Johansson
Genealogiska Föreningen, Stockholm
Ian Hamilton

Jag vill tacka alla och då särskilt Annika och Bodil, mina medarbetare i arbetsgruppen, för deras arbetsinsatser, synpunkter och alla trevliga diskussioner.

Uppdraget avslutas härmed och utredningen överlämnas till Sveriges Släktforskarförbund.

Lund i september 2001.
Guno Haskå

INLEDNING

Utvecklingen inom datatekniken har revolutionerat släktforskningen, såväl när det gäller möjligheterna att söka uppgifter som att presentera resultaten. Till relativt låga kostnader kan man i dag själv framställa utredningar av en typografiskt acceptabelt klass. Resultaten kan också presenteras på CD-skivor och på egna hemsidor via Internet. Allt detta gör att spridningen blir stor av alster som utåt sett verkar vara av hög klass, men som kanske inte alltid har en godtagbar kvalitet. Läsarna, som många gånger inte är vana att kritiskt bedöma de publicerade uppgifterna, kanske direkt för in dem i sina släktutredningar och därefter sprider dem vidare till andra. Det är oerhört svårt att dementera uppgifter som spridits på detta sätt och som uppfattas som sanna. Det är alltför många som alltid tar det tryckta ordet som sant. Detta har tidigare främst gällt det som står i böcker men verkar i dag i hög grad också ha överflyttats på allt som kan hämtas från Internet.

Den utökade användningen av datorer inom släktforskningen och de därmed sammanhängande kvalitetsproblemen har varit en väsentlig del av Sveriges släktforskarförbunds beslut att genomföra en kvalitetsutredning. Enligt uppdraget skall "alla led i forskningen behandlas". Detta har medfört att vi gett kvalitet en mycket vid innebörd vilket resulterat i att flera områden tagits med som man kanske normalt inte primärt skulle beteckna som "kvalitet" men som vi anser vara relevanta i sammanhanget. Utredningen har därför blivit omfattande och ibland detaljrik. Detta gäller särskilt inom områden som berör registreringar och sammanställningar. Det är inte vår avsikt att någon skall sträckläsa utredningen utan det är vår förhoppning att den skall kunna användas som inspirationskälla när föreningar och enskilda vill se över och diskutera kvaliteten i sitt arbete.

För vissa av utredningens förslag förutsätter vi att hembygds- och släktforskarna använder datorer, åtminstone som ordbehandlare. Råd och anvisningar i många av utredningens kapitel är dock helt oberoende av den använda tekniken.

När det gäller val av ordbehandlings-, register- eller släktforskningsprogram gör vi inga rekommendationer. Undantagsvis avråder vi dock från användning av äldre program för vilka det inte längre görs några uppgraderingar.

Huvuddelen av exemplen i utredningen är från de områden vi känner bäst till: Skåne, Blekinge och Halland. Även om dessa tre landskap endast representerar en mindre del av Sverige har vi försökt att åskådliggöra våra synpunkter med sådana exempel som bör vara allmängiltiga för hela landet. Dessutom har vi hämtat många goda råd och exempel från *Nättidningen Rötter* och från olika föreningar och diskussionsklubbar på Internet. Utbudet där är dock så stort och expanderande att vi givetvis bara kunnat ta med några få exempel.

I det avslutande kapitlet *14 Idéer och förslag* ger vi några förslag till hur man kan gå vidare med kvalitetsfrågorna.

✱

Med de erfarenheter vi fått under utredningsarbetet kunde vi inte låta bli att fråga oss hur det var med kvaliteten på de många släktforskarprodukter som presenterades på 2001 års Släktforskarstämma i Borås. Några stickprov:

En nyutgiven hembygdsbok med såväl tilltalande yttre som ett intressant och välskrivet innehåll saknade person- och Ortsregister som hembygdsböcker ofta gör. Vad värre var, författaren har tydligen lämnat ett skrivmaskinskrivet manuskript till den utgivande hembygdsföreningen där någon som uppenbart saknar djupare kännedom om hur man använder ett ordbehandlingsprogram skött inskrivningen. På varje sida finns flera rena korrekturfel i form av felaktiga radbrytningar och tabuleringar, dubbla eller överhoppade mellanslag etc. Uppenbarligen har varken utgivaren eller tryckeriet läst manuskriptet innan det trycktes.

Ett annat exempel hämtas från ett besök hos en förening som hade registrerat födelseböckerna i ett antal församlingar. Sökningar efter personer med ett mycket ovanligt men lättstavat efternamn gav inga napp trots att tidigare forskning i församlingens husförhörslängder hade visat att det borde finnas minst ett halvdussin personer med detta namn i födelseböckerna. För att kontrollera var felet låg gjordes en sökning efter två av barnens födelsenotiser där datum var kända. Dessa hittades men faderns efternamn uppgavs i ena fallet vara "oläsligt" och i andra ett släktnamn som saknade all likhet med det rätta. Vidare sökningar var därmed ganska meningslösa. Att sedan den som hade hand om registret direkt i databasen ändrade efternamnet till det rätta får man hoppas inte betyder att "källstudierna" nu visat faderns riktiga släktnamn utan endast skall ses som en minnesnotering att posterna måste kontrolleras mot födelseboken.

Med dessa exempel kan vi konstatera att en kvalitetshöjning är behövlig på många håll inom svensk släktforskning. Det är vår förhoppning att vår utredning kan bidra till detta.

1 Allmänt

1.1 Vad är kvalitet inom släktforskningen?

När man diskuterar kvalitet inom släktforskning tänker nog de flesta på att de uppgifter som släktforskaren presenterar skall vara korrekta. Vi menar dock att det finns mycket mer att beakta än att uppgifterna är dokumenterade och kontrollerade, t.ex. att arbetet och presentationerna följer vissa strukturella, juridiska och etiska riktlinjer. Det är också viktigt att arbetsmaterial och resultat ordnas och förvaras på sådant sätt att det inte förstörs genom brottsliga handlingar eller genom olyckshändelser och att man själv och efterkommande kan hitta i samlingarna. Detta gäller oavsett om materialet skall presenteras i an- och släkttavlor eller i större släktutredningar och om forskningen och presentationen har genomförts med modern datateknik eller med mera klassiska metoder.

De aspekter som kan läggas på kvalitetsfrågorna kan sammanfattas enligt följande.

Tillförlitlighet och kontrollerbarhet

Uppgifterna skall förutom att de är tillförlitliga också, med rimligt arbete, kunna gå att kontrollera. Felaktiga uppgifter i egna eller andras arbeten skall rättas och kommenteras på ett sätt som når släktforskarna.

Utförlighet

Släktforskaren bör inför sin insamling av material bestämma sig för den grad av utförlighet han/hon avser att tillämpa och därefter sträva efter att genomföra denna konsekvent. Vid publiceringen av resultaten skall den därvid valda nivån redovisas och tillämpas. Detta gäller t.ex.

- vilka begränsningar man gjort i en släktutredning med avseende på uppgifter om ingifta, deras föräldrar, barn i tidigare äktenskap etc. liksom omfånget av biografiska data
- om man uppger dödsdatum för vissa personer bör man försöka hitta sådana uppgifter på alla som *de facto* är döda.

Strukturering och ordning

Det är viktigt att skilja på släktforskarhandlingarnas karaktär och klart ange dem. Innehåller en pärm bara excerpter och källavskrifter bör detta framgå på omslaget eller försättsbladet. Om man använt ett utskrivet exemplar av en antavla eller familjetabell och på denna vid ett arkivbesök gjort anteckningar skall den förvaras bland arkivanteckningar och inte bland resultaten. De renskrifter som utgör resultatredovisning samlas för sig (på papper eller som datafiler) med tydlig uppgift om datum för senaste ändring och utskrift. Särskild uppmärksamhet måste läggas vid att inte förväxla likartade datafiler i samband med uppgraderingar. Genom datateknikens dominerande roll i dagens släktforskning måste säkerhetskopiering av arbets- och slutresultat nogga beaktas.

Släktforskaren bör förvara sina samlingar i god ordning och på ett säkert sätt samt göra upp en arkivförteckning över sina släkthandlingar och hålla den aktuell. Detta är särskilt viktigt om man har ett stort material innehållande såväl originaldokument som arbetsmaterial och avslutade släktutredningar. För att inte det med stor möda ihopsamlade materialet skall försvinna när släktforskaren avlider bör denne nogga och i god tid tänka över om och i så fall hur samlingarna skall överlämnas till arvingar, föreningar eller arkiv.

Stringens och konsekvens

Ett tecken på god kvalitet i en resultatpresentation är att man är konsekvent och bestämmer sig för ett givet format för uppgifterna. Har man börjat skriva datum som åå-mm-dd skall man inte i delar av utredningen använda dd/mm/åå. Man skall också använda accepterade regler för stavning och för förkortningar enligt *Svenska skrivregler utgivna av svenska språknämnden*, 2 uppl. 2000. Behöver man använda egna eller mera ovanliga förkortningar skall dessa redovisas i släktutredningens allmänna del.

Släktforskaren bör också undvika att lägga dagens ekonomiska och moraliska värderingar på äldre tiders förhållanden. Det är t.ex. inte meningsfullt att bedöma priser för varor och tjänster utan att relatera dessa till samtida inkomster.

Detta är en del av det som vi menar kännetecknar släktforskning av god kvalitet och som kommer att beröras mer eller mindre utförligt i följande kapitel.

1.2 Vad säger fackmännen om kvalitet inom släktforskningen?

Akademiskt utbildade historiker har genom sin utbildning och sin yrkesverksamhet lärt sig att ställa höga krav på källkritik, källhänvisning etc. Därför har många historiker, ibland med rätta, inte ansett att fritidssläktforskarnas arbete är tillräckligt seriöst för att kunna användas som underlag för annan historisk forskning. I vissa fall, har släktforskarnas resultat dock fått goda lovord och kommit till användning bl.a. då yrkeshistorikerna varit med om att lägga upp och kontrollera arbetet av persondatabaser för hela socknar

De böcker, register, utredningar etc. som lämnas till Landsarkivet i Lund (LLA) registreras och arkiveras utan någon kvalitetskontroll. Om materialet skall användas av arkivet i något sammanhang kontrolleras det då. Är det alltför undermåligt tas det bort. Uppgifter ur register som läggs in i LLAs egna register genomgår samma kontroll som övrigt material.

Den pågående digitaliseringen av arkivens handlingar kommer att öka i omfattning. Uttrycket *Den virtuella forskarsalen* kommer att bli en realitet inom arkivvärlden. Se Jan Dahlins artikel <http://www.ra.se//lla/den-virtuella-forskarsalen.htm> En sådan utveckling kommer att ställa ökade krav på arkivens lokaler, utrustning och verksamhet men också på att de besökande släktforskarna kan hantera datorer och databaser.

1.3 Vad säger släktforskarna om kvalitet inom släktforskningen?

I många inlägg och artiklar i böcker, tidningar och på Internet har det förts diskussioner om olika ämnen som har beröring kvalitet inom släktforskningen. På *Nättidningen Rötter* inledde Urban Sikeborg 1996-09-25 en debatt om "Hur väcka källkritiken till liv?" (www.genealogi.se/kallkrit.htm). Bland de viktigare ämnen som togs upp kan nämnas:

- Källkritik och källhänvisningar
I alltför många släktutredningar visar författarna en skrämmande brist på kunskap om källkritik och källhänvisningar.
- Förfalskade uppgifter
Se Tjuvar och charlataner i släktforskningens värld (www.genealogi.se/skurkar.htm).
- Källkritiska regler i släktforskarböckerna
Det är förvånansvärt att moderna släktforskarböcker saknar en ordentlig genomgång av källkritiska regler. I RÖTTER finns en sida med allmänna råd "Den viktiga källkritiken".
- Auktorisation
För att råda bot mot framför allt dåliga cirkelledare har olika förslag till auktorisation/certifiering framförts.

Vi har i samband med denna utredning frågat ett antal släktforskare av olika kategorier vad de anser om kvalitet i släktforskningen. Några synpunkter:

- Man måste vara noggrann och kunna visa var man hämtat sina uppgifter. Anteckningen om källan skall skrivas i direkt anslutning till den hämtade uppgiften.
- Man skall kolla alla andrahandsuppgifter själv.
- När man är nybörjare är man alltför ivrig och glömmer att notera källorna trots att cirkelledaren uppmanat till detta. När man sedan behöver leta upp källan en gång till förstår man hur viktigt det är med källhänvisningar.
- De som använder förtryckta blanketter vill ha särskild plats för att kunna notera källan i direkt anslutning till uppgiften.
- I släktforskarprogrammen vill man också ha särskild plats för källhänvisningar som inte stör läsningen av utredningen.

Tyvärr är det nog så att de personer som gett oss ovanstående synpunkter är de som gått på kurser, läst en handbok eller är medlemmar i en släktforskarförening. Dessa har en mera seriös inställning än "ekorrarna" som bara fått för sig att de skall leta fram så många förfäder så snabbt och så enkelt som möjligt utan att lägga ett omfattande arbete på att skaffa några uppgifter om förfädernas levnadsförhållanden. Bland dessa finns sådana som på Internet hittar en "frågelåda" där de kan efterlysa sina anfäder. Om man ger dem råd angående utökade kontroller, noggranna anteckningar, förkastande av osäkra uppgifter etc. så är det alltför många som tycker att sådant är onödigt och alltför arbetsamt, det är ju ändå "bara jag själv som skall ha uppgifterna".

Nedanstående exempel visar hur en person ("släktforskare" kan knappast användas i sammanhanget) vid olika tillfällen under våren 2001 försökt skaffa upplysningar via diskussionslistan SCANGEN (www.algonet.se/~anderzb/genea/skanescangen.htm).

- **Subject: Blad.** Är det någon som släktforskar på släkten Abrahamsson Blad. Jag är väldigt intresserad av denna fam.

- **Subject: En fråga.** Är det någon som släktforskar på SJÖ eller SJÖÖ eller SIÖ?
- **Subject: Listerby, Förkärla** Kan någon hjälpa mej? Jag söker en kvinna som är född i Listerby. Hennes namn: Jngjer Svendsdotter född 1828-03-18 död 1907-03-15 på Aspö i Blekinge Hon var gift med Ola Trulsson Stenhuggare. Han var född 1821-01-03? Jag har letat överallt. Har någon uppgifter om denna fam eller vet vart jag skall köra för att hitta dessa tu.
- **Subject: Pehrsson.** Jag har en anfader som jag inte kan hitta föräldrarna till. Han heter Per Pehrsson född 1768-01-01. Är det någon som sett detta namn någonstans? Jag är tacksam för all hjälp.

Denna person har vid ett flertal tillfällen fått hjälp av olika forskare i diskussionsgruppen med information om hur man rent metodiskt går till väga när man släktforskar och hur man beställer kort hos SVAR, men utan synbart resultat. En ”släktforskare” som ställer sådana frågor lägger sannolikt inte heller några kritiska synpunkter på de eventuella upplysningarna som kan komma som svar på efterlysningarna.

Ett annat och i sammanhanget viktigare ställningstagande är att släktforskare som visserligen vill vara noggranna och inte ta med felaktiga uppgifter, ändå tvekar att göra omfattande kontroller av källhänvisningar, divergerande uppgifter, bokstavstrogen textåtergivning etc. Och hur råder man den förening som vill publicera ett befintligt, stort sockenregister som registrerats under lång tid och som sannolikt är relativt felritt men som är upplagt på ett sätt som man inte skulle gjort om man hade påbörjat det idag? Och det finns kanske endast årtal och inte datum i födelse-, vigsel- och dödsuppgifter? Många väljer att antingen publicera arbetet i befintligt skick eller att avstå helt, i stället för att lägga ner ett stort kontrollarbete.

En grupp släktforskare som befinner sig mellan amatörforskarna och de yrkesverksamma är de som gör släktutredningar mot betalning. De har ofta börjat som fritidsforskare men har sedan gått över på att på hel- eller deltid utföra betalda uppdrag. Föreningar och enskilda släktforskare som anser att man inte skall ta betalt för sin hobbyverksamhet kan se med misstro på sådana aktiviteter, särskilt om de anser att resultaten är av låg kvalitet. Se t.ex. Kerstin Jonmyrens artikel ”Varning för ohederliga forskare” i *Släkthistoriskt Forum* 2000:4, s. 5 och Elisabeth Thorsells och Bo Perssons debatt om Demografiska Databasens produktionsenhet i Jörn i nummer 1 (s. 19-21) och 2 (s. 18, 19) av *Släkthistoriskt Forum* 2000.

Det alltmer ökande utbudet av böcker och CD-skivor som kanske inte alltid håller måttet har också debatterats. Ådalens släktforskarförening gav 1999 tillsammans med SVAR ut en CD-skiva där samliga kyrkoböcker från Kramfors samt några från Sollefteå och Härnösand har registrerats. Arbetet var mycket ambitiöst och omfattande men Carl Szabad (*Släkthistoriskt Forum* 1999:4 s. 26) var kritisk mot kvaliteten och kunde påvisa många grava fel. Det är tydligt att den som excerperat handlingarna inte haft någon större erfarenhet av att läsa äldre handstil. Dessutom har kvalitetskontrollen inte fungerat.

Det har också framförts klagomål från föreningar som tycker att många lärare för studieförbundens släktforskarkurser inte har tillräckliga kunskaper. Dessa föreningarna anser att de skulle kunna ge anvisningar på betydligt bättre kursledare om de blivit tillfrågade.

2 Litteraturöversikt

För att undersöka hur kvalitetsaspekterna har behandlas i läroböcker för släkt- och hembygdskorskare har vi gått igenom ett antal av de böcker som publicerats under senare decennier. Vi börjar med Per Clemenssons och Kjell Anderssons böcker som sannolikt varit de mest använda under de sista 20 åren.

Per Clemensson och Kjell Andersson: *Släktforska! Steg för steg. LT.*

Denna bok som numera är standard i många släktforskarkurser kom i sin första upplaga 1983. Vi har gått igenom upplagorna för 1983, 1987 och 1993 för att se hur författarna behandlar ämnet.

Inte i någon av upplagorna upptas i registret ord som *kvalitet, kontroll, källkritik, osäkerhet* etc. Däremot finns det åtminstone på två ställen anvisningar som i detta sammanhang är relevanta. Alla de undersökta upplagorna har samma text.

Ur kapitlet "Ur husförhörslängden"

Observera att husförhörslängdernas uppgifter om födelse- och dödsår *måste* kontrolleras i motsvarande födelse- och dopböcker, död- och begravningsböcker. Uppgifterna i husförhörslängden kan vara felaktiga och vilseledande. En god regel är att i anteckningarna sätta en bock för de data som är kontrollerade i ministerialböckerna. (s. 43).

Ur kapitlet "Vårt resultat"

Det är viktigt att ange källorna så att man vid ett senare tillfälle kan söka sig tillbaka och göra kontroller. Ange också om det finns tveksamma uppgifter som inte har kontrollerats. (s. 120).

Per Clemensson och Kjell Andersson: *Hembygdskorska! Steg för steg. LT 1990.*

Även denna lärobok ger några goda råd om källhänvisning och källkritik.

Ur kapitlet "Systematisera forskningsresultatet"

Redan vid insamlandet av forskningsmaterialet måste man vara systematisk i sitt arbete och tänka på framtida användning av det. Man måste noggrant anteckna var alla uppgifter är hämtade, så att man själv och andra har en möjlighet att återvända till rätt källa för att kontrollera eller söka mer material. ...

Notera därför alltid: arkivets namn, volymsignum samt eventuell paragraf och sida. Det gäller såväl tryckta som icke tryckta sidor. (s. 300).

Per Clemensson och Kjell Andersson: *Emigrantforska! Steg för steg. LT 1996.*

Här har vi inte kunnat finna något om källhänvisning och källkritik.

Elisabeth Thorsell och Ulf Schenkmanis: *Släktforskning vägen till din egen historia. ICA Förlaget AB 1993*

Anvisningarna i denna lärobok har i stort sett samma inriktning och omfattning som i *Släktforska! Steg för steg*.

Ur kapitlet "Husförhörslängder och andra längder"

Gör ordentliga anteckningar på A4-papper, notera i vilken volym du hittar uppgifterna. Använd gärna t ex en röd penna för att notera volymsnummer och sida, och blå för dina ordagranna avskrifter av noteringar. (s. 72).

Elisabeth Thorsell och Ulf Berggren: *Finn din släkt! I svenska och utländska källor och på nätet. Svenska Förlaget 2000.*

Författarna har i kapitlet 5. "Nyttan av att göra anteckningar" (s. 23–25) berört frågor kring källhänvisningar.

... Varför skall det vara så petigt med anteckningarna? Jag forskar ju bara för min egen familj och mitt eget höga nöjes skull – då kan det väl inte vara så noga?

Det finns många anledningar, men här är de viktigaste.

En anledning är att man som forskare lär sig nya saker hela tiden, och förr eller senare behöver man gå tillbaka till sina anteckningar och se var man hittade en viss uppgift. Kanske har man fått mer träning i att läsa äldre handstilar och kan nu tyda orden bättre, All sådan efterkontroll blir mycket lättare om man har tydliga och ordentliga anteckningar, så att man direkt kan gå tillbaka till den volym eller det kort man tidigare använt.

Ett annat skäl är att man bör kunna redovisa sin forskning och ge källhänvisningar, när man på ett eller annat sätt delar med sig av sina resultat, på något anbytningsmöte eller i bokform, duplicerat eller på sin hemsida. Har man då källhänvisningar kan andra forskare lättare bedöma kvaliteten i forskningen, och kanske få tips om källor de själva missat.

När det gäller den egna forskningen bör man som sagt notera alla sina källor, och det gäller även de uppgifter man fått muntligen av sina släktingar. Dessa noteringar bör vara ganska utförliga, för vi hoppas väl att våra forskningar skall finnas kvar när vi själva är borta och vara till glädje för barn och barnbarn. ...

I tider utan husförhörslängder bör man också dokumentera varför man anser att den Per Andersson i Norrgården som föds 1705 är samme Per Andersson i Norrgården som gifte sig 1730.

Ewa Johansson: *Släktforskningens mysterium*. Monitorförlaget 2001.

I ett kapitel med titeln "Några användbara tips" (s. 8) finns en rad kortfattade men nyttiga anvisningar:

Det finns många felaktigheter i kyrkböckerna. Det kan även vara så att mosters berättelse om sin morfar inte stämmer riktigt överens med kyrkböckerna. Vad skall man då tro? Vilket är rätt? En regel är att en händelse är mera trovärdig om den är nedtecknad så nära som möjligt. Men även i berättelser som överförs genom seklers muntlig tradition kan finnas spår av sanning.

När du funnit en familj eller en person i husförhörslängden, födelse- och dopboken, död- och begravningsboken skriv **alltid** upp allt som står om familjen etc. Skriv av ordagrant som det står skrivet. Börja med att anteckna **källan**. T.ex. husförhörslängd 1830–1845 Enslövs församling (N) AI:4. Skriv även sidnumret i husförhörslängden (om det finns), du kanske vill kontrollera något i längden vid ett annat tillfälle. Skriv av allt om familjen, flyttningar, anmärkningar, mm. Glöm inte änkor och änklingsor som kan stå lite längre ner på sidan. Det kan vara en mor eller far till mannen eller hustrun. Skriv **alltid** upp alla dopvittnen i födelse- och dopboken om det går att läsa namnen. De kan vara till god hjälp när du söker vidare bakåt i tiden! Det är nämligen vanligt att dessa är släktingar till föräldrarna. När du hittar uppgifter i husförhörslängden kolla alltid mot födelse- och dopboken, död- och begravningsboken etc. I husförhörslängden finns ofta en hel del fel som har hängt med i många år. Det är ju trots allt födelse- och dopbokens uppgifter som stämmer bäst, de är ju antecknade i samband med händelsen. Husförhörslängden är kanske upprättad flera år efter det att personen föddes.

Det finns många avskrifter och register hämtade från kyrkoböckerna både i tryckt form, på Internet, CD-skivor, mm. Detta kan vara till god hjälp om man snabbt vill komma i framåt i sin forskning. **Men lita aldrig på att det är rätt. Kontrollera alltid i de ursprungliga källorna. Detta är den allra viktigaste regeln när det gäller släktforskning.**

Går man 20-30 år tillbaka fanns det flera läroböcker som idag knappast används längre. De var ofta mer teoretiskt utplagda och saknade modern layout och de direkta anvisningarna "gör först så här och sen så här" som utmärker *Steg för steg*-serien. Dessa böcker har heller inte utkommit i några nya upplagor under senare år. Några av dessa böcker hade fylligare resonemang kring källkritik än vad efterföljarna har.

Börje Furtenbach: *Släktforskning för alla*. ICA. Tredje upplagan 1975.

Denna bok var släktforskarnas standardbok närmast före *Släktforska! Steg för steg*. Innehållsregistret har tre hänvisningar till "källkritik". Några citat från dessa sidor:

... Särskilt kritisk bör man vara mot gamla muntliga traditioner om släktens mer eller mindre romantiska ursprung. Ofta kan visserligen sådana uppgifter innehålla en liten kärna av sanning, men under traditionens vandring från släktled till släktled har som sagt lagts till och dragits ifrån och till slut har det gått som i H.C. Andersens fabel och av fjädern har det blivit en hel höna. Kan en tradition inte bli belagd eller tillrättad under forskningsarbetets gång skall man visserligen inte underlåta att teckna ned den, men samtidigt måste också tydligt anges att uppgifterna endast grundar sig på muntlig tradition. I varje fall får man lov att böja sig för fakta, även om forskningen "slår fel", och inte tjurigt hålla fast vid att den muntliga traditionen måste vara sann. ... (s. 10).

I böcker om yrken m.m. bör uppgifterna om personalia kontrolleras. Tjänstedata är i regel rätt återgivna, dem har författaren själv plockat fram ur vederbörligt verks m.m. arkivhandlingar. Personalia har han däremot i många fall inhämtat genom förfrågningar hos anhöriga m.fl. och där kan fel ofta ha insmugit sig. ... (s. 14).

I detta sammanhang bör det också sägas något om källkritik. Varje släktforskare torde förr eller senare stöta på två eller flera uppgifter om samma sak. Det gäller då att sakligt och logiskt pröva vilken uppgift som är den rätta. Man måste också beakta skillnaden mellan primära och sekundära källor samt bedöma de olika

källornas värde, tillförlitlighet och inbördes tidsförhållande. I en husförhörslängd kan t.ex. ett visst födelsedatum stå angivet, medan man finner ett annat i födelseboken. I regel bör då den sistnämnda uppgiften vara den rätta medan den skiljaktiga uppgiften i husförhörslängden sannolikt beror på ett skrivfel eller återgivande av en felaktig uppgift. Över huvud taget bör man räkna med, att en sakuppgift är säkrare ju närmare i tiden den ligger händelsen ifråga. Men ibland måste man också anlita andra bedömningsgrunder. ... (s. 110).

Furtenbach manar också att man skall vara kritisk mot tidningsuppgifter och då särskilt i sådana från nekrologer och födelsedagshyllningar. Han behandlar däremot inte källhänvisningar även om man kan se att det finns sådana uppgifter i de avbildade exemplen på Genealogiska Föreningens Formulär 2 och 3 (s. 23, 30).

Ulf Beijbom: *Släkt- och hembygdsforskning. Natur och Kultur 1981.*

Beijboms bok är liksom Furtenbachs fullmatad av användbar information för släktforskarna, men han ger större utrymme åt hembygds- och emigrantforskningen än vad Furtenbach gör. Samtidigt får släktforskarna hänvisningar till Ella Heckschers (1970) och Furtenbachs handböcker. Beijbom ger också stort utrymme åt källkritik och utredandet av olika osäkra uppgifter. Några exempel må nämnas:

Ur avsnittet "Källkritiken"

... Begreppet källkritik kan inte sammanfattas i någon formel. Det ankommer alltid till sist på forskaren att avgöra om en källa är trovärdig eller inte. Han kan aldrig vara säker på att bedömningen är riktig. Däremot kan han skaffa sig gott samvete om han har examinerat källans egenskaper. Denna trygghet uppnås endast om man följer fackhistorikernas exempel och noggrant antecknar varifrån en uppgift är hämtad (källhänvisning). Eftervärlden bör på detta sätt få chansen att följa och kontrollera forskningen. ... (s. 67–69).

Ur avsnittet "Jordeböcker och domböcker"

... Ett svårt problem med de äldsta jordeböckerna – ibland också mantalslängderna – var att endast ägarens förnamn skrevs ut. I den mån vi träffar exaktare uppgifter kan vi följa hur en gård går i arv inom familjen eller ungefär när den hamnat i andra händer. Många felaktigheter har uppkommit genom att de kronofogdar och häradskrivare som förde böckerna ibland kunde dröja upp till tio år med att revidera uppgifterna. Om man då jämför jordebokens folkuppgifter med mantalslängden och finner skiljaktigheter bör mantalslängden, den icke-kyrkliga folkbokföringens huvudserie, anses ha det högre källvärdet. ... (s. 85).

Med speciell hänvisning till hembygdsforskningen behandlar Beijbom olika kvalitetsaspekter inom flera områden t.ex. "Intervjuer", "Att excerpera källmaterialet", "Torpinventeringen", "Arkivförteckning och arkivering", "Brev och dagböcker", "Källkritiken och tidningarna" och, för amerikanskt källmaterial, "Missvisande årtal och namn" och "Kyrkoböckernas tillförlitlighet". Särskilt i kapitlet "Den ständigt närvarande källkritiken" diskuterar han de speciella problem som gäller för hembygdsforskningen:

Vad som sagts om källkritik och släktforskning gäller också hembygdsforskarna. Ordet källkritik har emellertid en svårare klang här. Hembygdsforskaren rör sig ju med ett synnerligen omfattande källmaterial från fornminnen, byggnader och föremål till muntliga berättelser, bilder och skriftliga dokument. Källkritiken gäller inte bara skriftligt material. Man måste också kunna precisera hur ett föremål eller en sägen förhåller sig till den verklighet den vittnar om. Hur har de uppkommit, hur pass samtida är de med det de skildrar, hur har de påverkats av tiden, vilka var ägarna eller tillverkarna, när kom de till? Det är en hel rad källkritiska frågor som bör ställas innan materialet utnyttjas. ... (s. 112).

Bengt Hildebrand: *Handbok i Släkt- och personforskning. Del I. Wahlström & Widstrand 1961.*

Detta är den bok i vårt urval som går djupast in på att diskutera metoder och källkritik i samband med släkt- och personforskning. Underrubriken på den första delen är *Metodlära, medeltidsförhållanden, historiografi och bibliografi*. Hildebrand planerade att ge ut en andra del och där "... vidare anvisningar lämnas rörande genealogins och biografins terminologi och teknik samt rörande källmaterialet i arkiv och bibliotek, liksom beträffande specialfrågor." Tyvärr avled Hildebrand innan den andra delen blev färdig.

Det avsnitt som är det viktigaste i vårt sammanhang är kapitel 2 "Den historiska metoden". Även om Hildebrands exempel till stor del hämtats från områden som de flesta släktforskare sällan kommer i kontakt med är hans resonemang kring metoder, felkällor, källkritik etc. av mycket stort värde. Varje släktforskare, och särskilt då alla kurs- och cirkelledare, borde noga studera denna bok. Även om boken sedan länge är slutsåld kan den fortfarande hittas på antikvariat.

Hildebrands inledande resonemang om *Källkritik* visar klart hans inställning:

Källkritiken är av fullständigt grundläggande betydelse för all historisk, genealogisk och biografisk forskning. Frånvaron av eller större brister i källkritik är det, som genast och främst av allt för fackmannen

avslöjar den dilettantiske, icke metodiskt tränade forskarens arbetssätt. Källkritikens regler äro emellertid, blott man allvarligt vill försöka att genomtränga deras innehåll, enkla och lätta att förstå. Att tillämpningen i praktiken av dessa regler icke alltid är lika lätt, bör icke avskräcka någon att försöka att tillägna sig den källkritiska metoden. Denna är nämligen *den enda framkomliga vägen* i fråga om vederhäftigt utnyttjande av historiskt, genealogiskt och biografiskt material. (s 29).

Hildebrand anser att muntliga traditioner har ett starkt begränsat värde som historisk källa. Han inställning kan belysas med följande exempel hämtade ur avsnittet "Muntlig tradition" (s 58–61):

Den av omedelbara iakttagare förmedlade muntliga traditionen spelar inom historieforskningen en försvinnande liten roll. ...

Beträffande tradition är det vanligaste, att när man genom skriftligt material får kontrollmöjligheter på densamma, så verifieras den icke, utan visar sig tvärtom vara falsk eller starkt förvanskad. Här föreligger en klar och mycket betydelsefull fråga. Gentemot ett samtida, nedskrivet, vederhäftigt vittnesbörd rörande längesedan gången tid måste en avvikande traditionsuppgift alltid avföras. Felmöjligheterna äro nämligen för stora – för varje traditionsled (och de bli ju ofta otaliga) en ny osäkerhetsmarginal.

Över huvud har muntlig tradition starkt begränsat värde. Är den icke för gammal och har den med stor sannolikhet gått genom några få, vittnesgilla led – t.ex. några direkta släktled – har den tillika inre sannolikhet för sig, så kan det i varje fall vara av intresse att anföra den och den också i viss mån anses och framställas som trovärdig. Finner den stöd i en av tradition oberoende uppgift, vinner den i trovärdighet Misstänkt är emellertid bl.a. en sådan *genealogisk tradition*, som kommer med påståenden om *högre börd*, t.ex. furstlig eller adlig, ty släktfåfängan har i otaliga fall världen över och alla tider igenom ofta av intet fabulerat ihop dylika påståenden. Missförstådda antydningar, missförstådda sigill eller borgerliga vapen, missförstådda namnformer (med de; von, van), eller tomt skryt och ren lögn, är alltför ofta den grumliga urkällan. Det måste från metodisk synpunkt i dylika fall bestämt framhållas, *att bevisbördan åligger traditionsförsvaren*, icke kritikern. Historiebeskrivning samt biografisk-genealogisk framställning bestå icke däri, att man anför en gammal obevisad traditions- eller litteraturuppgift och säger: motbevisa den, om ni kan. Utan *vetenskaplig forskning består däri, att man helt avför det obevisade och med ledning av tillgängligt, kritiskt granskat historiskt material bygger upp en på bevisade fakta grundad framställning*. Att denna bevisning sedan i många fall få enbart sannolikhetskaraktär kan ej hjälpas – även indicieslutsatser är en art av bevisning, grundande sig på bestämda historiska utgångspunkter, men icke på tomt prat.

Som exempel på litteraturlån som skapats av författare till romantiska, historiska framställningar nämner Hildebrand de många traditionerna om snapphanarna i norra Skåne och om de Gatenhjelmska sarkofagerna. Se nedan under 3.4 Muntliga uppgifter.

Jan Garnert: *Kulturhistoria för släktforskare*. ICA Bokförlag. 1982.

Författaren visar på metoder för att släktforskaren skall kunna sätta in sina framforskade personer i ett historiskt sammanhang:

Ur avsnittet "Dikt och verklighet"

Författare av skönlitteratur med historiska motiv arbetar ibland inledningsvis på samma sätt som släktforskaren som söker rekonstruera bilden av sina förfäders vardag. Resultaten av deras arbete blir dock helt olika varandra. Det är viktigt att minnas att romanen är författarens blandning av dikt och verklighet, hans efter eget huvud och av ingivelse uppbyggda dramatiska berättelse.

Av alla historiska romaner förtjänar just Vävarnas barn att nämnas här eftersom Per Anders Fogelström samtidigt som Vävarnas barn publicerades gav ut Kommentarer och noter till Vävarnas barn. ... (s 80).

Romanen Vävarnas barn och Kommentarer och noter förtjänar att läsas av alla som är intresserade av Stockholms historia och av alla som vill få tips och exempel på hur man utifrån olika källor kan levandegöra historiska miljöer och livsöden. (s 83).

Garnert redogör i kapitlet "Vägen till kunskap – tre exempel" bl.a. för ett par släktböcker om slakten Hallonstén. Den första gavs ut 1929 och författades av E. Alfred Jansson som har kompletterat

...släktkrönikans traditionella genealogiska uppgifter ... med utförliga redogörelser ur bl.a. äldre topografisk litteratur om äldre tiders seder och bruk, näringsliv och folktraditioner. Man skulle kunna säga att E Alfred Jansson därmed tar steget mot den kulturhistoriska skildringen och förenar denna med släktkrönikan. (s 98).

Här gissar och antar författaren mycket, men hans antagande är inte orimliga... (s 100).

Om forskaren bara själv gör klart för sig, och alltid tydligt anger, vad som endast är antaganden, så hör en skildring som denna definitivt hemma i släktkrönikan. (s 100).

Gunnar Karlsson (Översättning): *Från Dig till Dina förfäder. Distributions Centret 1979. Jesu Kristi kyrka av Sista Dagars heliga.* Originaltitel: From you to your Ancestors.

Detta är en kursbok för hur Mormonkyrkans medlemmar skall genomföra sin släktforskning.

I Lektion 2 "Familjeuppteckningar" ger författaren några handfasta råd hur man skall samla och ordna personliga uppteckningar.

Det finns förmodligen många sätt på vilken en person kan ordna sina familjeuppteckningar. Ett sådant sätt har föreslagits av äldste Boyd K Packer, medlem av de tolv rådet:

"Skaffa en papplåda. Vilken låda som helst duger. Ställ den på någon plats där du går förbi den ofta, kanske på sängen eller i kökshörnan – varsomhelst där den inte kan stå obemärkt. Samla sedan under några veckor varje uppteckning om ditt liv och lägg den i lådan: ditt födelsecertifikat, dina certikat över välsignelse, dop och ordination, dina skolbetyg..." (s 7).

Enligt kursboken skall samlandet bestå i att få fram så mycket som möjligt om sitt eget liv. Uppteckningarna skall sedan införas i en s.k. minnenas bok och helst medan erfarenheterna är färskas och de riktiga uppgifterna är tillgängliga.

Ur lektion 3 "Du börjar med din forskning":

En bok som är helt värdig att mottagas måste vara korrekt. Här följer några grundregler för korrekthet. Studera reglerna noggrant och tillämpa dem då du fortsätter med din genealogiska forskning.

Kontrolläs noggrant varje uppteckning som du skriver av.

Skriv av informationen exakt som den anges i originalkällan.

En del avskrivet material (sammanställningar, register) är inte korrekt. Försök alltid kontrollera originaldokumenten.

Hörsägner, släktraditioner, släkthistorier och även familjeblad som fyllts i av andra familjemedlemmar bör kontrolleras då dokumenteringen är ofullständig. (s 14, 15).

K G Jan Gustafson och Carl Gustav Holdar. *På jakt efter en hembygd. LTs förlag. 2 rev. uppl. 1986.*

Denna bok har som undertitel *Platser, källor, stunder, rötter* och inriktas mot hembygdsvforskning. Uttrycken "släkt-" och "personforskning" förekommer sparsamt i boken och har inga egna kapitel. Trots detta är denna bok också en guldgruva för släktforskarna, dels därför att hembygdsvforskning som den skildras här till stor del är synonym med släktforskning, dels därför att de vetenskaper, metoder och hjälpmedel som beskrivs är helt användbara även för släkt- och personforskarna.

Boken största förtjänst är att författarna med utgångspunkt från modern historieforskning har applicerat metoder och resonemang på hembygdsmaterial. De har också gett en lång rad exempel varav de flesta är högst relevanta även för släktforskare.

I kapitlet *Historia – historisk källkritik* ges en lista med följande sex punkter som alla diskuteras i boken.

Följande frågor och reflexioner bör vi alltid konfrontera vårt källmaterial med:

- 1 Är denna källa verkligen äkta?
- 2 Har denna källa själv ingått som ett led i det historiska förloppet (kvarleva) eller berättar den om det förflutna (berättelse)?
- 3 Är denna berättelse samtidig med förhållanden den skildrar?
- 4 Finns det i denna källa någon tendens, som gör den obrukbar för mitt syfte eller framtvingar stor försiktighet rörande slutsatserna?
- 5 Upplýser källan om fakta (kognitiv) eller uttrycker den önsningar eller krav om hur något böra vara (normativt)?
- 6 Är källan självständig eller beroende av andra källor? (s 55).

Som tillägg till kommentarerna under ovanstående punkter har författarna också samlat en rad frågor inför följande källor: *Jordeboken, Lagar och stadgar, Landshövdingeberättelser, Mantalslängder, Protokoll, Privatbrev, Dagböcker, Memoarer och Tidningar.*

Boken innehåller förutom många andra nyttigheter också en noggrant utarbetad studieplan för en studiecirkel om hembygden. Denna kan användas som bas för en motsvarande om släktforskning.

Sven Lindqvist: *Gräv där du står. Hur man utforskar ett jobb. Bonnier. 1978.*

Den enda notisen om källkritik och kontroll:

Hur mycket vågar man tro på de uppgifter man hittar i arkiven? Om uppgifterna är motstridiga, vilka är då mest trovärdiga? Att ställa sådana frågor brukar kallas källkritik. En lättfattlig orientering i källkritik ger Torsten Thurén i *Är det verkligen sant?* (Stockholm 1976). (s 56).

Paul Thompson: *Det förgångnas röst. Den muntliga historieforskningens grunder. Gidlund. 1980.*

Författaren, som var professor i muntlig historia i Oxford, har skrivit en omfattande bok med många goda råd om hur man genomför en historisk forskningsuppgift baserad på muntliga intervjuer. Här finns avsnitt om planering, intervjuteknik, källornas tillförlitlighet, arkivering etc. Exempelen är huvudsakligen hämtade från England, USA och Afrika.

I en efterskrift har Orvar Löfgren redogjort för den något annorlunda situationen i Sverige där vi har en längre tradition av muntlig historia. Löfgren visar också vilka svenska samlingar och arkiv som finns att tillgå.

Torsten Thurén: *Orientering i källkritik – Är det verkligen sant? Almqvist & Wiksell. 2 uppl. 1992.*

Boken riktar sig speciellt till journalister och forskare inom humanistiska och samhällsvetenskapliga ämnen. I flera av avsnitten, t.ex. ”Verklighet och värderingar”, ”Vittnen och vittnesuppgifter”, ”Urval” och ”De källkritiska principerna”, finns det många nyttiga synpunkter för den som med hjälp av tidningsartiklar, domstolsprotokoll, memoarer, intervjuer etc. vill forma sig en bild av en person. Definitionen av källkritik är värd att beakta.

Källkritik är inte någon exakt, ofelbar metod att finna sanningen utan endast sunt förnuft satt i system. Varje fall måste bedömas utifrån sina egna förutsättningar och med de metoder som är lämpliga för just det fallet. (s 2).

Urban Sikeborg: ”Ge historien ett liv! Om släktforskning och källkritik.” *Släktforskarnas årsbok 1998.*

Urban Sikeborg har under senare år flitigt deltagit i debatten kring källkritik med artiklar och föredrag. Ur den rubricerade artikeln, som rekommenderas till läsning av alla släktforskare, väljs ett par citat:

Att lära sig att tänka källkritiskt är inget märkvärdigt eller svårt. Varje dag värderar vi, medvetet eller omedvetet, den information vi får, från kolleger, släktingar, politiker, organisationer, utifrån vad vi vet om personerna i fråga och de ämnen informationen berör. På samma sätt är en god och bred kännedom om källorna, deras betingelser, och om den tid de skapades, en förutsättning för att vi skall kunna dra rätta slutsatser om vad som varit. Källkritiken eliminerar inte i sig felaktiga slutsatser, märk väl, men reducerar dem kraftigt.

Det finns en del viktiga frågor inom källkritiken som varje släktforskare bör ställa sig:

- Med ett förflutet i konstant förändring: Vad vet jag om den tid källan härrör från?
- När och hur tillkom källan?
- Vad är källans syfte?
- Stämmer källans uppgifter med vad vi nu vet om världen?
- Vilket värde har genealogiska uppgifter i litteraturen eller i andra bearbetningar?
- Vilka motiv har jag själv för min släktforskning? (s. 9, 10).

Släktforskning är en del av den historiska forskningen; en släktforskare är en genealog, en släkthistoriker. Detta förpliktigar. Och det som skiljer diletantan från historikern, det som gör det möjligt för oss att leva upp till detta ansvar att ge historien liv, är källkritiken. (s. 26).

Per Anders Fogelström: *Vävarnas barn. Bonniers. 1981.*

Per Anders Fogelström: *Kommentarer och noter till Vävarnas barn. Bonniers 1981.*

Fogelström har i sin roman om arbetarna vid Barnängens klädesfabrik på Söder i Stockholm hämtat såväl vissa personer som vissa miljöer från verkligheten. För att redovisa vad som är baserat på historiska fakta och vad som är uppdyktat har han redovisat sina källor i en särskild bok. Motivet för detta finns i romanen:

Författaren är medveten om att en del av de förhållande och händelser som skildras i denna bok kan förefalla osannolika eller åtminstone starkt överdrivna.

Eftersom en roman inte brukar ha någon notapparat har jag i en separat skrift sammanställt hänvisningar till de källor som använts samt en del kompletterande uppgifter.

Naturligtvis är det meningen att romanen skall kunna läsas helt oberoende av denna. Men för den som vill närmare studera dessa glömda människor och deras liv hoppas jag att hänvisningarna ändå kan vara av intresse. (s 405).

Kommentaren innehåller förutom förklaringar till ord som idag inte är allmänt förekommande också en lång rad hänvisningar till böcker och arkivdokument. Det finns också ett par 1700-tals kartor över Barnängen och Söder med en hänvisning till de aktuella platserna för bokens personer och vilka byggnader som finns kvar idag.

Lennart Börnfors: *Anor i Folkupplaga. Släktforskning som folkrörelse. Landsarkivets i Lunds Skriftserie 9. Lund 2001.*

Lennart Börnfors har i sin nyligen publicerade etnografiska studie bl.a. använt ett 30-tal släktforskares egna berättelser. Han redogör i förordet för målsättningen.

... Släktforskning var ursprungligen något som furstar och adliga ätter uppdrog åt experter att utföra. Senare tillkom även utforskning av borgerliga släkter.

Idag handlar släktforskning om vanliga Andersson och Svensson och utförs av amatörer som utforskar sina anor. När skedde denna förändring? Hur kunde släktforskning utvecklas till något av en folkrörelse? Vad skiljer denna nya släktforskning från den tidigare och vad går den ut på? Vad är det som får någon att börja släktforska och vad får hon eller han i utbyte? Det är sådana frågor jag söker svar på.

Författaren tar inte direkt upp kvalitetsproblem, källkritik etc. men redogör för tidigare diskussioner som bl.a. berör släktbegreppet, cognatiska respektive agnatiska stamtavlor, genealogi–genetik–rasbiologi m.m. Han redovisar också varför de medverkande släktforskarna började med sin hobby och hur de använder Internet för att söka upplysningar eller för att komma i kontakt med andra släktforskare. Boken innehåller också ett flertal litteraturhänvisningar för fortsatta studier.

3 Källor för släktforskning

3.1 Arkivhandlingar

3.1.1 Arkivhandlingar i original

Huvuddelen av de handlingar som släktforskaren utnyttjar är de originalhandlingar som förvaras på landsarkiven, även om släktforskaren normalt endast har tillgång till en avskrift eller en filmad kopia. Dessa handlingar, både original och kopior, måste hanteras med respekt. Detta gäller såväl den fysiska behandlingen som tolkningen och utnyttjandet av de uppgifter som kan hämtas där.

De källor vi använder kan karakteriseras på olika sätt. Man talar om *kvarlevor* och *berättelser*, där allting i en första omgång är kvarlevor efter någon form av verksamhet. De är vittnesbörd om saker som *har hänt*. Men de kan samtidigt vara berättelser – från ögonvittnen eller personer som återger något de har hört från andra.

En notis i dopboken är en kvarleva från sockenprästens ämbetsutövning, men den är samtidigt en berättelse om dopbarnets namn, vilka föräldrarna var och deras val av faddrar. Notisen pekar på att ett dop verkligen har ägt rum, men något eller några av namnen på de inblandade *kan* vara fel uppgivet. En dombok är en kvarleva från tingsrättens verksamhet som i de olika målen kan innehålla många vittnesmål – berättelser om vad som har hänt eller kan ha hänt och som vittnena vill få oss att tro har hänt. (jmf. Thurén s. 15).

I kapitel 2 *Litteraturöversikt* finns upptaget flera böcker som behandlar ämnet källkritik. Här skall ges ytterligare några synpunkter med utgångspunkt från den norske historikern Knut Kjeldstadli som delar upp *Källgranskningen* i fyra moment:

- Vilka källor har vi för att belysa en fråga. Det gäller att hitta källor som är fullständiga eller åtminstone representativa för det man vill undersöka. Denna punkt handlar om arkivkunskap, förtrogenhet med vilka källor som finns och var de kan lokaliseras.
- Vad är de källor vi har framför oss? Vilken *funktion* hade de i den situation och miljö där de blev till? Vad var *syftet* med handlingarnas upprättande? Detta kallas ibland ”yttre källkritik”.
- Vad *står* i källorna? Vilket innehåll har de? Det gäller att *tolka* dem – inte bara bokstavligt och språkligt utan också meningen i innehållet och om det fanns någon dold undertext.
- Vad kan vi *bruka* dem till? Hur trovärdiga är upplysningarna de ger? Detta kallas ”inre källkritik” och är starkt beroende av vad vi kommit fram till under punkt 2 ovan, syftet med skrivandet.

Mer om detta finns att läsa i Kjeldstadli, Knut: *Det förflutna är inte vad det en gång var*, Studentlitteratur, Lund, 2000. Nedan följer ett par exempel som illustrerar Kjeldstadlis resonemang:

I 1686 års kyrkolag kan vi läsa hur sockenprästen vid biskopsvisitationen skulle visa upp sin bokföring. Om begravningar skulle han enligt punkt 11 anteckna följande:

The aflednas namn, som i Kyrckian eller på Kyrckiogården äro begrafne, med kort underrättelse om theas lägerställen, stånd, wilkor, lefwerne och ålder...

(*Kl.M:t:z Kyrkio-Lag och Ordning 1686*, Cap.XXIV, § VIII. Se Schmedeman, Joh.: *Kongl. Stadgar, Förordningar, Bref och Resolutioner Ifrån Åhr 1528 in til 1701 angående Justitiæ och Executions-Åhrender*, Stockholm, 1706, s. 1054–1055.)

Vad är syftet med begravningslängden? Under denna tidiga period var det inte att föra bok över alla de döda utan det var den kyrkliga akten, begravningen, som skulle redovisas. I de fall prästen inte utförde någon jordpåkastning hade han inte heller skyldighet att notera något om dödsfallet. Det innebär att exempelvis självspillingar som omhändertagits av bödeln för nedgrävning i ett moras eller i en rättarebacke inte finns med i längden. Av de som dömts till begravning avses i kyrkogården saknas hälften. (Persson, Bodil E. B.: ”Drunknad eller dränkt? Plötsliga oväntade dödsfall i Skåne 1704–1718”, *Den frivilliga döden. Samhällets hantering av självmord i historiskt perspektiv*, Odén, Birgitta & Bodil E. B. Persson & Yvonne Maria Werner, Cura + FRN, Falun, 1998, s. 101–208, 252–275. Se s. 135–141.)

En annan grupp avlidna som också skulle ”grävas ner i närmaste backe” var de pestdöda. Det innebär att prästen inte heller i detta fall hade någon skyldighet att föra in dem i sina längder – åtminstone inte efter det att kungliga rådets förordning om Farsotens hämmande av den 8 november 1710 hade blivit kungjord. Praxis har i detta fall varierat oerhört, allt från de präster som förde extra noggranna anteckningar om datum för både insjuknande och död och hur pesten kommit till huset till längder som ser helt normala ut utan minsta antydning till att pesten har härjat i socknen. Exempel på det förra finner vi i Hästveda C:1, exempel på det senare i Nosaby C:2, Förslöv C:1 och Grevie C:1. (Alla LLA).

Lunds Domkyrkoförsamlings äldsta död- och begravningslängd har titeln *Lunds Domkyrkas Ringbok* (Lunds Domkyrkoförsamling, F:1, LLA) och vi kan i anslutning till innehållsförteckningen läsa:

Uthi dhenna book warda upteknade alla lik som här wid domkyrkian blifwer ringt före, och på dess grund warda begrafne, begynt d 4 Maj Anno 1703. (och warder altijd betahningen härföre till domkyrkio-Inspectoren Levereradt, ...).

Denna deklaration anger syftet med längden. Det är inte att i Kyrkolagens anda föra en minutiös förteckning över alla som begravts. Huvudsyftet är istället att hålla reda på de ekonomiska transaktionerna i samband med begravningen och bokföra de avgifter de anhöriga erlagt för ringningen efter den döde. Det innebär att de som inte haft råd att betala inte heller finns med i längden. Undantag kan naturligtvis alltid finnas. I denna längd hittar vi därför bara de bättre bemedlade i staden. Om den person vi söker har tillhört denna grupp bör vi finna honom/henne. I annat fall kan personen ifråga mycket väl ha bott och avlidit i staden, men anteckning om detta saknas. Vill vi hitta uppgifter om dessa saknade personer får vi leta efter alternativa källor. Kunskaperna om arkiven enligt Kjeldstadlis första punkt sätts då på prov.

3.1.2 Filmade arkivhandlingar

Under 1940-talet inledde Mormonkyrkan sin fotografering av svenska kyrkoböcker. Dessa fanns från början på 35 mm rullfilm vilka senare har kopierats över till mikrokort. Numera sköter SVAR konvertering, utlåning, försäljning samt filmning av nya handlingar.

Mormonkyrkans kopieringsarbete har haft en helt avgörande betydelse för svensk och internationell släktforskning. Det har blivit möjligt att bedriva ”arkivforskning” utan att besöka de arkiv där handlingarna förvaras samtidigt som slitaget på originalen kunnat hejdas. Det är bara att hoppas att alla landsarkiv inom en snar framtid kan få fullständiga uppsättningar av mikrokort för samtliga kyrkoarkiv.

Kvaliteten på mikrokorten är mycket ojämn. Alltför många är delvis oläsliga på grund originalens låga kvalitet eller på grund av slarv eller tekniska fel vid originalfotograferingen eller vid konverteringen. De vanligaste bristerna är oskärpa, felaktigt exponering, överhoppade eller (av mindre betydelse) dubbelt kopierade sidor. Beror problemen på fel vid konverteringen till mikrokort kan man reklamera korten till SVAR och få nya kopior. Om det är originalfilmningen som är dålig måste fotograferingen göras om för att mikrokortet skall bli användbart. Ibland hjälper inte detta utan man måste gå till originalen, vilket inte är tillåtet om handlingarna är skadade. Som en sista utväg får man använda indirekta källor i form av äldre utredningar, register etc.

För att förbättra situationen kan följande göras:

- Arkiven kopierar originalhandlingar på papperskopior med modern utrustning vilket redan sker på vissa arkiv. Texten på sådana kopior blir betydligt mera lätläst än på de äldre mikrokorten. Framför allt kan man minska problem med ojämnheter i pappret, genomslag av baksidans text och störningar i färgade eller mörka partier.
- Originalhandlingarna renskrivs av vana arkivforskare och dessa utskrifter får efter eventuella kompletteringar och rekonstruktioner användas av släktforskarna. Sådant arbete är planerat och i några fall redan inlett.
- Originalhandlingarna kopieras för publicering via Internet eller på CD-skivor. Om sådana bilddatabaser kopplas till en databas där personuppgifterna registrerats blir detta en utomordentlig källa för framtida släktforskning. Det finns inga större tekniska hinder för en sådan utveckling. Det gäller ”bara” att skaffa personella och ekonomiska resurser för fotografering och registrering.

3.2 Tryckta handlingar – tryckta källor

En tryckt källa kan vara en kvarleva från en ämbetsutövning, exempelvis en Kunglig förordning eller Svea Rikes Lag. Till den sekundära litteraturen räknas alla de verk som senare forskare har skrivit om denna ämbetsutövning. Men det finns också forskare som intresserar sig för just dessa sina föregångares sätt att studera ämbetsutövningen, och för dem blir då föregångarnas verk betraktade som tryckta källor.

Alla släktböcker som ges ut av flitiga forskare räknas till den sekundära litteraturen, eftersom de är bearbetningar, tolkningar och sammanställningar av saker som forskaren har funnit i arkiven. Men för den som vill studera hur man under olika perioder har bearbetat och redovisat sina resultat, d.v.s. trender i hur släktböcker göres, för en sådan person utgör släktböckerna tryckta källor.

Hur man klassificerar tryckta handlingar i källor respektive litteratur beror på *vad* man vill undersöka. Det kallas för ”det funktionella källbegreppet”.

3.3 Uppgifter från Internet etc.

Det borde inte vara mera problematiskt ur kvalitetssynpunkt att hämta uppgifter från databaser på Internet eller från andra elektroniska media än vad det är att hämta dem från andra primära eller sekundära källor. Det har dock visat sig att enkelheten i spridningen av resultat också innebär att felaktigheter sprids med en oroväckande hastighet.

3.3.1 Kopierade originalhandlingar

Kopierade originalhandlingar som sprids via Internet eller via andra elektroniska media måste givetvis vara av en sådan kvalitet att de är fullt läsbara. Dessutom är det viktigt att det klart framgår vilken originalhandling som kopierats. Vissa handlingar kan finnas i mer än ett "original" genom att en samtida eller senare renskrivning har gjorts. Det bör således finnas upplysningar om originalets tidsomfattning, antal volymer, speciella omständigheter, närliggande handlingar och annat som är av värde för att man skall kunna bedöma källans användbarhet.

3.3.2 Register och släktutredningar

Alla uppgifter som hämtas från en avskrift, en sammanställning etc. är sekundära och måste behandlas som sådana om man själv vill använda dem i sin egen släktforskning. Detta är i och för sig oberoende av det sätt på vilket de publiceras och sprids. Det har dock visat sig att ju lättare en uppgift kan kopieras desto större spridning får den. Med CD-skivor, e-post och Internet sprider man snabbt uppgifter om en person, en familj eller en hel socken till många fler mottagare än vad man kunnat tidigare med papper som skickats via posten.

Alltför många släktforskare anser att det sätt på vilket forskningsresultaten presenteras speglar kvaliteten i det presenterade materialet. Uppgifterna i en handskriven släktutredning skulle således vara mindre pålitliga än de i en tryckt bok. Följaktligen skulle en bok eller ett häfte framställt med normal datorutrustning i en vacker flerfärgslayout, med bilder, olika typsnitt, tabeller etc. garantera en hög kvalitet. I många fall är det dock snarare tvärtom. De tekniska möjligheterna gör att man lätt kan skaffa ett mycket stort grundmaterial som man inte hinner kontrollera men som med en relativt liten arbetsinsats kan presenteras på ett vackert och till synes vederhäftigt sätt.

Några råd

Förutsatt från början att alla uppgifter måste kontrolleras. För att bedöma om man ändå kan använda uppgifterna utan egen kontroll skall man undersöka följande;

- Hur är metoderna för framtagning och kontroll av uppgifterna redovisade?
- Finns det källhänvisningar?
- Är den som lämnat uppgifterna känd tidigare?

Därefter görs alltid ett antal kontroller av uppgifterna mot originalhandlingar eller mikrokort. Detta gäller särskilt för viktiga uppgifter om speciella personer, släktrationer eller händelser. Ofta har man egna uppgifter om några av de aktuella personerna och då kan man se om dessa, som givetvis(?) är noga kontrollerade och väl dokumenterade, stämmer överens med de andra. Om det visar sig att det finns fel i de kontrollerade uppgifterna måste man göra fler kontroller men om de är riktiga behöver man inte gå igenom hela materialet. Det är dock viktigt att man för de icke kontrollerade uppgifterna inte hänvisar till originalkällan utan alltid till att de har hämtats ur den namngivna, sekundära källan. Däremot skall givetvis de uppgifter som kontrollerats mot originalet få sin källhänvisning till detta. Även om man kontrollerar alla uppgifter i den använda utredningen får man inte glömma bort att ange att man hämtat uppslag och inspiration från denna. I Kapitel 9 diskuteras hur man delger andra fel i publicerade arbeten.

3.4 Muntliga uppgifter

Muntligt förmedlade uppgifter spelar en stor roll inom släktforskningen, främst därför att de flesta uppgifter om släkten normalt inte är nedskrivna. Dessa finns i stället i nu levande personers minnen. Om inte dessa kunskaper tas till vara riskerar de att försvinna då personen avlider eller kanske långt tidigare genom personens minnesförlust. En av de absolut första åtgärderna då man inleder sin släktforskning är därför att dokumentera sådant som bara finns i minnet hos släktens äldre medlemmar. Till skillnad från de uppgifter som finns i arkiven är dessa högst förgängliga.

3.4.1 Samla in

För att genomföra en lyckad dokumentation krävs ett ordentligt planeringsarbete såväl när det gäller den teknik man skall välja som de frågor man skall ställa. Det är att föredra att man personligen träffar den man vill ha uppgifterna av och att man vid intervjun direkt gör anteckningar eller spelar in samtalet på video- eller ljudband.

I många sammanhang är detta inte möjligt utan man måste genomföra intervjuerna genom telefonsamtal eller genom skriftliga frågor och skriftliga svar. Det finns för- och nackdelar med de olika metoderna.

En skriftlig intervju har fördelen att man noga kan formulera sina frågor och att den som skall intervjuas kan tänka över sina svar. Det går också att göra frågeformulär för utskick till många i släkten. De stora nackdelarna är dels att många är ovilliga att skriva ner sina synpunkter, dels att det inte finns någon möjlighet för intervjuaren att styra eller leda samtalet till de mest intressanta frågorna.

Vid en intervju bör man använda band- eller videospelning. Det finns dock personer som vägrar att låta sin röst eller ännu vanligare sin bild förevigas. I sådana fall kan det vara ett bra tips att börja samtalet med lite inledande småprat och sen efter en stund sätta på bandspelaren eller kameran. Tänk dock på att du bör ha tillstånd av den intervjuade för att använda den information han/hon gett.

Det finns några allmänna synpunkter man bör tänka på vid ljudinspelningar för att få ett gott resultat:

- 1 Kontrollera att bandspelaren fungerar och att det finns reservbatterier och tillräckligt med band. Banden skall kunna bytas på några sekunder och måste därför vara upppackade. En intervjuad som är mitt inne en berättelse kan helt tappa tråden om det blir ett för långt tekniskt avbrott.
- 2 Gör en provinspelning under de förhållanden som förväntas.
- 3 Se till det inte finns störande ljud från radio, TV, diskmaskin, trafik etc. Väggyret och slamrande kaffekoppar ger visserligen atmosfär men kan vara mycket störande vid avlyssningen.
- 4 Om flera personer skall intervjuas så försök att få dem att inte prata samtidigt. Om du befarar att något svar blev ohörbart så fråga om!
- 5 Förbered frågorna väl. Det är viktigt att den intervjuade får berätta med sina egna ord. Det kan dock behövas vissa ledande frågor för att man skall kunna få de uppgifter man vill ha. Att visa några gamla foton eller ta upp några fakta kan vara ett sätt att få fart på berättandet. Tänk bara på att inte styra samtalet så hårt att svaren endast blir en upprepning av intervjuarens egna uppgifter.
- 6 Gör vissa anteckningar under intervjun även om bandspelaren är påslagen. Efter intervjun skall bandet avlyssnas så snart som möjligt och jämföras med anteckningarna. Skriv omedelbart ner sådant som inte hörs tydligt på bandet men som du kommer ihåg från intervjun.
- 7 Till anteckningarna skall bifogas uppgifter om datum, plats, närvarande personer och tekniska data om inspelningsteknik etc. Det är också bra att notera de intervjuade personernas släktrrelation till de personer de berättar om.

3.4.2 Spara

Genom den snabba elektroniska utvecklingen kan man inte räkna med att privatpersoner utan särskild utrustning om några decennier skall kunna spela upp dagens video- och ljudband. Bland annat därför är det viktigt att hela intervjun skrivs ut även om detta kan vara ett drygt arbete. Innehållet skall också bearbetas och kommenteras i förhållande till andra uppgifter för att kunna användas i släktutredningar etc.

3.4.3 Värdera

Källkritik är viktig i alla släktforsksammanhang och då särskilt när det gäller muntliga uppgifter. Man måste vara noga med att namnge den som lämnat uppgifterna och att citera denne rätt. Dessutom måste man jämföra uppgifterna med andra man fått från andra muntliga och skriftliga källor och göra en utvärdering av sanningshalten.

Man måste vara särskilt uppmärksam mot de inom släktforskningen ofta förekommande traditionerna kring förfäder med hög börd, knektar som vunnit ära och berömmelse på slagfältet, personer som utfört något särskilt uppmärksammat brott eller som straffats på ett uppseendeväckande sätt. Det är förstäeligt att släktforskaren är glad att till sin släkthistoria kunna föga lite mera intressanta uppgifter än de vanliga notiserna som hämtats ur kyrkoböckerna. Även om man inte kan bekräfta att traditionerna är sanna så kan de var väl värda att ta med i släktutredningen, bara man noga redogör för att detta är "obekräftade uppgifter", "en historia inom släkten" etc.

Hildebrand (1961) nämner som exempel på litteraturlån som skapats av författare till romantiska, historiska framställningar, de många traditioner om snapphanarna i norra Skåne och om de Gatenhjelmska sarkofagerna i Onsala kyrka. De förra har sitt ursprung i den populariserande litteratur om upproren mot rikets konung och

regering, liksom historierna om Dacke i Småland, Gustaf Wasa i Dalarna och flera andra som har satt sig upp mot överheten. Det finns inte en by med självaktning i Göinge härader som inte har minst en snapphanek där de förhatliga svenskarna hängt ett dussin ”illdådare/frihetskämpar”. Antalet avrättade snapphanar var knappast så stort att det räckte till alla dessa ekar!

Uppgifterna att Gathenhjelmssarkofager i Onsala kyrka skulle ha varit avsedda för den danska kungen och rövats från hans skepp har dels hämtats ur M.G. Oxenstierna- Leijonskölds roman *Konungens kapare* (1891) dels ur sena, alldeles obevisade uppgifter i historisk litteratur. Dessa felaktiga uppgifter har kunnat motbevisas av andra uppgifter som hämtats ur *Göteborgs Tolagsjournal* av år 1718 och som framfördes redan 1928 i *Personhistorisk Tidskrift* men som trots detta har levat kvar i muntlig tradition. Här kan citeras ur en broschyr om Lars Gathenhjelm som givits ut av Kungsbacka Turistbyrå där Gunnar Jedeur-Palmgren 1993 har ansett sig behöva göra en särskild kommentar om dessa traditioner:

Om Lars Gathenhjelms verkliga och uppdiktade bedrifter uppkom en omfattande flora av sägner och berättelser. Dessa har framför allt omhulrats av folktraditionen i Onsala, men även utnyttjats av åtskilliga kända svenska författare. ... Med den rätt som tillkommer skönlitterära författare har romaner och skådespel skapats, som har mycket litet med verkligheten att skaffa och där likhetstecken ofta sattes mellan kapare och sjörövare. Svenska forskare har numera avklätt ”Konungens Kapare” en del av den krigiska gloria, som länge omstrålat hans namn. ...”

3.5 Bilder

Bilder i alla former är av största värde för släktforskaren. Med hjälp av ett fotografi eller en teckning kan man få en uppfattning om personer och miljöer som inga skriftliga dokument kan ge. Tillgången till bilder är dock begränsad om man går mer än ett sekel tillbaka. Dessutom måste man använda avbildningar av såväl personer som byggnader och miljöer med viss försiktighet. En fotograf, och ännu vanligare en porträttmålare, kunde för att tillfredsställa uppdragsgivaren ha lagt till några cm för att få en resligare karl, några extra lockar för att få en vackrare ungmö eller ha lånat in någon extra häst för att få en mera välbärgad gård.

Bilder av intresse för släktforskaren kan indelas enligt följande.

3.5.1 Fotografier och målningar

- Porträtt
- Gruppafoton
- Miljöbilder

Ett stort problem gäller alla de bilder, framför allt fotografier, som saknar ordentliga uppgifter om det som avbildats. Det är emellertid ibland inte för sent att rätta till detta och att hitta någon som kan hjälpa till med identifieringen genom att

- intervjua äldre släktingar och grannar (ta med de gamla fotoalbumen och besök ortens servicehem!)
- jämföra med vad som finns i arkiv och lokala museer
- skänka kopior till museer och föreningar som kan infoga dem i sina samlingar för ”ännu ej identifierade bilder”
- gå igenom brev, räkningar och bokföring och givetvis eventuella samlingar av negativ, kopior etc. i arkiven hos etablerade fotografer och konstnärer. Många konstnärer fotograferade först sina motiv och gjorde sedan en målning med utgångspunkt från fotografiet.

Äldre noteringar i fotoalbum bör användas med viss försiktighet. De kan vara gjorda i senare tid och av någon som inte varit helt säker på identifikationen.

3.5.2 Andra bilder

Förutom fotografering och porträttmålning finns det många andra avbildningar av personer och föremål som kan ge värdefulla upplysningar för släktforskaren:

- Avbildningar av byggnader och miljöer.
- Målningar på väggar, möbler etc.
- Porträttbyster, träfigurer etc.

Det gäller här liksom för andra avbildningar att identifiera bilderna och bedöma deras värde som källa. Ett område av speciellt intresse är avbildningar av byggnader och då framför allt bondgårdar. Gården var, för de som var lyckliga nog att inneha en sådan, deras mest värdefulla ägodel. Därför har man alltid varit intresserad av att

avbilda den. När fotograferingskonsten började bli allmän ställdes hela familjen, med tjänstefolk och hästar upp framför gården. Under 1950- och 1960-talen skedde avbildningen genom flygfotografering. På många gårdar hänger dessa i dag helt urblekta fotografier fortfarande kvar, ibland bredvid något som får anses vara betydligt mera beständigt – en några decennier äldre oljemålning. I Skåne kallas sådana oljemålningar för ”gåramålningar” och de har varit vanligt förekommande. Efter att ha ansetts vara ”hötorgskonst” har de åter blivit mycket populära. Man har tidigare kunnat köpa sådana för en spottstyver på loppmarknader men nu har de blivit alltmer svåråtkomliga. Detta beror inte minst på att skånska släktforskar- och hembygdsföreningar har arrangerat en lång rad utställningar där man presenterat målningar från orten. Genom dessa utställningar och samtida tidningsartiklar har man spårat många tidigare okända målningar och konstnärer, men också lyckats visa vilka gårdar som är avbildade. Målningarna saknar nämligen oftast namn på den gård som är avbildad. Det behövdes ju inte eftersom tavlan skulle hänga i storstugan på just denna gård.

Det konstnärliga värdet av dessa målningar är varierande. Man måste också vara försiktig med att helt lita på konstnärens bild av verkligheten. Han var nog inte ovillig att göra vissa förbättringar av gården. Ett extra gavelfönster, några nymålade uthus eller ett par särskilt vackert blommande äppelträd i trädgården kostade inget extra. Trots detta ger dessa målningar upplysningar som man inte kan få genom andra källor.

När man fått upplysningar om bildens innehåll skall detta antecknas, där det också noteras vem som lämnat uppgifterna och när detta skedde

Avbildningar i alla former av personer och miljöer som inte kan identifieras är, som redan nämnts, ett av släktforskarnas stora problem. Hur många gånger har man inte hört kommentarer liknade ”Varför gick vi inte igenom farmors fotoalbum medan hon levde?”. Ett relevant svar på en sådan fråga är: ”Se då till att inte göra samma misstag med mormors album!. Och hur har du det själv med dina egna fotografier? Har du antecknat namn på bilderna på familj, skol- och arbetskamrater och från dina semesterresor? Du vill väl inte dina barnbarn en dag skall kunna ställa samma fråga som du själv gjorde när du tittade i farmors album!”

4 Olika typer av produkter

4.1 Tryckta

4.1.1 Släktutredningar

När släktforskaren skall redovisa sina resultat blir det vanligen i någon form av släktutredning. Omfång och utseende kan skifta från några sidor eller tabeller till digra volymer på hundratals sidor och kanske 10 000-tals personer. Gemensamt är att utredningarna innehåller en rad fakta, personbeskrivningar och släktrationer. Alla källor till de lämnade uppgifterna skall vara möjliga att spåra för läsaren. För att inte framställningen skall bli alltför tung måste man dock göra vissa rationaliseringar.

I de grundanteckningar man gör då man läser källorna från arkiv, filmkopior eller andras utredningar görs alltid en källhänvisning enligt 5.2.

För uppgifter om födelse, dop, lysning, vigsel, död och begravning som hämtats ur kyrkoböckerna kan en allmän källhänvisning göras då resultaten presenteras, t.ex. ”Uppgifter om födelse, dop, lysning, vigsel, död och begravning har hämtats ur respektive kyrkobok (mikrokort)”. Det gäller då att författaren inte bara skriver detta slentrianmässigt utan verkligen har fog för sitt påstående. Varje avvikelse måste noteras med en speciell källhänvisning. Sådana avvikelser är t.ex. då det föreligger olika upplagor eller kopior av handlingen. Om uppgifterna hämtats från en filmkopia och det råder minsta tveksamhet när det gäller tolkningen skall man notera att man endast läst kopior, detta för att läsaren skall veta att det kanske går att få fram säkrare uppgifter från originalhandling.

4.1.2 Torpinventeringar

Det primära målet för en torpinventering har normalt varit att dokumentera de platser där numera försvunna torp har legat. Eftersom sådana inventeringar oftast genomförts av hembygdsföreningar har kanske inte alltid dokumentationen av de familjer som bott där varit så omfattande som släktforskarna önskat. Här finns ett utmärkt område för samarbete mellan hembygds- och släktforskarföreningar.

Nedan tas några punkter upp som bör behandlas i en torputredning. Om torpet finns kvar och speciellt om det fortfarande är bebott underlättas givetvis utredningen och flera moment kan uteslutas. Även för inventeringar av gårdar, hela byar, stadskvarter, industriområden etc. kan flera av punkterna tillämpas.

4.1.2.1 Muntlig och lokal tradition

Som i så många andra fall när det gäller person- och släktforskning är det viktigt att på ett tidigt stadium intervjuar personer med personlig kännedom om torpen och torparna. Förutom sagesmännens upplysningar noteras också deras relation till torpet. Eventuella tidigare torp- och släktutredningar spåras liksom handlingar och föremål i ortens arkiv, bibliotek och museer.

4.1.2.2 Kartor

En noggrann genomgång görs av lantmäteriets kartor. Det kan också finnas kartor i landsarkivens och i andra samlingar. Man bör observera att det till skifteskartorna normalt finns fogat en lista över de personer som bodde i gårdarna. Mera sällan finns motsvarande förteckningar över torparna.

4.1.2.3 Inventering på platsen

Med hjälp av insamlade uppgifter kan man besöka platsen där torpet en gång låg eller fortfarande ligger kvar. Finns det någon person som har egna minnen från torpet så tag med denne. Fotografera och skriv ner de observationer som kan göras. Märk ut torpets läge på kartor, använd såväl gamla kartor där man ser hur torpet låg när det var bebott, som nya, så att man kan återfinna platsen senare. Är lämningarna av torpet svåra att hitta så gör en noggrann beskrivning över området, t.ex. genom att mäta upp avståndet till en väg, en sjö eller annan väldefinierad plats. Gör också en preliminär utmärkning av platsen i naturen.

4.1.2.4 Arkivstudier

Forskningen kring de personer som bott på torpen genomförs som annan släktforskning i arkivens material. När det gäller forskning kring bebyggelse- och andra ortnamn har dialekt- och ortnamnsarkiven ett stort, och av många släktforskare förbisett, material. I dessa arkiv kan man t.ex. hitta referenser till när och i vilka handlingar ett torp första gången är omnämnt.

4.1.2.5 Presentationer under pågående arbete

Även om de som genomför torputredningen representerar ett stort kunnande om aktuella platser och personer visar det sig ofta att det finns ytterligare kunskaper att hämta hos personer som kanske inte alls är kända av arbetsgruppen. Det kan t.ex. vara släktforskande torparättlingar som lämnat hembygden för flera generationer sedan. Därför bör man under arbetets gång se till att arkiv, bibliotek, föreningar och kommunala myndigheter är medvetna om det arbete som pågår. Detta kan ske genom artiklar i dagstidningar, presentation i lokalradio/-TV och på egen hemsida på Internet, rapporter i föreningarnas tidningar etc. Sätt upp en karta i en lokal som är tillgänglig för allmänheten på orten där man kan se vilka torp som spårats och hur arbetet fortskrider. I många socknar genomförs s.k. "hemvändardagar" i samarbete med kyrkan. Dessa är utmärkta tillfällen att skaffa nya kontakter. Genomför också torpvandringar som är öppna för allmänheten för att på så sätt samla in så mycket uppgifter som möjligt. Sådana arrangemang är samtidigt också en god marknadsföring inför en kommande publicering av resultaten.

4.1.2.6 Redovisning av arbetet

När inventeringen är avslutad lagras materialet enligt vedertagna regler. Om flera föreningar deltagit i arbetet bör var och en få en fullständig uppsättning kopior av hela materialet.

Slutredovisningen av inventeringen kan ske i tryckt form i en bok eller som en eller flera artiklar ingående i en tidskrift. Publicering på CD-skiva och användningen av modern teknik ger möjligheter till ytterligare effekter i form av ljud och rörliga bilder. Det går också att göra eleganta illustrationer över geografiska förändringar av byggnader, vägar, gränser etc. genom att lägga nya och gamla kartor över varandra.

Oavsett medium bör följande uppgifter om torpen finnas med:

- Namn, både de vardagligt använda och de som finns i dokument och på kartor
- Officiell fastighetsbeteckning
- Torpets placering med hänvisning till karta
- År då torpet byggdes eller är beskrivet första gången och i förekommande fall när det revs
- Utseende och storlek
- Fotografi (även om det bara finns rester kvar av torpet)
- Eventuellt fler uppgifter om torpets historia
- Uppgifter om dem som bott på torpet

Om det av praktiska eller ekonomiska skäl finns begränsningar i vad man kan ta med i sin publikation bör man hänvisa till var man kan få tillgång till det mer utförliga materialet. Givetvis är det viktigt att man försöker att hitta äldre bilder av torpet och gärna också av de som bodde där.

4.1.2.7 Utmärkning på platsen

Förutom att platsen dokumenterats på ovanstående sätt är det viktigt att torpens placering utmärks i naturen. Bra exempel på detta finns i Kvibille i Hallands län där hembygdsföreningen märkt ut ett flertal platser för försvunna torp genom att en kort beskrivande text är ingraverad på en kopparplatta som är fastsatt i en ekstolpe.

Tingslyckan: Torp under Biskopstorp. Först kända boende, 1870, Bengt Carl Andersson och h h Anna Beata Jönsdotter. Sist kända boende, ca 1880, Jöns Petter Pettersson och h h Johanna Larsdotter.

Kvibille hembygdsförening

Uppsatt 1991

Texten ger en kort presentation på platsen av torpets historia och några av dess bebyggare. Dessutom ser man vart man skall vända sig för att få fler upplysningar

4.1.3 Register

Register i detta sammanhang definierar vi som en avskrift av t.ex. en vigsellängd som senare publiceras på ett sätt som medger att man snabbt kan hitta en vigsel med kännedom om någon av kontrahenternas för- eller efternamn eller födelse-/levnadsplats.

Varje släktforskare har i sökandet efter sina förfäder så småningom sannolikt hamnat i en socken där släkten varit bofast under flera generationer. Om böckerna samtidigt varit svårlästa eller om man tycker att man inte hinner att få ut tillräckligt med uppgifter ur de lånade mikrokorten innan de skall återlämnas beslutar man sig för systematisera sin forskning inom detta område genom att göra en sammanställning i form av en lista över t.ex. personerna i en by, i en hel kyrkobok eller av alla som emigrerat från en socken. Innan personatorn blev allmänt tillgänglig skrevs notiserna vanligen i löpande följd på papper i den ordning som de fanns i originalhandlingen.

Det finns dock uppenbara svårigheter att hitta bland sådana. Ett framsteg var då man gick över till att genomföra registreringen på kort som sedan kunde sorteras och skrivas av som listor. Dessa var normalt alfabetiskt ordnade efter personernas namn. De äldre register som finns i lands- och stadsarkiven över personer i kyrkböcker, bouppteckningar etc. har vanligen tillkommit via registrering på kort. Även om sådana register underlättar sökandet i originalhandlingar och mikrokort har de sina begränsningar eftersom de normalt bara är sökbara genom en ingång och då vanligen efternamnet.

Utvecklingen av persondatorn och av allt mera användarvänliga ordbehandlings- och registerprogram har lett till en explosiv utveckling av framställningen av olika register med anknytning till släktforskning. Detta gäller från den enskilda släktforskaren som gör en sammanställning av några gårdar eller familjer, över en förening som gör en fullständig kartläggning över hela socknen och till vissa landsarkiv som inlett registreringen av kyrkoböckerna för hela sitt verksamhetsområde. Omfattningen av olika register är således varierande liksom användningsområdena och därmed kvalitetskraven. Man behöver givetvis inte ställa samma krav på ett register avsett för personligt bruk som på ett som skall kunna användas av amatörforskare eller av akademiska forskare. Erfarenheten visar dock, här som i många andra fall, att man så småningom ångrar att man inte lade upp arbetet på ett bättre och mera noggrant sätt från början eftersom det visar sig att användningsmöjligheterna är betydligt större än vad man först räknade med. Så har t.ex. Ekonomisk-historiska institutionen vid Lunds universitet ett stort intresse av skånska sockenregister men har inte kunnat använda vissa äldre register på grund av deras låga kvalitet.

Oavsett hur man skall använda och publicera det färdiga registret måste man använda en dator för registreringen. Att använda kortsystem är inte praktiskt möjligt om slutresultatet skall bli lättarbetat och av hög klass. Bland program bör man välja ett registerprogram som är lätt att lära sig och snabbt att använda och där antalet fält i posten och fältens storlek inte begränsar användandet. Det finns normalt inget behov av en avancerad relationsdatabas. Däremot är det viktigt att man vid arbete med större registreringsprojekt använder program som inte är så gamla att de inte kan uppgraderas till nya datorsystem (t.ex. RapidFile). Man skall också lära sig utnyttja de möjligheter som programmet ger för t.ex. snabbinskrivningar och kontroll av borttappade, ändrade eller dubbla poster. Vissa program, t.ex. FileMaker Developer ger möjligheter att göra s.k. run-time-kopior. Detta är kopior av registret som man får framställa utan att erlägga någon avgift till programleverantören. Dessa kopior kan användas för inskrivning och bearbetningar av olika register eller då man säljer sin slutprodukt. Även om ett sådant program är något dyrare i inköp blir det ändå betydligt billigare än andra i och med att man har rätt göra kopior utan avgift.

Även släktforskarprogram kan vara användbara om det finns fullständiga möjligheter för sökning och sortering av alla uppgifter samt överföring till andra program. Ordbehandlingsprogram är normalt inte lämpliga för större registreringsarbete. Däremot är det i de flesta fall lätt att överföra uppgifter mellan ordbehandlings- och registerprogram. Beskrivningen i nedanstående exempel utgår från att ett registerprogram (FileMaker Pro) används men vissa delar kan också tillämpas i övriga fall.

Demografisk Databas Södra Sverige (DDSS) och Skånes demografiska databas (SDD)

Som exempel på ett registreringsarbete av högsta kvalitet väljer vi att redogöra för Demografisk Databas Södra Sverige (DDSS). Detta arbete syftar till att registrera samtliga kyrkböcker fram till 1800-talets slut inom Landsarkivets i Lund (LLA) ansvarsområde (Skåne, Blekinge och Halland) och att efterhand lägga ut uppgifterna i en databas på Internet för allmän användning. Eftersom basen också skall kunna användas för akademisk forskning läggs stor vikt vid kontroll av att uppgifterna är riktigt avskrivna.

DDSS är en fortsättning av ett äldre projekt, Skånes Demografiska Databas, som startades av LLA och Ekonomisk-historiska institutionen vid Lunds universitet för ett tiotal år sedan. Detta projekt registrerade hela den befolkning som under 1646–1894 föddes, vigdes, flyttade och avled i 12 skånska församlingar i nordvästra Skåne. Valet av socknar (se Elisabeth Reuterswärd och Franceska Olsson "Skånes demografiska databas 1646-1894. En källbeskrivning". 1993) gjordes med utgångspunkt från deras landskapstyp och jordägarstruktur för att man skulle kunna göra jämförande studier i dödsorsaker, flyttningar, ålders- och könsfördelningar etc. Uppgifter från kyrkoböckerna har länkats samman till familjer med hjälp av en familjerekonstruktionsmetod. Detta har inom SDD skett automatiskt med hjälp av ett dataprogram baserat på standardiserade personnamn. Programmet klarade av att hitta 96% av födelserna, 72% av giftermålen och 55% av dödsfallen. Därefter har manuella kontroller och länknings höjt dessa siffror så 97% av de födda barnen och 88% av de döda personerna har kunnat registreras i rätt familj. Metoden, som använts relativt ofta inom den historisk-demografiska forskningen i Sverige och internationellt, beskrivs i Bengtsson, Tommy & Lundh, Christer: *Evaluation of a Swedish Computer Program for Automatic Family Reconstitution*, 1991.

Uppgifterna i databasen har använts som underlag för flera doktorsavhandlingar och rapporter, bl.a. av Martin Dribe, *Leaving Home in a Peasant Society. Economic Fluctuations, Household Dynamics and Youth Migration in Southern Sweden, 1829-1866*. 2000, som behandlar jordinnehav, hushållssystem, flyttningar etc. I ALE (2001:3) finns en svenskspråkig sammanfattning av avhandlingens viktigaste resultat.

Det utvidgade projektet (DDSS) är ett samarbetsprojekt mellan Landsarkivet, Universitet, arbetsmarknadsmyndigheter, kommuner och släktforskarföreningar. Registreringen genomförs gruppvis av arbetslösa och/eller handikappade personer i vissa kommuner. I några fall är det en grupp släktforskare som registrerar kyrkböckerna. Kommunerna ansvarar för lokaler och utrustning. Som projektledare för lokalgrupperna fungerar vana släktforskare.

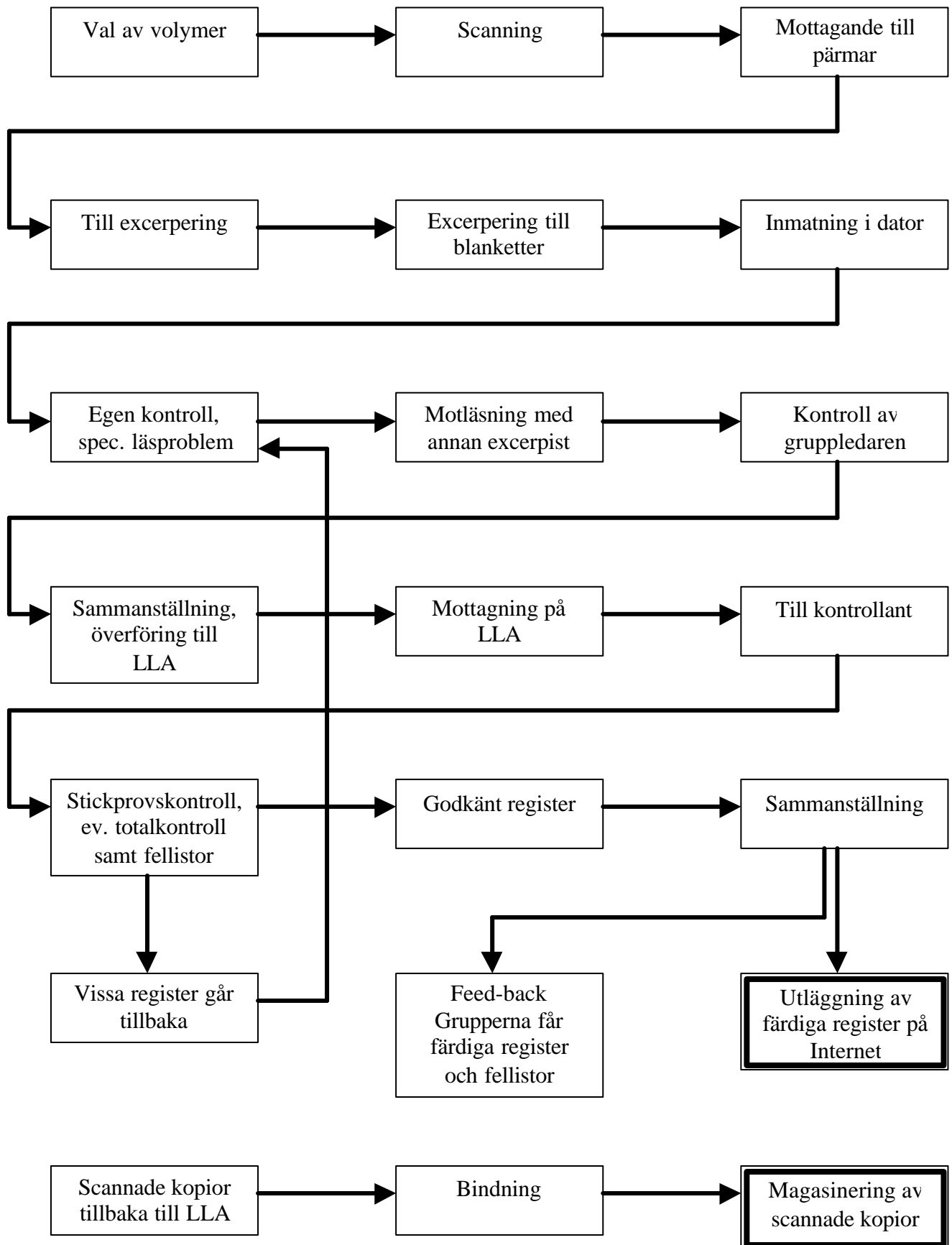
Genomförande

1. LLA väljer i samverkan med de lokala grupperna ut de volymer som skall registreras. Valet baseras på deltagarnas ortskännedom och vana vid handskriftsläsning.
2. LLA gör papperskopior av originalböckerna med en datastyrd scanner. Resultatet blir betydligt bättre än vanlig kopiering och mycket bättre än SVARs mikrokort. Dessa kopior kommer senare att bindas in och användas för utlåning till släktforskarna i landsarkivets forskarsal.
3. Excerptering sker enligt fastställda regler från papperskopian till blanketter. Läsproblem diskuteras inom gruppen eller med kvalitetsansvarig på LLA. Osäkerheter markeras. Blanketterna hålls samman i pärmar.
4. Uppgifterna på blanketterna skrivs in i speciella dataprogram. Run-time versioner av FileMaker Pro 4 används.
5. De inmatade uppgifterna skrivs ut och kontrolleras av excerptisten.
6. En annan gruppdeltagare än den som skrivit in uppgifterna kontrollläser (alt. motläser) samtliga poster mot originalkopian av kyrkoboken. Rättningar utförs på listorna.
7. Rättningarna införs i datafilen. Ny utskrift.
8. Den nya utskriften kontrolleras av projektledaren. När en volym är godkänd skickas filen till LLA.
9. En särskild kvalitetsgrupp kontrollerar uppgifterna ytterligare en gång. Markerade oklarheter behandlas speciellt. Om det finns alltför många anmärkningar får gruppen göra om arbetet.
10. Listan med rättningar skickas tillbaka till arbetsgruppen där projektledaren ansvarar för att rättningarna förs in och att filen överförs till LLA.
11. Filerna läggs in i databasen på Internet medan papperskopiorna binds in och magasineras. (Jmf. översikten på nästa sida).

Tidigare arbete med liknade register har gett LLA en bred erfarenhet av sådant arbete och de många problem man ställs inför. Det finns givetvis en lång rad faktorer med avseende på organisation, ekonomi och resurser man måste ta hänsyn till för att kunna genomföra ett så omfattande projekt. Här kommer några av de som har störst relevans för kvaliteten att beröras.

1. Att ha tillräckliga ekonomiska resurser är givetvis avgörande för projektets hela genomförande. De som är störst utöver lönekostnaderna för projektdeltagarna är kostnaderna för kvalitetsgruppen och för utbildningen av projektdeltagarna. Därtill kommer att det behövs viss dyr utrustning, framför allt för scanning av originalhandlingarna.
2. Eftersom projektdeltagarna i de flesta fall är ovana att läsa äldre text måste man se till att de får en ordentlig utbildning. Projektledarna måste vara vana släktforskare men också goda arbetsledare. Erfarenheterna inom DDSS visar att projektdeltagarna, som nästan alltid saknat tidigare kontakt med släktforskning, i de flesta fall ändå förvånansvärt snabbt blir både duktiga och intresserade excerptister. De gör ett noggrant arbete men hastigheten är kanske lägre än förväntat. Ett problem är att anställningstiden ofta är tidsbegränsad för personer som uppstår arbetsmarknadsstöd. Det är besvärligt att ersätta en person som skaffat sig god erfarenhet med en nybörjare. Detta gäller särskilt för registrering av äldre och mera svårlästa handlingar.
3. Orsaken till att tidigare registreringsprojekt ibland misslyckats har främst varit att det resultat som presenteras har varit av alltför låg kvalitet. Detta har berott på att man visserligen haft relativt stora resurser i form av arbetsmarknadsstöd för att anställa personer för excerpteringen men inga eller otillräckliga för att genomföra kvalitetskontrollen av det excerpterade materialet. De register som framställts har därför antingen skickats ut okontrollerade eller, vanligare, aldrig kommit till användning. För att undvika detta lägger DDSS stor vikt vid att öka kunnandet och ansvarskänslan inom projektgrupperna genom återkommande utbildning. Man satsar också på en väl fungerande kvalitetskontroll.
4. Som i alla samarbetsprojekt måste parterna kunna följa och påverka verksamheten. Det är också viktigt att både samarbetsparterna och allmänheten kontinuerligt får tillgång till de färdiga resultaten, i detta fall via Internet.

Den eller de som lägger upp dataprogrammet kan ha en utomordentligt stor betydelse för hur snabbt och hur väl registreringen kan genomföras. Genom noggrant upplagda inskrivnings- och kontrollrutiner kan arbetet underlättas samtidigt som säkerheten höjs. Ju större material som skall registreras och ju fler personer som skall delta, desto större betydelse har programmerarens arbete. Några synpunkter:

- 1 Programmeringen måste göras av en person eller grupp av personer som både har god kunskap om programmet och om släktforskning.
- 2 Man måste skilja på de rutiner som gäller vid inmatning och de som gäller för bearbetning, utskrift etc. En layout (tabell) för inmatning skall inte ha samma uppbyggnad som en för utskrift.
- 3 Man måste utnyttja registerprogrammets möjligheter för att underlätta inmatningen av uppgifter.
 - Uppgifter som skall finnas i varje post, t.ex. uppgifter om prästens speciella skrivsätt, skador i boken etc. skrivs endast en gång, och då när man börjar på att registrera en ny bok. Se exemplen på följande sidor.
 - Uppgifter som är samma som föregående post kan automatiskt fyllas i då man börjar på en ny post eller genom att man klickar på en knapp som citerar uppgifterna i föregående post. Detta ökar säkerheten.
 - Texten skall vara lagom stor och fälten ej allför starkt färgade så att det inte blir ansträngande att sitta framför skärmen.
- 4 Man måste utnyttja registerprogrammets möjligheter för att kontrollera registrerade uppgifter.
 - Automatisk kontroll av att fält som skall vara ifyllda inte är tomma, att fält som endast skall ha siffror ej innehåller text, att datumfält är konsekvent ifyllda, att det inte finns dubbla poster etc.
 - Genom "provsorteringar" kan man hitta felaktiga inskrivningar, t.ex. att födelseåret ligger på 1600-talet i en 1800-talslängd, felaktiga personnamn (*Qnders, ^ke, Pper*)
- 5 Om man vill att databasen skall kunna skrivas ut på papper måste det finnas register som visar posterna sorterade på flera olika sätt, t.ex. efter datum, för- och efternamn och ortnamn. Varje sådant register behöver inte innehålla alla uppgifter, utan det går att göra hänvisningar till ett "huvudregister". Om man t.ex. har registrerat en dödbok där prästen har gjort omfattande anteckningar om de avlidnas leverne så gör man lämpligen ett huvudregister, upplagt med samma ordning som den i kyrkoboken, och med samma uppgifter. Därefter görs ett antal "underregister" sorterade efter person- och ortnamn etc. men endast med så många uppgifter att man lätt hittar den avlidna personen i huvudregistret.
- 6 För även relativt små databaser är det en fördel att presentera uppgifterna i elektronisk form i datorns hårddisk, på CD-skiva eller utlagt på Internet. Fördelen är att det går att handha mycket stora datamängder i ett enda register där alla uppgifter kan göras sök- och sorteringsbara. Nackdelen är givetvis att den som inte har en dator tillgänglig vid det aktuella tillfället inte kan utnyttja registret. Om man publicerar databasen på en CD-skiva måste man också tänka på att skivan skall vara användbar på olika datorer, skärmar och skrivare. Det skall också vara lätt att söka och sortera posterna och skärmbilderna skall vara överskådliga och lättlästa.
- 7 Det är viktigt att det finns bra manualer för hur man skall genomföra registreringen. Gunnar Jonsson, Värmlands släktforskarförening (www.genealogi.se/varmland) har gett ut *Råd och tips vid registrering av kyrkoböcker* som på ett klart och enkelt sätt redogör för hur man registrerar olika kyrkoböcker, även om vi inte delar hans uppfattning när det t.ex. gäller bokstavstrogen stavning. Vi vill också varna för hans rekommendationer att använda vissa äldre registerprogram som nu är helt omoderna och mycket svårarbetade.

Vilka uppgifter skall tas med vid registrering av kyrkoböcker?

Excerperingsreglerna för DDSS revideras kontinuerligt och läggs ut på Internet via DDSS hemsida så att projektdeltagarna lätt skall kunna se den senaste versionen. Här vill vi endast ta upp några allmänna synpunkter. Exempel på inskrivningsblanketter visas på följande sidor.

1. Principen för en högklassisk registrering är att allt som finns i originalhandlingen skall ingå bokstavstroget i registret. Det är inte acceptabelt att göra egna tolkningar om man är det minsta osäker. I så fall markerar man med ett frågetecken och försöker lösa problemet senare, ev. med hjälp av andra forskare. Registrerar man från mikrokort kan man behöva tillgång till en bättre kopia eller till och med originalhandlingen. Ibland hjälper inte detta utan man måste konstatera att texten inte går att läsa eller tolka. Den får då förses med ett frågetecken i registret.
2. Såväl person- som ortnamn skrivs bokstavstroget men man skall också göra extra fält där namnen skrivs i normerad form. Normeringen görs bäst i efterhand, antingen manuellt eller genom automatisk inmatning. Reglerna för normering av personnamn diskuteras i Kapitel 8, nedan.
3. Uppgifter om datum, orter, yrke etc. som är en upprepning av det som stod i föregående post sker ofta i kyrkoböckerna genom citationstecken, *dito*, *ibm* etc. I registret skall den fullständiga texten upprepas, annars blir det fel om posterna sorteras på ett annat sätt än i originalhandlingen.
4. I ett fält för *Övrigt* noteras det som finns i posten men som inte passar in på någon annan plats. Även anmärkningar om hur man tolkat ett datum eller namn kan skrivas här, men sådana extra noteringar måste göras med största urskillning så att inte fältet blir överlastat av kommentarer.

5. För varje register som upprättas måste det finnas en noggrann redovisning av hur man upprättat registret (metadata) men också noteringar om originalhandlingen (läsbarhet, sidnumrering, saknade sidor, egenheter i stavning etc.). Detta är särskilt viktigt då man överväger att slå ihop register som inte lagts upp efter samma anvisningar. I *Angeläget* 4/98 finns en blankett "Certifiering av pappers- eller dataregister gällande ..." som kan användas för ändamålet. (Bilaga 3).

Sammanläggning av olika register

Man skall normalt undvika att i en databas blanda enskilda register där excerpering eller kontroll skett efter olika principer. Om de är utlagda på Internet kan de läggas nära varandra så att de är lätt tillgängliga från båda hållen. Så har t.ex. Hallands Släktforskarförening registrerat samtliga vigslar i Halland fram till 1860-talet. LLA har bedömt att detta register har en hög kvalitet men eftersom registreringsarbetet inleddes före starten av DDSS och andra regler har använts så har dessa båda register inte sammanförts. Det halländska vigselregistret är lätt tillgängligt via DDSS hemsida.

Ibland måste man dock för att uppnå en viss målsättning sammanföra register som tillkommit på olika sätt. Ett gott exempel på detta är Sveriges dödbok som innehåller data från 90 olika register. Totalt har ca 8,5 miljoner poster från olika textfiler samt från ACCESS och andra registerprogram sammanförts. Det är givetvis viktigt att alla poster får samma utformning i den nya databasen även om en del av grundmaterialet saknar viss information. Detta kan innebära att man kan behöva dela upp eller möjligen slå samman vissa fält i något av ursprungsregistren före sammanläggningen. Eftersom ursprungsregistren kan ha helt olika uppläggning är det viktigt att man gör en kontroll för att hitta eventuella felaktigheter som funnits i grundmaterialet (t.ex. felstavade namn) eller som tillkommit i samband med sammanläggningen. I samband med arbetet med Sveriges dödbok genomfördes följande kontroller:

- 1 Mellanslag och tomma rader i början och slutet av fälten togs bort.
- 2 Registren sorterades efter varje fält och både i uppåt- och nedåtgående ordning. I början och slutet av de sorterade listorna får man då de poster som kan vara fel. Dessutom finns möjligheter att hitta felstavade ortnamn.
- 3 En textanalys gjordes för att hitta felaktiga tecken. Vissa tecken transformeras ibland fel (ü, é). Vid en sådan analys kan man också hitta ej borttagna styrkoder. (Uppgifter från Carl Szabad)

Är det verkligen nödvändigt att vara så noggrann?

Är avsikten att registret skall användas av andra släkt- och hembygdsforskare är det vår övertygelse att lika stränga krav som de DDSS ställer och som redovisats ovan bör vara rättesnöret för all registrering av kyrkoböcker. För den enskilde forskarens privatbruk kan de synas vara onödiga men så fort som någon annan vill utnyttja dennes register måste man vara säker på att uppgifterna är riktiga. Det är ju också en klar trend att allt fler register framställs och att släktforskning i ökad utsträckning genomförs med utgångspunkt från publicerade databaser. Då gäller det att de använda registren är av högsta möjliga kvalitet för att inte det skall bli kaos i de resultat som baseras på registren.

Ett stort problem är den låga kvaliteten på SVARs mikrokort. I många fall är texten, särskilt i uppslagens kanter, mer eller mindre oläsliga. Hur skall då den förening eller släktforskare göra som bor långt från det aktuella landsarkivet? Skall man acceptera att många av uppgifterna blir ofullständiga eller skall man inte ge sig förrän man kontrollerat uppgifterna mot original eller bättre kopior?

Ett annat problem är att det redan finns många register framställda av enskilda släktforskare där kvaliteten inte direkt kan bedömas. Ofta finns dessa som kronologiskt skrivna längder på papper. Vad gör den förening eller släktforskare som kommer över ett sådant material? Skall man göra en dataregistrering och utgivning på en CD-skiva utan kvalitetskontroll och bara referera till upphovsmannens "goda rykte" eller skall man motivera utgivningen med att materialet representerar en så stor arbetsinsats att man inte vill undanhålla släktforskarna registret? Det är vår absoluta övertygelse att man i sådana sammanhang skall göra allt för att få ett så gott resultat som möjligt. Det är också vår erfarenhet att arkiven ställer upp på olika sätt om projektet är seriöst upplagt, t.ex. genom att kopiera originalhandlingar till rimliga priser. Arkiven är givetvis intresserade av att många kyrkoböcker registreras. Därmed kan de förbättra sin service och samtidigt minska slitaget på original och mikrokort.

Oavsett vilken kvalitet som ett register håller måste det finnas en noggrann beskrivning av hur registret är uppbyggt, vilka källor man använt, hur kontrollarbetet skett etc. Dessa uppgifter skall bifogas informationen om det färdiga registret i en sådan form att man lätt kan bedöma kvaliteten innan man anskaffar eller börjar använda registret. Den ovan nämnda blanketten i *Angeläget* 4/98 kan användas i detta sammanhang. (Bilaga 3.)

DÖD O BEGRAVNINGSBOK

Registerbeteckning

Döda i Degeberga 1845 - 1861

SCB-kod

118017000

Arkividentitet

SELLA/13074/C/3

Registrerat av

Sven Erik Norén

Källa

Degeberga C:3

Metadata

Till Inmatning

Importera

Exportera

Nytt register

Stäng

Starta registrering

Döda i Degeberga 1845 - 1861

Källa **DEGEBERGA C:3**

Löpnr 10

Skapat 2000-01-04

Sida i Hfl

Sidnr 93

Senaste ändring 2001-09-17

Datum 1845-01-03

Årsnr

Status/läsproblem G2 N

Datum avser död

Förnamn Nils

Efternamn Andersson

Titel husman

Ort Dqb. [Degeberga]

Dödsorsak nervf.

Attest Läk Barmorska

Födelsedatum

Kön M K ej angivet

Civilstånd ej angivet

Äktensk. börd ej angiven

Ålder 56 år mån dagar

Anhörig

Förnamn

Efternamn

Titel

Ort

Relation

Anmärkning

NY
POST

Till Inloggning

Visa alla

Återställ Löpnr

Radera post

Sökbild

Utför sökning

Sortera

Skriv ut

Födda i Degeberga 1845-1861

Källa <input type="text" value="DEGEBERGA C:3"/>			
Löpnr <input type="text" value="10"/>	Skapat <input type="text" value="1999-09-23"/>	Datum <input type="text" value="1845-01-06"/>	
Sidnr <input type="text" value="1"/>	Senast ändrat <input type="text" value="2000-10-12"/>	Datum avser <input type="text" value="Född"/>	
Årsnr <input type="text"/>	Status/Läspr <input type="text" value="G2"/> <input type="text" value="N"/>	Sida i Hfl <input type="text"/>	
Förnamn <input type="text" value="Nils"/>	Efternamn <input type="text"/>		
Kön ☒ M ☐ K ☐ ej angivet	Mod ålder <input type="text"/>		
Äktensk börd <input type="text" value="inom äktenskapet"/>	Antal födda <input type="text"/>		
Dödfödd ☐ J	Paritet <input type="text"/>		
Fader			
Förnamn <input type="text" value="Ola"/>	Efternamn <input type="text" value="Månsson"/>		
Titel <input type="text" value="dräng"/>	Ort <input type="text" value="Lökaröd"/>		
Moder			
Förnamn <input type="text" value="Hanna"/>	Efternamn <input type="text" value="Svensdotter"/>		
Titel <input type="text"/>	Ort <input type="text"/>		
Dopvittnen			
<input type="text" value="Faddrar Möllaren Anders Persson i Efveröd och hustru Hanna Nilssd-r, Drängen Nils Månsson i Lökaröd och pigan Elna Svensd-r i Efveröd."/>		<input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/>	

[<]
[<]
[>]
[>]

NY POST

Till inloggning

Visa alla

Återställ Löpnr

Radera post

Sökbild

Utför sökning

Sortera

Skriv ut

Vigda i Hästveda 1690-1733

Hästveda C:1			
Löpnr <input type="text" value="20"/>	Skapat <input type="text" value="1999-08-03"/>	Datum <input type="text" value="1693-09-29"/>	
Sidnr <input type="text" value="55"/>	Senaste ändr <input type="text" value="2000-12-29"/>	Datum avser <input type="text" value="vigsel"/>	
Ordningsnr <input type="text"/>	Status/Läsproblem <input type="text" value="G2"/> <input type="text" value="N"/>		
Os pec ort <input type="text"/>			
Brudgummen			
Förnamn <input type="text" value="Knut"/>	Sida i Hfl <input type="text"/>	Efternamn <input type="text" value="Jonson"/>	
Titel <input type="text"/>		Ort <input type="text" value="Pehrstorp"/>	
Civilstånd <input type="text" value="trolovad"/>	Ålder födelseår <input type="text"/>		
Bruden			
Förnamn <input type="text" value="Kirstina"/>	Sida i Hfl <input type="text"/>	Efternamn <input type="text" value="Månsdoter"/>	
Titel <input type="text"/>		Ort <input type="text" value="Pehrstorp"/>	
Civilstånd <input type="text" value="trolovad"/>	Ålder födelseår <input type="text"/>		
Do-ica 12 å Trinit: Blevte trolovade Knut Jonson af Pehrstorp ock Kirstina Månsdoter ibm. Copulati Festo Michaelis. Loffesmån Niels Pherson i Perstorp Jöns Månsohn i Boarp Mickel Jepson i Stenckeslycke Pher Jepson ibm.			

[<]
[<]
[>]
[>]

NY POST

Till inloggning

Visa alla

Återställ Löpnr

Radera post

Sökbild

Utför sökning

Sortera

Skriv ut

4.1.4 Skönlitteratur

Personskildringar i olika skönlitterära verk har ofta en viss verklighetsbakgrund och kan vara baserade på mer eller mindre noggranna studier av faktiska förhållanden. Läser man om personer som genom namn eller levnadsplats verkar vara intressanta vill man gärna veta hur mycket av det som berättas som är sant. När det gäller romaner och andra större skönlitterära verk så är de flesta medvetna om författarens frihet att fritt fabulera men hur är det i olika hembygdsbildningar? Personerna där beskrivs ibland med data som tyder på att de verkligen levit i den miljö och under den tid som anges, men ytterst sällan finns det några hänvisningar till källor eller några kommentarer till vad som är dikt och vad som är verklighet. I sådana fall måste man anse att alla uppgifter är obevisade och därmed ”osanna” trots att det är ganska klart att vissa sannolikt överensstämmer med faktiska förhållanden.

Några exempel

Som tidigare nämnts så är Per Anders Fogelströms *Vävarnas barn* 1981 ett föredöme när det gäller hur man refererar till de fakta som använts för att skriva en roman med verklighetsunderlag.

Ett skäl att undanhålla fakta kan vara att man inte vill att de nämnda personerna lätt skall kunna identifieras. Detta kan bero på att personerna begått någon handling eller uppfört sig så att man vill skydda dem och deras efterlevande för obehaglig publicitet. Författaren kan också anse att personernas rätta namn är oväsentligt för hans budskap. Ett exempel på det senare är Thomas Löfströms bok *Minnet av en by* som är en etnologisk skildring av vad som hände invånarna i Sturup när den nya skånska flygplatsen anlades på 1970-talet och de flesta gårdarna i byn flyttades eller revs. I boken beskrivs innevånarna med fingerade namn. Författaren motiverar detta på följande sätt:

För att försvåra identifieringen av sturupsborna har jag efter långt övervägande och ganska motvilligt ändrat deras namn och en del av deras personuppgifter. (Det gäller samtliga i beskrivningen förekommande sturupsbor, alltså inte bara de som själva är sagesmän.) Den huvudsakliga anledningen till detta är den rädsla för publicitet som jag vet att många av dem hyser.

Deras ord har jag dock betraktat som heliga. Citaten återges fullt autentiskt. Har jag strukit eller ändrat något ord, har det varit för att öka läsligheten. ... (s. 305).

Givetvis kan de som var väl bevandrade i byns förhållande då den avvecklades identifiera bokens familjer, men framtidens släktforskare får det svårare.

Några råd

- Om man i skönlitterär form beskriver anfäder eller andra personer skall man alltid redovisa vad som är historiskt belagda fakta och vad som är författarens egna påhitt. Redaktörer för hembygdstidningar etc. borde alltid kräva att en sådan förklaring bifogas innan de publicerar en artikel i sin tidskrift.
- För publicering av skönlitterära alster i släktforskarsammanhang skall det finnas starka skäl för att ändra på eller utesluta källuppgifter och i så fall måste detta motiveras och redovisas mycket tydligt.

4.1.5 Fingerade exempel

Inom släktforskarkretsar är det ovanligt att man mörklägger fakta. Såväl mördare som tjuvar och horkarlar brukar namnges. Ibland händer det dock att man vill använda fingerade uppgifter, t.ex. om man vill visa hur man löser ett släktforskarproblem och då måste konstruera ett exempel för att det på ett pedagogiskt sätt skall gå att åskådliggöra problemet och dess lösning. Detta måste i sådana sammanhang kunna accepteras, men det är mycket viktigt att det tydligt framgår att det inte gäller autentiska förhållanden. Att blanda verkliga uppgifter (t.ex. namn på orter) med fingerade namn (t.ex. personer) måste undvikas för att det inte skall uppstå några missförstånd. Det är bättre att använda omskrivningar eller skriva ”*mannen NN i X-gård i Y-torp*”. Avsikten är ju ändå inte att uppgiften skall förses med en källhänvisning.

I *Släktforska steg för steg* har man konstruerat exemplet för att visa hur en flyttningsattest ser ut. Attesten finns som en ”fotokopia” av en handskreven text vilken också är renskriven på nedre delen av sidan. Notisen om att attesten är fingerad finns överst på sidan. ”När Maria Jansdotter flyttade måste hon ha en utflyttningsattest från prästen i Fröjered: Denna attest skall man kunna finna i Varola kyrkoarkiv, som inlämnad till prästen. Tyvärr är attesterna dåligt bevarade för Varola, varför vi tvingats ’tillverka’ en attest.” Denna notis är långt mindre iögonenfallande än vad såväl ”original” som renskriften är. När hela sidan med dess ”original” dessutom ser ut som övriga exempel i boken med bilder av äkta original kan man lätt bli vilseledd.

Ett annat exempel hämtas från artikeln ”Vad kan man skriva om folk” *Släktforskarnas årsbok* 1998, där en tidigare debatt över Internet refereras. Håkan Skogsjö skrev den 26 mars 1997:

... Att det kan vara önskvärt att skriva mer om människor än enbart rena 'kataloguppgifter' tycker jag är ganska självklart. Framställningen blir ju annars ganska trist, minst sagt. Låt mig ta ett exempel ur boken (fast jag väljer här – när uppgifterna rycks ur sitt sammanhang – att fingera namn och datum):

Gift 7 mars 1931 med *Agda Emerentia Hansson*, född 13 sept. 1905 i Bergö, Finström. Sömmerska, bosatt i Mariehamn.

Så hade jag kunnat skriva. Bara kataloguppgifter. I stället valde jag att skriva följande om denna person (som ännu är i livet och utan att fråga om lov): ...

Givetvis står det författaren fritt att i detta sammanhang fingera vissa uppgifter men vad är det egentligen som har ändrats? Är det hela namnet och alla datum och årtal? Är detta ett spår att följa för en släktforskare som ser denna notis och som sedan årtal förögäves letat efter en försvunnen anmoder född den 13 september 1905? Om man inte kan använda helt autentiska uppgifter bör man istället avidentifiera uppgifterna så att det inte kan uppstå några missförstånd.

4.1.6 Vilka register bör finnas i olika typer av utredningar?

Resultaten av släkt- och hembygdsforskarnas mödor har hittills normalt publicerats i tryckta eller kopierade arbeten medan det under senare år blivit allt vanligare att utredningarna presenterats på CD-skivor. I båda fallen omfattar normalt materialet en stor mängd uppgifter om personer och platser. För att man själv och andra släktforskare skall kunna hitta uppgifter om det man är speciellt intresserad av måste det finnas någon sorts register eller andra sökmöjligheter. Utformningen av dessa är i viss mån beroende av vilken sorts utredning det gäller. Allmänt kan sägas att en släktbok med många intressanta och väldokumenterade uppgifter har ett begränsat värde om det inte lätt går att hitta vad man söker. Det är också högst troligt att en presumtiv kund som står med en släktbok i handen och i registret ser att det finns flera intressanta personer eller platser har lättare att bestämma sig för ett köp.

Ett register har åtminstone två viktiga funktioner. Förutom att vara det naturliga hjälpmedlet att hitta sökta uppgifter är det också en del av boken som skall kunna läsas på samma sätt som övrig text. Detta beror på att man vid genomläsningen av ett person- eller Ortsregister ofta finner uppgifter som man inte hade tänkt på skulle förekomma i detta sammanhang. I ett sakregister kan man ofta få ännu fler "aha"-upplevelser eftersom det är svårt att veta vad som tas upp i ett sådant register.

Nedan kommer ett antal olika sorters utredningar att behandlas och vilka register som bör vara med samt några synpunkter på hur dessa bör utformas.

Släktutredningar

Olika släktutredningar kan vara av varierande utformning och omfång men alla, utom de som endast innehåller ett fåtal uppgifter, bör innehålla person-, Orts- och sannolikt något specialregister.

Stamtavlor

Med stamtavlor menar vi i detta sammanhang tabellartade uppställningar som inte har så mycket fri text som andra släktutredningar. Även stamtavlor bör innehålla person-, Orts- och sannolikt något specialregister.

Antavlor

Även till antavlor, såvida de inte är alltför små, bör bifogas person- och Ortsregister. Antavlor innehåller normalt inte andra uppgifter som är meningsfullt att göra register för.

Hembygdsböcker

Det finns sällan några register i hembygdsböcker, trots att dessa kan innehålla namn på många personer, byar, torp etc. Det kan vara ett tidsödande arbete att undersöka om en viss person eller ort finns med i boken. Hembygdsböcker bör därför alltid innehålla person- och Ortsregister samt, om materialet är tillräckligt stort, också ett sakregister omfattande yrken etc.

Torp- och gårdsinventeringar

Systematiska genomgångar av byar och gårdar brukar redovisas antingen alfabetiskt eller efter ett geografiskt system, exempelvis rotevis. Därför är det vanligt att det i sådana böcker inte finns något Ortsregister eftersom författaren anser att alla viktiga uppgifter om torpet finns i det kapitel som behandlar detta. Då missar läsaren dock de uppgifter om detta torp som omnämns på andra platser i boken och som är omöjliga att hitta om man inte läser all text. Därför bör även torpinventeringar innehålla person-, Orts- och ev. andra register.

Register över kyrkoböcker, jordeböcker, mönstringsrullor etc.

Under senare år har registrering av hela längder av olika slag blivit allt vanligare. Sådana sammanställningar underlättar för släkt- och hembygdsvetenskaperna, men finns det ett behov av att komplettera sådana längder med särskilda register? Om man t.ex. publicerar en vigsellängd i tryckt form är det självklart att olika register sorterade efter de vigdas namn, födelsedatum respektive födelseplats utökar användbarheten avsevärt. Även exempelvis en avskrift av jordeböcker bör kompletteras med register över gårdarnas namn och ägare. Sådana register är lätta att göra eftersom längderna normalt skrivs in i ett register- eller ordbehandlingsprogram där man direkt kan göra ett register av innehållet.

För databaser som publiceras som datafiler behöver man normalt inga särskilda register, detta under förutsättning att uppläggningsen är sådan att alla relevanta uppgifter är sökbara.

Elektroniska media (CD-skivor)

Skillnaden mellan att presentera sin släktutredning i tryckt form eller elektroniskt på en CD-skiva är stora. I en bok går man via en innehållsförteckning och olika register för att söka uppgifter medan man på en CD-skiva kan söka alla uppgifter genom s.k. "fri sökning" om man nu valt ett sådant system, vilket man alltid bör göra. Då man bläddrar i registren i en bok kan man ofta hitta uppgifter som väcker ens nyfikenhet och som gör att man slår upp sidan i boken. För att få samma upplevelse då man tittar på en släktutredning på en CD-skiva måste man således ha register även här.

Den fria sökningen på en CD-skiva ger dock många möjligheter att lätt hitta personer och orter i hela materialet. Genom att använda aktiva "knappar" är det möjligt att förflytta sig mellan olika delar av utredningen. Det går t.ex. att med en "klickning" från en familjetabell förflytta sig till en karta som visar var familjen bodde. Sådana presentationer fordrar dock ett stort och väl planerat arbete, men kan då ge resultat som inte kan uppnås i tryckta utredningar. Ett utomordentligt fint exempel på detta är Stockholm stadsarkivs *Söder i våra hjärtan*.

Redan dagens teknik ger också möjligheter att i släktutredningen lägga in ljud och rörliga bilder. Vad skall då inte morgondagens innebära?

Utformning av register

Tänk på att ett register är till för att underlätta för läsaren – inte för författaren. Lagg därför ner stor omsorg på att utforma registren så att de blir användarvänliga, även om detta fordrar en hel del arbete. Försök att sätta dig in i läsarens situation och att denne inte har samma detaljkunskaper om utredningens släkter och platser som du har. Glöm inte heller att ge en anvisning om hur registren är upplagda och hur man söker i dem.

Om boken är indelad efter ett speciellt system behöver man inte göra ett register som baseras på samma system. Finns hela släkten ordnad i boken efter en släktkod är det meningslöst att göra ett register för släktkoder. Däremot skall man göra ett alfabetiskt ordnat personregister med hänvisning till släktkoden.

Man skall inte behöva söka i mer än i ett register för varje uppgift. Ett personregister för självägande bönder och ett annat för torpare i samma bok ger upphov till problem. Man bör inte heller dela på män och kvinnor, särskilt inte i efternamnsregister eftersom man i ett gemensamt register lätt kan se släktskap. Det är inte lätt att hitta rätt i den bok (Anne-Marie Hammarlund. *Sösdala – en Göingeby genom tiderna*. 1989) som har tre personregister där de två första baseras på förnamn för män respektive kvinnor boende i byn före skiftet 1853. Det tredje registret innehåller både män och kvinnor som sorteras på efternamn under rubriken "Personregister efter 1853". Dessutom är inte de hantverkare, soldater m.fl. som inte var husägare medtagna i registret, trots att de ofta har fått en fyllig beskrivning i boken. Författaren har i senare arbeten, t.ex. *Norra Mellby kyrkby*. 2001 använt mera användarvänliga register.

Kapitelindelning och innehållsförteckning

Bokens innehåll skall delas i lagom stora delar, kapitel. För att man skall få en god överblick över innehållet skall innehållsförteckningen vara så tydlig att man lätt hittar till den del som handlar om det man söker. Genom att i sidhuvudet eller i sidfoten skriva en kapitelrubrik eller motsvarande underlättas användandet väsentligt.

Själva inskrivningen av uppgifterna för registren kan göras mer eller mindre automatiskt. Att manuellt göra ett kortregister med lösa lappar kan inte rekommenderas. Det finns idag många möjligheter att göra register med olika ordbehandlings- eller registerprogram.

I ordbehandlingsprogram markerar man det ord som skall tas med i registret och då överförs detta och sidhänvisningen automatiskt. Man måste dock kontrollera att en senare "ombrytning" av sidorna också slår igenom i registren. Markerade ord registreras exakt som det stavas, vilket kan vara en nackdel. I ett yrkesregister skall man givetvis inte skilja på *sjöman* och *sjömän* liksom inte heller på varianter i stavning av samma namn. (se nedan under Personregister). Registren måste gås igenom och snyggas till när utredningen är färdig.

I vissa fall kan det vara en fördel att göra registren med hjälp av ett speciellt registerprogram. Detta gäller främst om man redan har ett register som innehåller personerna i släktboken eller om man avser att använda registret till annat än bara för boken, t.ex. för att bygga upp en databas. Hänvisning till sida i boken måste då

antingen införs manuellt eller först via ett ordbehandlingsprogram enligt ovan och därefter överförs till ett registerprogram. Sådana registerprogram har fördelen att vara användbara i många andra sammanhang.

Hänvisningar

Oavsett registertyp skall man hänvisa till den plats där uppgiften finns i boken. Detta kan ske antingen genom att man hänvisar till sidan eller till den avdelning där uppgiften finns. Det förra är det vanligaste.

Om man i stället för hänvisning till sida använder tabellnummer, gårdsnummer etc. har det fördelen att en eventuell ombrytning av sidor inte påverkar hänvisningen. Men då får den del man hänvisar till inte vara för stor, helst inte mer än en sida. Att exempelvis hänvisa till "Soldattorpet" som omfattar 15 sidor i boken ställer stora krav på läsaren.

Olika typer av register

Personregister

Ett personregister till en släktutredning baseras normalt på efter-/släktnamn. Ett förnamnsbaserat register är mera ovanligt utom då det gäller register för avskrifter ur kyrkoböcker. Om sådana register finns som datafiler är båda uppgifterna direkt sökbara.

För att göra registren hanterliga måste man göra vissa förenklingar. Vi rekommenderar följande. Personerna inom parentes återfinns som exempel i nedanstående fingerade "Personregister".

- 1 Om en person har mer än ett "efternamn", t.ex. både patronymikon och släkt-, soldat- eller hantverksnamn bör personerna få en post för varje namn. (Per Svensson Hurtig). Namn som (von Rosen) och (van der Rijn) sorteras under Rosen och Rijn men behåller *von* och *van der* i början av namnet.
- 2 Olika stavningsvarianter av ett namn ställer till problem vid uppsättningen av register. Skrivare av olika handlingar och inte minst olika läsare kan stava samma namn på flera sätt. Även om en släkt använder *q* och en annan *k* i sitt namn (Blomkvist) måste läsaren leta efter båda varianterna för att vara säker på att inte missa något. Detta löses enklast genom att alla varianter av Blomkvist och Blomquist sorteras som om de alla hette Blomkvist.
Namn med stavningsvarianter i början av namnet kan hamna långt ifrån varandra i registret. Detta kan lösas med en hänvisning (Callmer och Kallmer) och eventuellt också genom att alla varianterna samlas på ett ställe (Kvist och Quist respektive Sander och Zander). Man hänvisar då lämpligen till den oftast förekommande varianten. I exemplet Kvist kan man inte se vilken av stavningsvarianterna som gäller för respektive person medan detta framgår i exemplet Sander. Trots denna nackdel föreslår vi att uppläggningsen enligt exemplen Blomkvist och Kvist används.
- 3 I stora släktutredningar kan ett personregister uppta flera hundra personer med samma efternamn. Att då alltid ta med efternamnen (Andersson) i alla poster är både utrymmeskrävande och svårläst. Det är bättre att bara använda förnamnen och skriva dessa med ett indrag (Bengtsson). Men hur gör man för att skilja många personer som har samma både för- och efternamn så att man slipper lägga ner alltför mycket tid att gå igenom alla sidhänvisningar? Att hitta rätt (Sven Svensson) blir inte lätt. Försök istället att använda en särskiljande uppgift som t.ex. födelseår (Per Persson) eller födelseplats.
- 4 Kvinnor som är födda fram till mitten av 1800-talet använde huvudsakligen patronymikon, dvs. de fick faderns förnamn följt av "-dotter". Därefter ändrades namnskicket så att kvinnorna övertog faderns efternamn. Under en mellanperiod förekom det olika blandvarianter varigenom en kvinna kunde ändra ett tidigare "-dotter" till "-son". Om någon kvinna använt båda varianterna bör dessa också finnas med i registret. (Anna Nilsson/-son).
- 5 Personer som i släktutredningen har så ofullständiga namn att de rimligen inte kan identifieras, t.ex. sådana som endast har ett ofta förekommande för- eller efternamn, bör inte tas med i registret.
- 6 Av utrymmesskäl skrivs register oftast i två eller flera spalter. Ett lättläst typsnitt och normal text för förnamn och sidhänvisning bör användas. För att öka läsbarheten kan efternamnet skrivas med fet stil (Bengtsson, Persson). Om man förutom sidhänvisning också använder andra siffror, t.ex. födelseår (Per Persson) bör dessa skrivas kursivt.

Personregister

Andersson, Anna	135	Nilsson	
Andersson, Anna	43	Anna 1855	43
Andersson, Andreas	13, 32	Anders 1800	189
Andersson, Kerstin	12f	Anders 1900	89
Andersson, Sven	56ff	Persson	
Bengtsson		Per	33, 65, 197, 199
Anders	231	Per 1600t	13, 87
Bengt	11, 21, 68	Per ca1756	43
Bengt	132f	Per 1811	76
Konrad	187	Per 1823	74, 98
Blomkvist/ -qvist		Per 1901	67,172
Andreas	23	Per 1923	51, 76, 103
Bellona	98	Per 1987	99
Celinda	98	Quist/Kvist	
Östen	23	Anne	56, 192
Callmer se också Kallmer		Bengt	57
Alexius	43	Bengta	193
Camilla	56, 123	Östen	56
Quintus	109	van der Rijn, Wilhelm	219
Hurtig Svensson, Per	90	von Rosen, Gustaf	211
Kallmer se också Callmer		Sander se Zander	
Anders	112	Svensson, Sven	5, 6, 21, 34, 56 65, 98, 123, 154, 178, 199
Elisabeth	87	Svensson Hurtig, Per	90
Octavia	43	Zander, Anna	90
Kvist se Quist		Sander, Bengt	90
Nilsson		Zander Yngve	90
Anna 1855	43	Sander, Åke	90
Börta 1768	93		

Ortsregister

Person- och ortsregister är båda användbara för praktiskt taget alla släkt- och hembygdsutredningar. Hur detaljerat man skall göra ett ortsregister beror på utredningens innehåll. Handlar den om gårdar och torp i en enda socken eller by behöver man kanske inte ens ha med sockennamnet. Då kan man istället använda dels gårds- och torpnummer, dels "trivialnamn". Se exempel 1 nedan. En sådan noggrann specificering är inte meningsfull om utredningen gäller ett större geografiskt område. Se exempel 2.

Ortnamnen stavas enligt dagens regler. Även den aktuella sockenindelningen bör användas i registret. Den allra senaste länsindelningen undviks dock (Skåne och Västra Götalands län) eftersom den ger mindre information än den föregående.

Exempel 1

Harplinge sn, Haverdals by, (N)

Annies gård	Haverdal 7
Dalsberg	Hopalyckan
Furuberg	Hornagården
Furudal	Ingebors gård
Furulund	Jöns Jeppes gård
Gröna Hålan	Johnsberg
Haverdal 1	Lugnet
Haverdal 2	Nils Anders gård
Haverdal 3	Nils Jeppes gård
Haverdal 4	Per Bengts gård
Haverdal 5	Per Påls gård
Haverdal 6	Wilhelmsberg
	Wårhem

Exempel 2

Fleninge (M)	193, 194, 235	Skäggestorp	66, 132, 135
Genevad (N)	81	Smedjebygget	134
Hamburg (Tyskland)	41	Snilebygget	134
Jämshög (K)	91	Perstorp (L)	
Oderljunga (L)	125, 130, 135	Gustavsborg	243
Eskel Jerkersbygget	133	Hönsholma	66, 136, 139
Skräddarebygget	133	Veprik (Ukraina)	120

Andra register

Förutom person- och ortsregister som bör finnas i de flesta släkt- och hembygdsutredningar finns det ofta också goda skäl att ta med ett sakregister. Innehållet i ett sådant varierar beroende på utredningens omfattning och innehåll. Ibland finns det områden som är så stora eller viktiga att de bör få ett eget register (t.ex. ett yrkesregister).

Med hjälp av ett ordbehandlingsprogramms automatiska registerhanterare kan man lätt göra ett sakregister. Eftersom sådana program exakt registrerar vad man markerar i texten och av detta gör en uppslagstext måste man i efterhand göra en kontroll och justering. Om man i en sockenbok med hjälp av en automatisk registerhantering fått nedanstående uppslagsord bör dessa reduceras till en (Smeder) eller möjligen två (Smeder och Smideshistoria)

- Smeder
- Smedmästare
- Smedskräet
- Smideshistoria
- Smidets historia
- Sockensmeder

I vissa fall bör man använda underrubriker eller på annat sätt underlätta för läsaren. Ett par förslag:

Soldater

Klang, Sven	45
Laudon, Pålsson, Anders	132, 156, 178
Nilsson, Per	61
Qvick, Jöns	12, 32

Soldattorp

Bräkne-Hoby (K)	31ff
Eftra, Skällentorp (N)	16, 19
N. Mellby, Sösdala (L)	12, 32, 45
Tjörnarp, Karlarp (L)	132, 178

Om sakregistret blir omfattande och det förekommer många fall enligt soldaten Nilsson, Per i exemplet ovan kan man behöva göra en mera specifik hänvisning. I detta sammanhang är det bästa att använda orten där soldaten bodde eller hans födelseår.

Hänvisningar till orter skrivs *Socken, By (Länsbokstav)*.

4.2 Elektroniska produkter

Den moderna datatekniken har inte bara revolutionerat släktforskningen när det gäller att ordna ett material och skriva ut det på papper. I dag har det blivit alltmera vanligt att släktforskaren distribuerar sina resultat i form av elektroniska brev, databaser som är sökbara via Internet eller i form av datafiler på CD-skivor. När det gäller kvaliteten på de forskningsresultat som distribueras på dessa sätt så skall den givetvis vara lika hög som vid all annan publicering. Det är inte minst viktigt om man tar betalt för produkten. Förutom kraven på noggrannhet, källhänvisningar etc. som redovisats tidigare i detta kapitel tillkommer vissa problem som inte gäller för tryck på papper.

4.2.1 Hemsidor och databaser på Internet

Även om uppgifterna här normalt är gratis för användaren så måste man se till att de är lätta att använda:

- Namngivning, länkar etc. skall göras så att man lätt hittar till sidan.
- Kravet på program och hårdvara skall vara sådan att man inte behöver ha den allra senaste utrustningen.
- Det skall finnas en ordentlig beskrivning av vad databasen innehåller, hur den är upplagd och hur den kan och får utnyttjas.
- Reglerna för excerpering av grundmaterialet skall redovisas.
- De publicerade uppgifterna får inte strida mot gällande lagar.
- Anvisningar skall finnas till hur man kan ställa frågor samt komplettera och rätta uppgifterna.

4.2.2 Hembrända CD-skivor

- Skivan skall förses med en tydlig beskrivning på askens utsida som klart beskriver skivans innehåll och den utrustning som krävs för att den skall kunna användas fullt ut.
- Skivan skall kunna användas i normala datorer utan hjälp av andra program och annan utrustning än den som preciseras på skivans omslag.
- Skivan skall vara testad så att man vet att den fungerar.
- Utnyttjandet av den programvara som eventuellt medföljer skivan får inte stå i strid mot tillverkarens regler.
- Reglerna för excerperingen av grundmaterialet, källhänvisningar etc. och en ordentlig beskrivning av vad databasen innehåller, hur den är upplagd och hur den kan och får utnyttjas skall redovisas i en textfil på skivan. Dessutom skall denna information också vara tillgänglig, t.ex. på ett informationsblad så att man kan läsa den innan man bestämmer sig för att köpa skivan.
- De publicerade uppgifterna får inte strida mot gällande lagar.
- Anvisningar skall finnas till hur man kan ställa frågor samt komplettera och rätta uppgifterna.
- Om tillverkaren begränsar användandet av skivan (t.ex. genom att den inte får visas för andra än köparen) skall detta framgå av omslaget.

4.3 Andra presentationer

Släkt- och hembygdsvetenskaperna kan ibland få tillfälle att presentera sina resultat i annan form än vad som redovisats ovan. Detta kan vara i form av föredrag, skärmställningar etc. i samband med föreningsmöten, utställningar, mässor osv. Maria Larsson (*Arkiv i blickfånget*, 1997) har sammanställt en skrift med många goda råd om hur ett arkiv skall kunna presentera sin verksamhet för att väcka intresse hos allmänhet, press etc. Dessa råd är i många fall användbara även för föreningar och enskilda.

4.4 Allmänna synpunkter

Nedan redovisas några områden som man bör tänka på speciellt och som kan gälla för flera av ovan behandlade produkter.

4.4.1 Icke-historiska fakta

Släktforskaren måste undvika att lägga dagens ekonomiska och moraliska värderingar på äldre tiders förhållanden. När det gäller att bedöma priser för varor och tjänster respektive löner måste man jämföra kostnaderna med inkomsterna under samma tidsperiod. Var det billigt med en middag för 3,50 kr vid sekelskiftet 1800/1900? En piga behövde då arbeta ca 8 dagar för att hennes kontantlön skulle räcka, medan en tobaksarbeterska behövde använda inkomsterna från drygt halva sin arbetsvecka på nära 60 timmar. En häradsarkivarie hade en så hög lön att det räckte med mindre än en halv dagsinkomst. Man får inte heller glömma bort den begränsade sociala tryggheten. Visserligen var skatterna oftast relativt låga, men förmåner i form av pensioner och ersättningar vid sjukdom och dödsfall var långt fram på 1900-talet obefintliga för stora grupper av befolkningen.

För att göra relevanta uppskattningar av penningvärdet rekommenderas Lagerqvist och Nathorst-Böös *Vad kostade det?* 1984, varifrån ovanstående uppgifter har hämtats.

Inom områdena utanför det ekonomiska kan det vara betydligt svårare att göra en historiskt riktigt bedömning. Hur ska man resonera när det gäller utomäktenskapliga barn? Under vissa tidsperioder och inom de högre samhällsklasserna var det sannolikt en skam, men hur var det för arbetare och befolkningen på landsbygden där utomäktenskapliga födselar alls inte var en sällsynthet? En rad omständigheter hade säkert stor betydelse: om paret var trolovade eller om de gifte sig senare, om kvinnan hade flera uä-barn tidigare och med andra fäder etc. Prästens anteckningar i kyrkoboken speglar kanske inte den allmänna uppfattningen bland sockenborna.

4.4.2 Vandringsägner

Vandringsägner redogör på ett detaljrikt sätt om märkliga men sannolika händelser. Sanningshalten garanteras genom att händelsen är upplevd av någon icke-namnig person i ytterkanten av berättarens bekantskapskrets, eller att den omtalats i tidningar eller böcker. Bengt af Klintberg har i sina radioprogram och böcker, t.ex. *Råttan i pizzan*, *Folksägner i vår tid*, 1986 och *Den stulna njuren. Sägner och rykten i vår tid*, 1994, tagit upp både gamla och moderna vandringsägner. I ett av sina radioprogram "Folkminnen" under år 2000 tog han upp den i Halland och i andra kustnära landskap ofta förekommande vandringsägner om att pigor och drängar var så trötta på ensidig fiskdiet att de fick inskrivet i sina anställningskontrakt att de inte skulle behöva äta lax mer än högst 5 dagar i veckan. Enligt af Klintberg finns det inte ett enda sådant dokumenterat kontrakt. Även Anders Salo-

monsson på Etnologiska institutionen, Lunds universitet, bekräftar att något sådant kontrakt inte heller finns deras samlingar.

Det finns också många historier om rovdjur som dödat barn. Bodil Persson redogör i *C-4 häradsbladet* 14:1 (Kristianstadbygdens SläktforskarFörening) för hur en kvinna på 1840-talet i Kyrkhult, Blekinge som höll på att tvätta ett litet barn i en badbalja blev uppmärksam av en äldre dotter på att dess 7-årige bror blivit tagen och bortsläpad av en varg då han gått ut på gården. Kvinnan hade då lämnat huset för att leta efter sonen. När hon återkom efter flera timmars resultatlöst letande fann hon att den yngsta dottern drunknat i badbaljan. Historien finns bland Etnologiska institutionens samlingar och har upptecknats av August Holmberg född 1860. Det visar sig dock att samma historia har utspelats på flera andra platser, bl.a. i Risbäck, Ångermanland år 1735 och i Värmland och Dalarna (Ante Strand: *Ett urval traditioner om vargar i Sverige*, 1984 s. 69-70). Historien är också återgiven i tidningen *Land* sommaren 1984. Den har efterhand blivit alltmer "sann" och använts för att påvisa rovdjurens farlighet. I julnumret av *Svensk Jakt* 1998 fanns nämligen en artikel med rubriken "Enligt kyrkböckerna är vargen farlig". Berättelsen från Ångermanland återgavs nästan ordagrant från insändaren i *Land* men nu under rubriken "Kyrkböcker avslöja" och utan någon källhänvisning. Kontroller i begravningsböckerna för de berörda församlingarna har inte kunnat bekräfta dödsfallen. Därmed är det inte sagt att alla berättelser om vargar som angripet människor är osanna (se Ante Strand *aa* och Evert Pousette: *De människoätande vargarna*, 1989).

4.4.3 Svåra ord för icke släktforskare

Endast en del av de tänkta läsarna av släktutredningarna har insikt i det genealogiska fackspråket. Därför bör man alltid tänka på att förse sina alster med förklaringar över ord, uttryck och förhållande som inte är självklara för alla. Detta gäller t.ex. mått och mynt, yrkestitlar, geografisk indelning, organisation av militära, juridiska och andra myndigheter

Om släktutredningen är avsedd för utländska läsare är det givetvis ännu viktigare att förklara speciella svenska företeelser.

4.4.4 Slutredovisningen

Det viktigaste med en släktutredning är att de presenterade uppgifterna håller en hög kvalitet. Om detta sedan kan förenas med en smakfull layout, vackra bilder etc. ökas värdet ytterligare. Tänk dock på att använda lättlästa typsnitt. Personer med dålig syn kan ha svårt med liten text och vissa stilsorter. Överlasta inte heller redogörelsen med alltför många utsmyckningar med specialtypsnitt, linjer, etc. Moderna datorer ger oändliga möjligheter att framställa utredningar där utformningen får ta överhanden över innehållet! DIS och flera föreningar anordnar kurser för hur man gör släktböcker.

Innan resultatet av släktforskningsarbetet skrivs ut, trycks, läggs ut på en hemsida eller bränns på en CD-skiva bör man låta någon läsa igenom manuskriptet. Detta gäller inte bara för nybörjaren. Även den mera erfarne kan göra fel eller ha förbisett något. Dessutom behöver man alltid hjälp med korrekturläsning eftersom författaren själv efter långs tids arbete med ett manuskript lätt blir "blind".

Om bilder och bildtexter inte finns insatt i manuskriptet måste man kontrollera att de hamnar rätt i slutprodukten. Tänk också på att korrigeringar och ombrytningar kan påverka redan kontrollerad text på andra sidor.

5 Källhänvisningar

5.1 Varför är det så viktigt med källangivelser?

Förr eller senare kommer alla släktforskare att möta andra släktforskare med vilka de har gemensamma anor i några generationer men där grenarna bakåt i tiden plötsligt skiljer sig åt. Trots att de är släkt med varandra i en generation eller två har forskningen vidare bakåt i tiden någonstans under vägen gett helt olika resultat. I en sådan situation kan systematiska noteringar om varifrån man har hämtat de egna uppgifterna vara guld värda. Man kan enkelt gå tillbaka för att kontrollera dem. Detta är ett av flera goda skäl till varför det är bra med källhänvisningar.

Ett annat skäl är ansvaret inför andra släktforskare. Idag kan alla på ett enkelt sätt sprida sina forskningsresultat via tryckta eller stencilerade släktböcker, hemsidor på Internet, olika databaser och sammankomster där man stiftar bekantskap med tidigare okända släktingar och ”byter anor” med varandra. Informationen sköljer över oss. Det gäller att göra en klok bedömning av vad som i det intensiva nyhetsflödet är pålitligt och vad som bara är skräp.

Hur bedömer man de uppgifter man får från andra? Och hur vet andra att de uppgifter du lämnar ut åt dem är pålitliga och inte hemsnickrade fantasiprodukter? En uppgift som saknar notering om varifrån den har hämtats är så gott som värdelös. Den kan enbart betraktas som ett tips och uppslag för vidare forskning. En utförlig notapparat kan å andra sidan ge ett förtroendefullt intryck, men den garanterar inte att allt är korrekt. Vi kan alla göra fel genom att tolka ett svårtytt ord på olika vis eller missuppfatta innebörden i ett uttalande. Till detta kommer de – förhoppningsvis sällsynta – fallen av medveten förfalskning, där strävan att hitta fina anor, att bli släkt med en kändis eller enbart att snabbt snickra ihop en stor antavla driver forskaren, kanske av ekonomiska skäl, att slarva med noggrannheten.

Släktforskarnas resultat skall kunna tåla att granskas av andra. En sådan granskning underlättas av att man uppger varifrån man har hämtat sina uppgifter. Genom det kan även andra ha nytta av de resultat man kommer fram till. Gör det till en god vana att föra dessa noteringar redan från början. Varje gång man hittar något intressant – skriv då upp var det har kommit ifrån! Därmed slipper man lägga ner en massa tid på att leta reda på samma uppgift en gång till den dag man möter någon som har en annan uppfattning om hur exempelvis släktträdet ska se ut, eller då man på ett eller annat vis vill publicera sina resultat.

5.2 Hur man anger sina källor

5.2.1 En allmän princip

Vilken källa skall du då ange? En allmän princip är att du anger den källa som *just du* har varit i kontakt med. Det kan exempelvis vara en handling på ett arkiv, en rullfilm på det lokala biblioteket, ett fiche-kort från SVAR, en släktbok, en databas, en hemsida eller ett inlägg i en diskussionsgrupp på nätet, eller kanske en person som på ett möte generöst har delat med sig av sin egen forskning. Det innebär att om du inte har tittat i födelseboken (som original, film eller fiche) kan du inte heller uppge den som din källa till när en person är född. Om du ändå gör det står du som garant för att uppgiften stämmer. Och hur kan du göra det utan att ha tittat efter?

Syftet med de källhänvisningar du ger är rent praktiskt. Såväl du själv som den som kommer efter dig skall kunna gå till samma källa som du har besökt – samma bok och samma sida – och förhoppningsvis komma fram till samma resultat. De referenser du ger skall därför vara så tydliga att den som vill kontrollera dina uppgifter lätt och enkelt skall kunna hitta ursprunget.

Ibland arbetar man med stora material, exempelvis en rekonstruktion av familjerna i en större eller mindre del av en hel socken. Då är det inte möjligt att i detalj för varje enskilt fall redovisa var uppgifterna har hämtats. Man får nöja sig med att redovisa den metod man har använt för att ge läsaren en möjlighet att bedöma de resultat man kommit fram till. Ett exempel på en sådan redovisning ges i Bengtsson, Tommy & Lundh, Christer: *Name-Standardisation and Automatic Family Reconstitution*, 1993. Ett annat är att vänta i Persson, Bodil E. B.: *Pestens gåta*. (Akademisk avhandling som beräknas publiceras december 2001).

5.2.2 Arkivhandlingen i original

Om du har tittat i originalhandlingen bör följande uppgifter vara med: någon form av tidsangivelse, namnet på arkivbildaren, volymbeteckningen, nummer på sida (om sådant finns angivet) och den institution där handlingen rent fysiskt förvaras. Då det gäller de kyrkliga handlingarna är arkivbildare oftast den socken i vilken den kyrkliga akten har ägt rum. Men det stämmer inte alltid. Ett pastorat består ofta av mer än en socken, och ibland har prästen fört samman längderna från flera socknar i en gemensam bok. Anteckningarna för Nymö socken under perioden 1690–1720 finns således i Fjälkinge kyrkoarkiv, volym C:1. Vissa anteckningar för Rinkaby socken under samma period finns i kyrkoarkivet för Gustav Adolfs socken – som på den tiden hette Viby. Sockenar kan uppstå, försvinna, byta namn och ändra gränser. Det namn som gäller är det namn arkivbildaren har

idag, det du skriver på talongen då du beställer fram en volym på arkivet. Samma namn finns också på NAD-skivan.

Volymbeteckningen bör inte bereda några svårigheter. Det är A:1, C:2, F:1 och G:2, allt efter serie och nummer i serie. Sidhänvisningen kan vålla mer bekymmer. Numrering av sidorna kan helt saknas, och ibland är det inte sidan utan varje *blad* i boken som har nummerats. Sidan kallas på latin för *pagina*. Bladet kallas *folium*. Därför kan man ibland se hänvisningar till ”pag. 56” eller ”fol. 223”. Den som vill vara extra noggrann anger gärna också om det är bladets framsida eller baksida som avses – ”fol. 223a” eller ”fol. 19r” – där *a* står för *adversus*, det vi har framför oss, och *r* står för *reversus*, baksidan.

Din hänvisning bör vara styrd av pragmatiska hänsyn. Det finns ministerialböcker där uppgifterna är införda till synes helt slumpmässigt i nästan total ordning. Svensköp C:1 och Huaröd C:1 är exempel på det. En hänvisning till rätt sida som gör att man slipper bläddra igenom hela boken för att hitta en enda notis är i sådant fall extra värdefull. Men oftast är böckerna kronologiskt förda och en innehållsförteckning talar om var olika sorters uppgifter kan återfinnas. Med rätt datumuppgift går det då att hitta den sökta notisen även utan hjälp av pagineringen.

Samtliga ovan nämnda böcker förvaras på Landsarkivet i Lund, förkortat LLA. Uppgiften är viktig. Det kan nämligen finnas flera socknar med samma namn. Ett exempel på det är Rinkaby. Det ena kyrkoarkivet förvaras på Landsarkivet i Lund, det andra på Landsarkivet i Uppsala, officiellt förkortat ULA. Det finns också två socknar med namnet Halmstad, men problemet här är att båda förvaras på Landsarkivet i Lund. För att skilja dem åt måste man hitta på andra knep. Det blir *Halmstad/Skåne* och *Halmstad/Halland*, eller *Halmstad (M)* och *Halmstad (N)* – i båda fallen åtföljt av Landsarkivet i Lund – LLA.

Om man löst ett problem genom uppgifter från flera källor bör man noga redovisa förhållandena och vilka källor man använt. Nedan ges exempel på hur fadern i samband med dopet av en dotter tilldelats fel förnamn. Detta barn har senare i livet och i samband med en flyttning fått ett förvanskat födelsedatum. Exemplet visas i två varianter. Den första varianten är så utförlig att alla kända fakta framgår av skrivningen medan den andra varianten innehåller alla källhänvisningar som behövs för att reda ut problemet.

Utförlig notering:

Anna Maria är enligt husförhörslängden 1840-45 född den 2/3 1824 i Kiaby socken som dotter till skomakaren Anders Stenbeck och hans hustru Hanna Svensdotter. (Kiaby AI:3, 1840-45, p. 146.) Födelsenotis för detta datum saknas. En dotter Anna är född den 28/5 1823, en annan den 2/11 1824. Den förra anges redan i födelselängden som död. I den senare notisen uppges flickans namn inne i texten vara Anna Maria medan fadern felaktigt uppges heta Sven Stenbeck (Kiaby C:3). Denna Anna Maria finns med i den första husförhörslängden med rätt födelsedatum 2/11 1824, vilket i samband med en flyttning inom socknen förvanskas till 2/3 1824 (Ivö AI:2, 1820-34, p. 198 resp. p. 223). Detta datum hänger sedan kvar i husförhörslängden. (Se också Ivö AI:3, 1834-40, p. 158).

Tillräcklig notering

Anna Maria, enligt hfl 1840-45 född den 2/3 1824 i Kiaby sn. Enligt födelselängden är hon född den 2/11 1824, men faderns namn uppges här felaktigt vara Sven Stenbeck. Jmf serien av hfl och även födelsenotiserna för syskonen. (Ivö AI:2, 1820-34, p. 198 resp. p. 223, Ivö AI:3, 1834-40, p. 158, Kiaby AI:3, 1840-45, p. 146, Kiaby C:3).

5.2.3 Arkivhandlingen på rullfilm

På 1940-talet påbörjades filmning av den äldre kyrkobokföringen. Kompletterande filmningar skedde i omgångar under de följande decennierna. Även annat material såsom domböcker, rådstuguprotokoll, militära handlingar och domkapitelprotokoll har blivit föremål för filmning. En uppsättning av rullfilmerna förvaras på Riksarkivet, en annan på respektive länsbibliotek. En rullfilm innehåller oftast mer än en volym från arkivet. Omvänt kan en arkivvolym ha blivit stympad så att början har hamnat på en rullfilm och slutet befinner sig på nästa.

De första böckerna som filmades saknar ofta tydliga volymbeteckningar. Det är inget du kan ”rätta till” så här i efterhand. Du kan bara göra det bästa av situationen genom att så noga som möjligt ange vilken del av filmen du har tittat på. Det kan exempelvis då bli ”Fjälkinge och Nymö Födde, Vigde, Döde 1690–1720”. Det är viktigt att ange rullfilmens beteckning. Det blir KL2419 eller VW18 eller vad det nu kan stå på filmen och kartongen.

5.2.4 Arkivhandlingen på fiche-kort

När det gäller fiche-kort är hänvisningen enkel. Vår följeslagare Nymö återfinns under Fjälkinge C:1 1690–1719, med beställningsnummer 45476. Rinkaby finns under Gustav Adolf C:1 1690–1716, nummer 45359. Du bör också, utöver församling, volymbeteckning och fichens beställningsnummer, ge uppgift om *vilket* av fiche-korten det gäller med hänvisning till spalt och ruta (exempelvis kort nr 3/5, spalt 2, ruta 4) eller – ännu hellre – till pagineringen av det avfotograferade originalet (exempelvis kort nr 3/5, pag. 123).

5.2.5 Bearbetade källor – databaser

En typ av databas innehåller avskrifter av olika källserier såsom födelse- eller begravningsslängder, vigselregister eller husförhörslängder. I bästa fall finns för varje post en noggrann källhänvisning angiven med volymbeteckning, datum och sida för den ursprungliga notisen. Det är utmärkt för den som är noggrann och vill kontrollera allt. Men om du själv nöjer dig med att titta i databasen är det också denna du skall ange som *din* källa. Det kan då exempelvis bli: ”Döda i Trolle-Ljungby 1861–1894 www.ddss.nu/ddss/” eller ”Vigselregister i Halland, www.ddss.nu/hgf/”. Den sista delen i referensen, adressen på Nätet, är viktig, eftersom det ju är den som talar om var just denna källa förvaras. Eller ”förvarades” då du hittade fram till den. Internet är inte som en tryckt bok på biblioteket. Det är ett opålitligt medium. Domännamnet kan ändras, databasen stängas, förändras eller flytta till en ny adress. Tag därför som vana att alltid notera datum för ditt besök och att göra en utskrift av den sida du hänvisar till. Därmed har du kvar ett bevis på hur det såg ut just den dag då du var där.

De uppgifter du funnit på en CD-skiva kan ändras i nya och utvidgade upplagor. Om du har hittat något på *Emigranten*, *Söderskivan*, *NAD-skivan* etc. kan det därför vara bra att också notera vilken version av skivan du har studerat, exempelvis *NAD 98*.

5.2.6 Släktutredningar i artiklar och böcker

Detta är sekundär litteratur, vilket innebär att författaren inte bara har tolkat handskriften i den ursprungliga källan utan också att uppgifterna är tolkade och insatta i ett annat sammanhang, ett släkträd eller en berättelse. Har man inte kontrollerat uppgifterna i originalhandlingarna skall det klart framgå var man hämtat dem. Här är det också viktigt att notera om utredningen förvaras på något arkiv, bibliotek eller hos någon förening eller privatperson.

6 Bevarande av forskningsresultat

Efterhand som släktforskarens material i pärmar, kartonger och i datorn sväller ökar också ett av de riktigt stora problemen för släktforskaren nämligen att organisera och bevara samlingarna så det utan alltför stort arbete går att hitta sökta uppgifter. Till detta hör också handlingarnas vård och förvaring så att de skyddas mot brand, stöld, etc. Området är mycket stort och endast några allmänna synpunkter skall här redovisas.

Samlingarna kan indelas enligt nedan:

Släktarkivet

- Originaldokument (testamente, köpehandlingar, betyg, brev etc.)
- Fotografier (negativ eller positiv)
- Böcker
- Annat (memoarer etc.)

Släktforskningsarkivet

Färdiga resultat

- Sammanställningar; an- och stamtavlor
- Register
- Manuskript till artiklar och böcker
- Renskrivning av intervjuer etc.
- CD-skivor etc.

Pågående arbeten

- Arkivanteckningar
- Uppgifter lagrade på elektroniska media
- Andra pågående arbeten

6.1 Förvaring och ordning

Målsättningen måste vara att förvara alla handlingar så att en stöld, en olycka eller ett misstag inte gör det omöjligt att återskapa dem. Originalhandlingar bör därför förvaras stöld- och brandsäkert men också skyddas mot fukt och insektsangrepp. För de mest värdefulla rekommenderas bankfack eller att de doneras till ett arkiv som har bättre förvaringsmöjligheter. Dessutom bör man alltid använda kopior av alla originalhandlingar som arbetsmaterial. För att bevara elektroniska media krävs speciella åtgärder. (Se nedan).

För att kunna hitta i ett alltmer växande material av böcker, pärmar, papper och lösa anteckningar måste man organisera sina samlingar. Ingemar Carlsson ger i boken *Ordna ditt släktarkiv* (Bergman, Carlsson och Nilsson 1985) råd för hur man skall gå tillväga. Denna bok kan rekommenderas för läsning och efterföljd liksom Håkan Skogsjös artikel "Så håller du ordning på förfäderna (utan att behöva en dator)". (*Släkthistorisk Forum* 1987:4 eller www.genealogi.se/ordning.htm).

Folkrörelsernas Arkivförbund har gett ut *Folkrörelsernas arkivhandbok*, 1988, *Bevara dina bilder*, 1984 och *Bevara din historia*, 1981 som behandlar hur man bevarar, registrerar och ordnar handlingar och bilder i föreningsarkiven. I dessa handböcker finns många goda råd som också är användbara för enskilda släktforskare.

Handlingarna bör delas upp i två huvudavdelningar: släktarkivet med alla de handlingar som bevarats inom släkten och släktforskararkivet där den avslutade och pågående verksamheten redovisas.

Blanda inte anteckningar och pågående arbeten med de "färdiga". En utskriven antavla som man tillför nya uppgifter vid ett arkivbesök skall inte längre ligga bland färdiga resultat utan bland anteckningar. Skriv också datum på **varje** sida så att man vet vilken som är den mest aktuella. Använd alltid kopior för dagligt bruk.

Det finns inget allmänt accepterat system för hur man skall beteckna personer i an- eller stamtavlor även om floran av varianter nu är något mindre än för ett tiotal år sedan. Oavsett vilket system man använder är det viktigt att man någonstans beskriver vilket man använder. Ju mer udda systemet är desto noggrannare behöver det beskrivas. Ett system som en släktforskare använt under flera decennier kan vara helt nytt och därmed i stort sett obegripligt för en annan. Det är också viktigt att man är konsekvent och håller sig till samma system i hela materialet. Det finns många exempel i arkiv och bibliotek på i och för sig värdefullt släktmaterial som är så svårt att hitta i att det nästan är oanvändbart. Det finns sannolikt också mycket material som blivit utgallrat från arkiven eftersom det varit så dåligt organiserat.

I varje pärm, arkivlåda etc. skall det finnas en översiktlig innehållsförteckning för att man skall kunna hitta vad som söks. Det är viktigt att ändra förteckningen så fort man gör några ändringar som påverkar den.

Tillsammans med innehållsförteckningen kan man också skriva hur man vill att innehållet i just den pärmen skall behandlas när man avlider (kastas, sparas inom släkten, överlämnas till arkiv etc.).

Ett bra sätt att lära sig hur man ordnar sitt släktarkiv är att besöka ett arkiv, en förening eller någon privatperson och se hur olika släktarkiv kan vara upplagda. I Genealogiska Föreningens arkiv i Stockholm finns bl.a. *Hiertstedts genealogiska samling* som utgör ett bra exempel på ett välordnat arkiv. Denna samling donerades i slutet av 1940-talet till GF av genealogen Nils Hiertstedt. Den består av ett stort antal genealogiska och biografiska anteckningar. De i samlingen omnämnda personerna har registrerats och ingår i GF:s kortregister över svenska släktnamn. Hiertstedts anteckningar är utomordentligt vackert skrivna på papper i folioformat. De förvaras i kraftiga kartonger och i pärmar.

Det är alltid ett nöje för en släktforskare att få läsa äldre kollegers arbeten, särskilt när de är så lättlästa och systematiskt välordnade som Hiertstedts. Men motsvaras den yttre formen av ett lika bra innehåll? GF:s ordförande Lennart Zielfelt skrev i *Släkt och Hävd* 1950/51. s. 141:

... Så som den Hiertstedtska släktkrönikan nu föreligger, representerar den sålunda ett imponerande arbete, av intresse särskilt för dem som härstamma från denna stora östgötasläkt. ...

... Med intresse och ihärdighet har herr Hiertstedt ägnat sig åt anforskningen och utarbetat en del anlinjer som gå tillbaka till medeltiden, ja ända in i forntiden, där sagor och genealogiska konstruktioner givit ett rikt men knappast trovärdigt stoff. ...

GF:s nuvarande ordförande Ian Hamilton anser att Hiertstedts anteckningar förutom dessa medeltidsanor är pålitliga. Detta till skillnad från några andra samlingar i GF:s arkiv, samlingar som är så dåligt ordnade och med anteckningar som är så svårslästa att man inte utan stort arbete kan hitta några värdefulla upplysningar i dem.

6.2 Bilder och fotografier

6.2.1 Förvaring av bilder

Alla fotografier skall förvaras mörkt, torrt och svalt. Blanda inte positiva och negativa bilder. Söndriga och blekta bilder kan i viss mån repareras. Bilder som scannas har sannolikt en bättre hållbarhet än dåliga original. För äldre och värdefulla fotografier rekommenderas att de deponeras på Nordiska museet eller på ett annat museum som har större bildsamlingar.

6.2.2 Märka och hitta

Små samlingar

Om man inte har alltför många bilder kan man göra noteringar direkt på baksidan av fotokopiorna eller på det kuvert eller album de förvaras i. Man måste dock använda mjuka blyertspennor. Bläck- och färgpennor liksom etiketter är bannlysta! Om man inte alls skriver något på fotografiet finns det risk att kuvertet eller albumet försvinner och då förloras möjligheten att identifiera bilderna. Detta löses enklast genom ett identifikationsnummer enligt principerna nedan skrivs på fotografierna eller att man framställer en extra kopia på vilken man direkt skriver de aktuella uppgifterna.

Större samlingar

Om en enskild person eller en förening äger en större bildsamling bör man lägga ner arbete på att registrera bildernas innehåll så att man lätt kan överblicka innehållet och hitta vad man söker.

Fotosekretariatet och NAD-rådet har utarbetat en *Dataelements katalog för registrering av fotografier* (Eva Dahlman och Göran Kristiansson, 1996). Denna bygger på samma modell som den Nationella Arkivdatabasen (NAD) och är avsedd att användas för ett nationellt fotografiregister. Fördelen med att använda dessa regler är att registret lätt kan sammanföras med andra register. För mindre samlingar kan man använda ett enklare system. Bildmaterialet förvaras enligt ovan och numreras. Registrering av uppgifter om bilderna görs i ett registerprogram där t.ex. följande noteras.

- Identifiering Bild-Nr
- Fotografiet Negativ/ positiv
- Fotograf Namn, bostadsort, persondata, referens till andra samlingar etc.
- Årtal När fotografiet togs
- Innehåll Personer: referens till släktutredningar etc.
Platser: referens till kartor andra samlingar etc.
Byggnader: byggnadsår, adress, lägesbeskrivning etc.
Annat: redskap etc.
- Ägare av original Vem som äger negativet eller en positiv kopia
- Donator Vem som skänkt fotografiet och när detta skedde.

Registerprogrammet läggs upp så att alla uppgifter är sökbara och för de viktigaste grupperna, t.ex. personer och platser, skall det gå att göra sorterade utskrifter. Sådana register över personer, gårdar och torp kan också publiceras på hemsidan för allmän kännedom.

Det är givetvis absolut nödvändigt att inte det uppgjorda registret skiljs från fotosamlingen så att man står med en samling nummerade bilder men ingenting mer. Därför måste registret säkerhetskopieras. Bilderna bör också scannas och läggas in i en bild databas. Då kan de direkt användas i registret över uppgifterna samtidigt som denna databas tjänstgör som en säkerhetskopia av bilderna.

6.3 Elektroniska media

6.3.1 Säkerhetskopiering

För att förhindra att datalagrade resultat försvinner genom stöld, tekniska fel eller genom andra misstag bör man göra säkerhetskopior ofta. Dessa skall förvaras på annan plats än i datorn. Sådana kopior är normalt inte avsedda att förvaras under längre tid utan utgör bara en garanti för att man inte förlorar det pågående arbetet. Om kopieringen i stället avser ett slutfärdigt arbete eller en kopiering som skall bevaras under lång tid utan att bearbetas måste man lägga ner större omsorg på val av program och teknik. För att rädda oavsiktligt raderade filer, åtgärda tekniska fel på disketter etc. är ett "Disk Doctor-program" en mycket lönsam investering.

Även om den originalfil som skall säkerhetskopieras är stor förorsakar detta normalt inga problem med dagens billiga och lättanvända lagringsmöjligheter. Däremot måste man ha en klar strategi för att systematisera kopieringen så att man inte arbetar med fel kopia. Detta gäller särskilt om man arbetar med stora register i flera datorer och där flera personer ger bidrag till databasen. Några råd:

- Arbeta aldrig med mer än ett originaldokument i taget. Alla tillägg och ändringar skall föras in i detta och arbetskopior hämtas också härifrån.
- Ge dokumentet ett kort men beskrivande namn följt av datum för senaste versionen (Ex. Dalby C:1 010501). Kopior märks med K eller Kopia.
- Skriv (automatiskt) dokumentets namn och utskriftsdatum i sidhuvud eller sidfot på alla utskriftssidor så att man lätt kan se vilken version man arbetar med. Gör man flera utskrifter om dagen bör man också notera klockslag. Då dokumentet skrivs ut i sin slutversion tas dessa hjälptexter bort.
- I samband med att man gör en back up-kopia får den nya kopian nytt datum och används i fortsättningen som original. Det gamla originalet överföres till en lös diskett eller annat medium utanför arbetsdatorn. Förvara kopiorna på annan plats än datorn!
- Vid arbeten med större databaser, t.ex. socken-, soldat- och emigrantregister får olika personer utdrag ur huvuddatabasen för att göra kompletteringar och rättningar. Här gäller det att se till att inga uppgifter tappas bort eller skrivs in dubbelt. För att vara säker på att inga misstag begås går det i vissa program att göra automatiska markeringar för ändringsdatum och för ändrade fält. Annars måste varje ändrad post markeras så att ändringarna kan införas i originalfilen. Det gäller för den ansvarige att utarbeta säkra rutiner och att hålla god ordning på filer och disketter. En felaktig radering eller överföring av några poster i en större databas kan ge följderna som är mycket svåra att upptäcka och åtgärda.
- I samband med att man byter dator, lagringsenhet, program etc. måste man komma ihåg att inte bara överföra de aktuella filerna utan också de som tidigare lagrats på t.ex. en lös diskett. Det finns annars en stor risk att dessa inte kan öppnas i det nya systemet.
- Varje kopiering eller annan förändring skrivs in i en "dagbok" där man anteckningar vad som ändrats, kopians namn och förvaringsplats etc. Om "dagboken" skrivs i datorn skall det göras en papperskopia efter varje ändring.

6.3.2 Långtidslagring

Målet med en långtidslagring är att dokumentet (text, bild eller ljud) skall lagras så att man, efter ett antal år, kan utnyttja det igen på samma sätt som då det lagrades. Lagring måste vara arkivbeständig men definitionen av arkivbeständighet är i detta fall helt annorlunda än när det gäller papperskopior eller fotografier som direkt kan tydas av det mänskliga ögat. För elektroniskt lagrad information krävs att det i framtiden finns maskiner och program som kan läsa och överföra den till ett medium som kan förstås av människan. För ett begränsat antal år kan man spara utrustning och program men på längre sikt tvingar den tekniska utvecklingen oss att konvertera datafilerna så att de förblir användbara i nya generationers datorer. Arkivbeständighet bör därför i detta sammanhang definieras som

möjligheten att återskapa en exakt kopia av originalet innan det har försämrats eller teknologin för att läsa det har utgått.

Detta kan betyda att konvertering måste göras med fem till tio års mellanrum.

Nedanstående beskrivning behandlar främst "hembränning" på CD-skivor men kan i vissa delar också tillämpas på andra lagringsmetoder. Synpunkter och rekommendationer är hämtade ur en utredning från Sveriges provnings- och forskningsinstitut *Lagra information på CD-R för framtiden*, genomförd 1999 av Marie Louise Samuelsson. Den snabba utvecklingen gör att rekommendationerna för val av skivtyper, inspelningshastighet snabbt blir inaktuella medan mera allmänna principer förhoppningsvis håller längre.

Den framtida tillgängligheten av den lagrade informationen påverkas av följande:

1. Inspelningsteknik
2. CD-skivans kvalitet
3. Lagring av skivan
4. Uppspelningsteknik
5. Tillgång till program som kan läsa informationen

Även om den fysiska beständigheten hos CD-skivorna är tillräckligt bra kommer den teknologiska beständigheten, dvs. tillgången på hård- och mjukvara, att vara den faktor som begränsar det framtida utnyttjandet av den lagrade informationen.

Val av skiva

Det är ytterst vanskligt att ge några rekommendation för vilken sorts CD-skiva man skall använda. Detta gäller också för all annan teknik inom detta område. Den snabba utvecklingen gör att sådana rekommendationer snabbt blir inaktuella. Ett allmänt gott råd är att välja kända varumärken och att mer lita till oberoende bedömares synpunkter än till marknadsförarnas. I Statens Provningsinstituts utredning 1999 sägs bl.a. när det gäller valet mellan "Grönt eller guld? Om skivorna skall användas för distribution och man då inte vet vilka extrema förhållanden de kan utsättas för kan det vara fördelaktigt att använda de mer robusta guldsnivorna. Å andra sidan fungerar de gröna skivorna bättre i äldre brännare och om man inte vet vilken typ av läsare som kommer att användas kan de gröna vara att föredra eftersom de tolererar större variationer i skriv- och läsutrustning."

God kvalitet från början gör att det som lagras på skivan har bättre förutsättningar att förbli läsligt på lång sikt, men det finns inga felfria skivor och förr eller senare träffar man på en skiva som man inte kan läsa, delvis eller i sin helhet. (s. 52).

Inspelningshastighet

Hastigheten 2X rekommenderas. Man bör använda 63 minutersskivor som anses ha bäst upplösning.

Sju regler för lyckad "hembränning"

- 1 Defragmentera hårddisken, annars tar det för lång tid att hitta alla delar av en fil som ligger utspridd på hårddisken.
- 2 Reservera ett område på hårddisken för lagring av det som skall överföras till skivan.
- 3 Gör en verklig avbild av skivan och inte bara en tabell med adresser till de filer som skall överföras (spela inte in "on the fly").
- 4 Kontrollera före överföringen att allt kommer att få plats på skivan genom att göra ett skrivtest.
- 5 Stabilisera systemet (inte för många extra prylar, nyheter o.s.v.). Om det uppstår nya problem bör man fundera över vilka systemändringar som gjorts.
- 6 Stäng alla applikationer inklusive skärmläckare, automatsparande, uppkopplingar till faxar o.s.v.
- 7 Märk skivan och prova att den fungerar direkt medan allt är förberett i datorn. Därmed är det lätt att göra om överföringen till annan skiva om den första inte fungerar.

Märkning av skivor

Märkning av skivor utgör ett speciellt problem eftersom märkningen måste göras på den sida som inte är blank, d.v.s. den sida som är mest känslig. För privatbruk och för enstaka skivor rekommenderas

- 1 att man med en filtpenna och vattenbaserat, men smetfritt bläck skriver försiktigt på skivan. Säkrast är att bara skriva inom 10 mm från skivans centrum eller
- 2 att man använder självhäftande specialetiketter. Dessa måste vara symmetriska för att inte ge obalans till skivan.

Förvaring av skivor

CD-skivor skall förvaras stående i de hårda askar de har levererats i och inte i mjuka plastomslag eller pappersfickor. De skall liksom andra informationsbärare förvaras svalt, torrt och mörkt. En temperatur på 5° C och 25% relativ fuktighet anses vara bäst för långtidsförvaring. Man bör dock undvika att flytta en skiva från denna temperatur direkt till datorn p.g.a. kondensbildning. Därför är det enklare och mera praktiskt att förvara skivorna i rumstemperatur. Att använda frys är varken nödvändigt eller praktiskt.

Skivorna skall förvaras mörkt. Även en kort exponering av en skiva i solljus kan ge upphov till skador.

Rengöring

Med viss försiktighet går det att rengöra inte alltför smutsiga skivor.

1. Dammiga skivor:
 - torka med linsapper. Torka från centrum mot kanten, inte runt i spårens riktning
 - använd inte lösningsmedel.
2. Smutsiga skivor:
 - rengör med vatten och flytande tvättmedel i rumstemperatur
 - gnid inte på skivan
 - skölj med destillerat vatten
 - låt torka i rumstemperatur.

Sammanfattning

Liksom med all ny teknik är det svårt att förutse framtida möjligheter och problem. Tillverkarna av CD-skivor kommer säkert att förbättra lagrings säkerheten. Däremot kan man knappast hoppas på att mjuk- och hårdvarutillverkarna ser till att gamla program och gammal utrustning är användbara under längre tid. För att i möjligaste mån rädda resultaten rekommenderas därför att man

- 1 använder media, program och datorer av kända märken
- 2 för särskilt värdefulla dokument görs flera kopior, gärna med olika teknik
- 3 kontrollerar CD-skivornas funktion omedelbart efter bränningen och därefter med jämna mellanrum
- 4 genomför konverteringar då program eller utrustning byts
- 5 följer de rekommendationer som ges i fackpressen.

7 Arv och testamente

Släktforskarens glödande intresse för sin hobby delas inte alltid av dennes anhöriga. För att forskaren skall vara säker på att de resultat som samlats, ofta med stora insatser av arbete och pengar, skall räddas till eftervärlden bör man i god tid tänka över vad man vill skänka med sitt efterlämnade material när man själv lämnar det jordiska. Förutom att man bestämmer vem som skall överta handlingarna och hur det skall få utnyttjas bör man också i god tid ordna sitt material så att det är användbart utan alltför stora arbetsinsatser av mottagaren.

Tänk på att om samlingen en gång är donerad till ett arkiv eller en förening kan donationen inte upphävas så att arvingarna återfår den om de i en framtid skulle bli intresserade av den avlidnes resultat.

7.1 Möjliga mottagare

Lands- och stadsarkiv

Arkiven är officiella institutioner och man behöver ej befara att de läggs ner och förhoppningsvis ej heller att de flyttas eller slås ihop till större enheter. Arkiven har också lokaler och rutiner för att hantera känsliga och sekretessbelagda handlingar. De har dock begränsade ekonomiska och personella resurser och kräver, för att kunna ta emot släktforskarnas material, att det finns i en godtagbar ordning. Det står fritt för arkiven om de vill acceptera de villkor som ställs i samband med överlämnandet.

Släkt- och hembygdsföreningar

Genom att välja en lämplig förening kan man uppnå fördelen av att få någon som har ett direkt intresse av handlingarna. Föreningar har ofta goda möjligheter för att bearbeta inlämnade uppgifter och att besvara frågor. Det kan dock vara tveksamt om föreningen har lokaler och rutiner för att ta emot känsliga handlingar och vad skulle hända om föreningen blev tvingad att lägga ner sin verksamhet?

Enskilda personer

Om det finns släktingar eller andra personer som man vet är intresserade av och bedöms ha tid till att överta samlingarna och föra arbetet vidare bör man överväga detta.

Den slutliga lösningen kan vara att man fördelar sitt släktforskarmaterial så att ett statligt arkiv får de originalhandlingar samt avslutade utredningar medan föreningarna eller enskilda får mikrokort, böcker (topografi och släktböcker), primäranteckningar ur arkivhandlingar etc.

7.2 Villkor

Innan man slutgiltigt bestämmer sig bör man ta kontakt med de arkiv, föreningar och enskilda personer som är de påtänkta mottagarna. Då kan man diskutera hur fördelningen skall ske och hur materialet skall förberedas. Det går då också att diskutera villkoren för övertagandet när det gäller sekretess av vissa handlingar liksom donators krav på mottagarna. Det är viktigt att påpeka att alltför höga krav kan vara omöjliga att uppfylla. Ett krav att handlingarna inte skall få lånas ut under ett visst antal år accepteras normalt. Däremot kan mottagarna inte garantera att de skall fortsätta bearbeta det donerade materialet eller att svara på allmänhetens frågor i en sådan omfattning att det skulle bli alltför ekonomiskt eller arbetsmässigt betungande. Det kan dock vara rimligt att begära att mottagaren kopierar vissa delar av donationen så att arvingar och någon förening får kopior. Det är också viktigt att man tänker över begränsningar i utnyttjandet som vid donationen är möjliga att tillämpa men som senare gör att materialet inte kan användas. Om donatorn t.ex. kräver att endast den databas skall få användas i det skick och i de program den befanns då den donerades blir den snart helt oanvändbar!

Föreningar och arkiv bör vara väl förberedda på att kunna diskutera gåvor från presumtiva donatorer. Det brukar vara svårt att ta upp en sådan diskussion när släktforskaren väl har blivit sjuk eller med de anhöriga omedelbart efter dödsfallet. Mottagarna bör ha utarbetat skriftliga råd för hur de anser att materialet skall vara ordnat och vilka rimliga krav donatorn kan ställa på dem. Sådana anvisningar kan lämpligen finnas i arkivets eller föreningens tryckta presentationsmaterial eller på deras hemsidor. Som en del av detta kan Hallands Genealogiska Förenings förslag till *Testamente* användas. (Bilaga 2). Det är också viktigt att föreningarna i sin iver att utöka de egna samlingarna, inte tar hand om material som någon annan skulle kunna handha bättre. Släktutredningar som egentligen berör en annan förenings verksamhetsområde bör erbjudas denna förening trots att donationen genom tillfälligheter eller okunskap hamnat ”fel”. Åtminstone bör man kunna erbjuda den andra föreningen tillfälle att kopiera det material den önskar.

Det är viktigt att det i donationshandlingarna också finns en klausul som reglerar den ekonomiska upphovsrätten för användningen av de handlingar som donerats. (se Kap 10). I annat fall kan den avlidnes arvingar komma att kräva ersättning för användningen av det donerade materialet.

8 Normering av person- och ortnamn

Ett för varje släktforskare välkänt faktum är att stavningen av personnamn och i viss mån även ortnamn varierar kraftigt mellan olika tider och i olika handlingar. Det är särskilt inom två områden där man behöver systematisera namnen till en hanterbar form:

- Vilken av de förekommande namnvarianterna skall man använda i antavlor, familjetabeller etc.?
- Hur skall man normera namn i register så att de blir sökbara utan alltför mycket besvär?

Ibland kan man behöva normera även andra ofta förekommande ord, t.ex. yrkesbeteckningar. Detta gäller särskilt i databaser.

8.1 Personnamn

Samma person kan under sin livstid ha fått sitt namn stavat på olika sätt, vilket normalt inte beror på att personen ifråga ville ha det så utan på olika skrivares uppfattning om hur namnet skall stavas. Det formella namnet är dock det som står i dopregistret, hur det än stavas.

Normering av personnamn är en svår uppgift, vilket bl.a. beror på att ett namn kan ha stavats på olika sätt under olika tider och inom olika geografiska områden. Det finns inga allmänt accepterade regler utan den enskilde släktforskaren måste finna en metod som är praktiskt användbar och som genomförs konsekvent i arbetet. Man bör använda någon av de böcker med anvisningar om namnormering som behandlas nedan. Dessutom måste man noga redogöra för de använda reglerna och detta är särskilt viktigt om man gör några avvikelser från de rekommenderade namnlistorna.

Ungefär samma regler kan användas för förnamn och för patronymikon. Även soldatnamn, hantverkarnamn etc. kan normeras. Då använder man om möjligt vanliga skrivregler enligt Svenska Akademiens Ordlista (SAOL). Så bör man t.ex. använda stavningen Rydkvist för alla varianter av *ii/y*, med eller utan *h, k/q, u/v* etc.

Gulbrand Alhaug: *Lemmatisering av namnevariantar – ein nivåmodell basert på norsk materiale.* (Studia Antroponymica Scandinavica 1992; 115–150)

Detta är en uppsats som på ett vetenskapligt sätt behandlar normeringsproblemet i ett norskt material men de använda metoderna kan också appliceras på andra nordiska områden. Författaren åskådliggör olika nivåer för normering från den *grafemiska* nivån (alla skriftformer tas med) över den *fonemiska* nivån (namn med samma uttal men olika stavning, t.ex. *Cherstin, Kierstin, Kerstin; Mari, Marie; Carl, Karl*), *arki-nivån* (skriftvarianter av ett namn, som i stort sett har samma uttal, samlas under ett uppslagsord, t.ex. *Kerstin, Maria, Karl*) och överst den *etymologiska* nivån som går tillbaka på den ursprungliga namnformen (t.ex. *Kristina; Maria; Karl*). I tabellen på nästa sida visar Alhaug hur normeringen av ett antal namnformer av Katrine och Kari i ett autentiskt material kunnat minskas från 23 till 7 och slutligen till 2 former.

Alhaug visar också ett exempel på en kedja av namn (*Katarina-Katerina-Katrina-Katrine-Karine-Karin-Kari*) där varje steg i och för sig utgör en liten ändring men där namnformerna i kedjans båda ändar är helt skilda från varandra. Frågan blir var man skall dra gränsen mellan namnen om man vill särskilja *Katarina* och *Kari*. Alhaug har gjort det mellan variantgruppen *Katarina-Katrine* och gruppen *Karine-Kari*.

Artikeln innehåller ett flertal referenser och kan rekommenderas för den som är intresserad av en djupare diskussion kring normering av personnamn. För de flesta släktforskares behov är den dock alltför avancerad.

Roland Otterbjörk: *Svenska förnamn.* (Skrifter utgivna av Svenska språknämnden, 29. Stockholm. 3 uppl. 1981).

Denna namnbok är sannolikt den som fått störst användning för normering av namn i olika sammanhang. I förordet beskrivs bokens syfte och dess begränsningar i urvalet av namn:

Föreliggande namnbok har två huvudsyften. Den vill ge en historisk översikt av det svenska förnamnskicket, den vill också vara en rådgivare vid val av lämpliga förnamn. Namnförteckningen omfattar naturligtvis inte alla svenska förnamn – en fullständig förteckning över alla svenska namn skulle med kommentarer säkerligen fylla ytterligare ett par tre sådana här böcker. Namnförteckningen är ett urval, och ett sådant måste alltid, vilka principer det än följer, bli mer eller mindre subjektivt.

Tab. 1. Namneformer på ulike nivå. (se Alhaug a.a. s. 118).

Grafemisk nivå (23 einingar)	Fonemisk nivå (7 einingar)	Arki-nivå (2 einingar)	Etymologisk nivå (1 eining)
<Catharina>	2 /ká:ri/	48	Kari 48 <i>Aikaterine</i> 269
<Catharine>	3 /katari:na/	10	Katarina 221
<Catherina>	1 /katari:ne/	17	
<Cathrina>	2 /kateri:na/	1	
<Cathrine>	9 /kateri:ne/	2	
<Catrine>	10 /katrí:na/	28	
<Catrina>	1 /katrí:ne/	163	
<Chatarine>	1		
<Chattrine>	1		
<Kari>	48		
<Katarina>	1		
<Katarine>	5		
<Katerine>	1		
<Katharina>	7		
<Katharine>	5		
<Kathrina>	4		
<Kathrine>	39		
<Katrina>	20		
<Katrine>	98		
<Kattarine>	3		
<Katterine>	1		
<Katrina>	1		
<Katrine>	8		
Totalt	269	269	269

- **Håkan Skogsjö:** *Så stavar du namnen. Släktforskarförbundets namnlista* (Släktforskarnas årsbok 1995; s. 225–252 samt som særtryck.)

Håkan Skogsjö har med hjelp av en gruppe erfarna släktforskare utarbeidet en namnliste vars syfte "...är att försöka skapa en gemensam släktforskarform för hur förnamn skall stavas" (s. 226). Listen består av ett urval (ca 750) mans- och kvinnonamn där den normerte stavningen ibland följs av namnets ursprung, geografiske spridning og oppgifter om besläktade namn. För att beskriva namnens ursprung og släktskap har författaren använt Roland Otterbjörk: *Svenska förnamn* 1981, Rikard Hornby: *Danske Personnavne*. 1978 og Ivar Modéer: *Svenska Personnamn* 1964.

I Släktforskarförbundets namnliste används nästan utan undantag en nutida normalstavning av förnamn, grundad på boken *Svenska förnamn*, namnsdagslängder og annan namnlitteratur. Har man inte tillgång till dessa kan man ändå för det mesta fastställa en korrekt stavning med hjelp av följande regler:

Uteslut stumma bokstäver (skriv *Tomas* ej *Thomas*),

Teckna k-ljudet med 'k', inte 'c' eller 'ch' (Skriv *Karin*, *Kristina*, ej *Carin*, *Christina*),

Använd inte gammalstavning (skriv *Gustava*, ej *Gustafva*).” (s.228).

Skogsjö anser också att det är bättre att använda de namnformer som angives i husförhörlängderna än de som finns i dopboken. Detta därför att de förra speglar det vardaglige tilltalet medan prästen i dopboken kan ha smittats av stundens allvar og använt latiniserade eller på annat sätt förfinade namnformer.

För att täcka namnlistans brister, särskilt när det gäller det dialektale namnskicket, bad författaren om synpunkter, kompletteringar og rättelser så att en ny og förbättrad opplaga kan publiceras. I Släktforskarnas årsbok 1999 kom den 2:a opplagan. Denna har inte publicerats som særtryck.

- **Hallands Genealogiske Förening**

Hallands Genealogiske Förening har gjort ett *Vigselboksregister för Halland* 1672–1860. Nästan alla namn i dette register har normerats. På föreningens hemsida (www.halland.genealogi.se) redogörs för vilka metoder man använt.

Personnamnen är ganska hårt normerade för att man inte skall missa något i registren. Gå därför tillbaks till originalstavningen och kontrollera vad det står där. Som referens vid normering har främst använts Roland Otterbjörk: Svenska förnamn.

För att underlätta sökning rekommenderas att du hämtar hem ett dokument med normerade mansnamn och normerade kvinnonamn. Du kan också hämta hem de kompletta normeringstabellerna för släktnamn, förnamn män, efternamn män, förnamn kvinnor, efternamn kvinnor. Alla dokumenten är i rtf-format och packade som zip-filer.

Att normeringslistorna är tillgängliga för sökning underlättar sökningen i databasen. Detta är speciellt viktigt när man gör en så "hård" normering som här.

Oavsett vilken metod eller namnlista man väljer kommer ett antal namn inte att kunna normeras. DDSS (Kap 4.1.3) har använt Hallandsföreningens listor och kunnat konstatera att ett par tre procent av de nu registrerade namnen i skånska kyrkoböcker inte kunnat normeras med hjälp av deras listor. En stor del av dessa kan sållas bort därför att de är felstavade eller består av förkortningar och initialer. Det återstår ändå ett antal varav en del kan normeras efter ytterligare arbete men man kommer alltid att få en icke-normerad rest, vilket man måste acceptera.

Några råd

Svårigheterna att hitta generella regler för normering av personnamn beror på att det finns olika utgångspunkter. Personnamnsforskaren godkänner inte en så hård normering att man sammanför namn som har likartad stavning men olika etymologiskt ursprung. Släktforskaren som letar i en databas efter en viss person vill hellre ha en funktionell normering som medger en snabb och säker sökning av den aktuella personen. Därför måste den som normerar namn finna en egen nivå som är praktiskt användbar och som genomförs konsekvent i arbetet. Dessutom måste man noga redovisa de använda reglerna.

Namn i släktutredningar etc.

- Använd en stavningsvariant som finns i någon av de omnämnda böckerna.
- Om namnet vid något tillfälle (särskilt i dopboken) har en speciellt avvikande stavning bör detta nämnas.

Namn i databaser

- Namnen skall finnas sökbara i såväl bokstavstrogen som normerad form
- Använd någon av de ovan nämnda böckerna
- Databasens normeringslistor skall kunna användas som ingång vid sökning i registret
- Ge anvisningar till hur man med hjälp av "jokertecken" etc. kan söka i fältet för icke-normerade namn
- Sortering av databasen sker på normerade namn medan man vid utskriften av namnlistor lämpligen använder den ursprungliga stavningen.

8.2 Ortnamn

Det är normalt mycket enklare att normera ortnamn än personnamn. Det beror på att man i regel kan använda dagens officiella stavning och det är endast i undantagsfall det inte finns någon sådan.

- För orter som finns upptagna på senaste upplagan av ekonomiska respektive topografiska kartan används den stavning som finns där. De senaste upplagorna är tryckta på 1990-talet men kartorna kommer i framtiden att finnas digitaliserade på Internet och kunna skrivas ut "on demand".
- För orter som inte finns på kartorna kan man få upplysningar från Språk- och folkminnesinstitutet (www.dal.lu.se/sofi/sofi.htm) som med sina fyra dialekt- och ortnamnsarkiv täcker landet. För många områden finns det också tryckta sammanställningar över ortnamnen.
- De få ortnamn som inte finns förtecknade i dialekt- och ortnamnsarkiven normeras genom att namnet skrivs om med vanliga stavningsregler, t.ex. *Hwit-* blir *Vit-*, *-löf* blir *löv* etc.

9 Korrigering av felaktiga uppgifter

De resultat som presenteras av dagens och tidigare generationers släktforskare innehåller många felaktiga uppgifter. Även i handlingar som kan betecknas som original förekommer fel. I Kapitel 3 ovan diskuteras olika källors tillförlitlighet. Hur gör man då för att korrigera felaktiga uppgifter i egna eller andras publicerade arbeten.

9.1 Originalhandlingar

Om man kan visa att en uppgift i en originalhandling är fel bör man redogöra noga för hur man kommit fram till detta och publicera resultatet i en tidskrift med spridning inom det aktuella området. Dessutom skall man uppmärksamma landsarkiv och andra som eventuellt håller på att databasregistrera handlingen.

Felaktiga uppgifter från andra handlingar i arkiven som inte kan rubriceras som originalkällor, t.ex. från husförhörlängder, kan inte rapporteras på samma sätt, det skulle bli alltför många notiser. Man bör istället i sina egna utredningar notera att husförhörlängden har t.ex. ett annat födelsedatum än vad dopboken uppger. Det kan dock var av värde att även notera den oriktiga uppgiften eftersom den kan följa personen livet ut i ett flertal handlingar.

9.2 Andras publicerade arbeten

Det finns en (över-?)tro på att tryckta uppgifter måste vara riktiga bara därför att de är tryckta. Förekommer de dessutom i stora genealogiska arbeten eller förvaras på ett arkiv så uppfattas de av många som så säkra att de över huvud taget varken behöver ifrågasättas eller kontrolleras.

Även här kan man använda tidskrifter för att rätta till tidigare missgrepp. Gäller det större utredningar bör man publicera en ny version vilket lämpligen görs i samband med en utgivning av en utvidgad och reviderad upplaga. Detta kan leda till ett omfattande arbete som i exemplet Sveriges släktforskarförbunds utgivning av en faksimilupplaga och två kompletteringsband av Elgenstiernas *Den introducerade svenska adelns ättartavlor*. I en artikel, "Tankar kring arbetet med en gammal släktbok" i *Släktforskarnas årsbok 2001* berättar Ullagreta Carlsson om sitt arbete med att ge ut en reviderad upplaga av Per Gustaf Berggrens *Värmländska släkten Berggren från Saxån med dess utgreningar*, 1908.

9.3 Uppgifter på Internet etc.

Som redan nämnts medför den alltmera tilltagande användningen av Internet att felaktiga uppgifter sprids "med vindens hastighet". Å andra sidan finns också möjligheter att lika snabbt, men kanske inte med samma genomslagskraft, korrigera felaktiga uppgifter. Det gäller då för den som ser sådana att omedelbart och i samma medium ge de riktiga uppgifterna, inklusive källhänvisning. Även om man bara vet att uppgifterna är oriktiga men inte känner till de rätta bör man ge sig till känna med en välgrundad motivering. Det är dock viktigt att man agerar snabbt innan felet kommit att etableras. Sådana korrigeringar är enkla att göra i diskussionsgrupper men betydligt svårare när det gäller felaktiga uppgifter på hemsidor. Då får man skriva till forskaren och hoppas att denne genomför behövliga ändringar. Annars får man använda sin egen hemsida eller publicera sina synpunkter i någon släktforskartidning.

9.4 Egna publicerade arbeten

Det bästa sättet att slippa att behöva rätta sina tidigare misstag är att inte göra några. Inom släktforskningen är det givetvis en omöjlighet att helt undvika alla fel. Därför gäller det att på lämpligt sätt meddela dem som fått de felaktiga uppgifterna om rättningarna. Detta kan ske genom utskick till tidigare mottagare av släktutredningar och andra handlingar. Har man egen hemsida kan rättningarna påpekas där eller annars kan man använda aktuella förenings tidningar och hemsidor.

Det är viktigt att den som rättar i andras arbeten verkligen har fog för sina korrigeringar och bifogar en ordentlig dokumentation och noggranna källhänvisningar. Mottagaren bör ta emot dessa synpunkter med glädje och tacksamhet och inte bli förnärad över att någon ifrågasätter forskningsresultaten.

10 Släktforskning och juridik

Det finns ett antal lagar som berör släktforskningen. Dessa omfattar såväl författningar som garantier att släktforskaren får tillgång till handlingar som att denne inte får använda alla uppgifter helt godtyckligt. Släktforskarens rättigheter motsvaras ibland av arkivtjänstemäns eller andra släktforskarens skyldigheter. För släktforskning av hög kvalitet skall givetvis gällande lagar följas. Det är inte, vare sig juridiskt eller etiskt, tillåtet att kopiera dataprogram, sprida sekretessbelagda uppgifter, fritt ”låna” bilder och text ur andras verk etc.

Nedanstående redogörelse bygger på en intervju med Lars Jörvall, LLA och av honom anvisad litteratur. Olof Cronbergs ”Datorn i släktforskningen Lagar och etik” (*Släktforskarnas årsbok* 1995: 43–54) rekommenderas också även om vissa lagar undergått smärre förändringar sedan artikeln skrevs.

10.1 Tryckfrihetsförordningen (TF) (SFS 1949:105)

Enligt *Tryckfrihetsförordningen* som utfärdades första gången 1766 och är en av landets grundlagar, har alla som besöker en offentligt myndighet rätt att ta del av de flesta allmänna handlingar. Det finns dock vissa begränsningar, på så sätt att vissa handlingar skyddas av sekretesslagen. Dessutom kan andra lagar, t.ex. Lagen om Upphovsrätt och Personuppgiftslagen, komma i konflikt med TF och ge upphov till problem med gränsdragningen. Den s.k. *offentlighetsprincipen* finns reglerad i bl.a. TF.

10.2 Förvaltningslagen (SFS 1986:223)

Myndigheterna är, enligt *Förvaltningslagen* skyldiga att så fort som möjligt visa efterfrågade handlingar, oavsett i vilken form de föreligger (papper, bilder, elektroniskt lagrade etc.). Om inte frågeställaren kan precisera sina önskemål skall denne få vägledning och hjälp. Besökaren har enligt TF anonymitetsskydd och behöver normalt inte motivera sina önskemål eller uppge sitt namn. Vid telefonförfrågningar till arkiven är det praxis att enklare frågor klaras av direkt men om frågan innehåller flera person- eller tidsuppgifter begär arkivtjänstemannen en skriftlig precisering för att det inte skall uppstå några missuppfattningar.

Framtagning av handlingar och uppgifter, samt besvarande av frågor är gratis vid personligt besök i de statliga och kommunala arkiven inklusive pastorsexpeditionerna vad avser handlingar från tiden före 2000-01-01. Om förfrågan görs per brev eller telefon är de avgiftsbelagda. Här kan man jämföra med andra länder där man normalt måste begära tillstånd för att få se, särskilt nyare, handlingar. Man måste där vanligen också erlägga en avgift.

De handlingar som berör stat och kommun är allmänna handlingar, medan sådana som lämnats av organisationer, företag och enskilda personer är enskilda handlingar även om de förvaras på ett landsarkiv eller motsvarande. Detta innebär att släktforskaren inte har en ovillkorlig och omedelbar rätt att se dessa. Normalt behandlar dock arkiven enskilda handlingar på samma sätt som de allmänna om det inte ställts särskilda villkor i samband med donationen eller depositionen.

10.3 Sekretesslagen (SFS 1980:100)

För släktforskarna är *Sekretesslagen* av stor betydelse. Till skillnad mot TF, som är en grundlag och därmed sällan ändras, så är Sekretesslagen en vanlig lag som oftare undergår förändringar. Tendensen är att sekretessen ökar i Sverige och närmar sig de regler som gäller inom EU. Förändringarna berör dock normalt inte i någon högre grad släktforskarna.

Sekretess av folkbokföringshandlingar har till uppgift att skydda den enskilde eller någon denne närstående mot skada och men. Om uppgifterna kan anses harmlösa skall de normalt inte omfattas av sekretesslagen. Sådana uppgifter är t.ex. personers namn, adress, personnummer, civilstånd och nationalitet.

Känsliga uppgifter som är yngre än 70 år är sekretessbelagda. Detta kan gälla uppgifter om sinnessjukdom, ändrad könstillhörighet, omyndighet, vissa dödsfallsorsaker men även i specifika fall uppgifter om börd eller adoption. En uppgift i folkbokföringen om utomäktenskaplig börd kan enligt ett utslag från Regeringsrätten (RÅ 1989 ref.51) inte *i sig* anses utgöra en sådan särskild anledning som skall föreligga för sekretess. Det måste föreligga andra skäl för att en uppgift om utomäktenskaplig börd skall anses sekretesskyddad. I Riksskatteverkets *Handbok i folkbokföring* 1991, rekommenderas en viss försiktighet vid utlämnandet av uppgifter om börd om föräldrarna aldrig bott tillsammans eller om fadern är gift med någon annan än barnets moder.

För forskning i t.ex. kriminalarkiv kan myndigheten kräva att forskaren förbinder sig att inte publicera uppgifterna på ett sådant sätt att enskilda personer kan identifieras.

En person har vanligtvis rätt att ta del av alla uppgifter om sig själv, även om de är obehagliga. Man har också rätt att medge att andra får ta del av dessa uppgifter.

Om man på ett landsarkiv begär att få uppgifter ur en kyrkobok som är yngre än 70 år så brukar tjänstemannen slå upp den aktuella sidan så att man kan läsa notisen själv. Finns det där uppgifter som bedöms vara känsliga kan tjänstemannen i stället läsa upp efterfrågade uppgifter.

10.4 Personuppgiftslagen (PUL) (SFS 1998:204)

Personuppgiftslagen omfattar all elektronisk registrering och hantering av personuppgifter som inte skall användas för den enskilda personens eget bruk. Den gäller således inte bara för Internet och hemsidor utan också för sockenregistreringar, släktutredningar etc. som sprids på disketter och CD-skivor. PUL är således inte kopplad till sekretesslagen, vilken bara berör känsliga uppgifter.

I princip skall man skaffa tillstånd från alla levande personer som är upptagna i ett elektroniskt dokument. En uppluckrad praxis håller dock på att utvecklas men det är osäkert var gränserna går. Uppgifter som gäller en persons arbetsgivare och dennes adress och telefon accepteras. Däremot är det inte säkert om man har rätt att ta med uppgifter om den enskilda personens familjeförhållanden. Om man gör en revidering av en gammal släktbok och överför uppgifterna till en CD-skiva så måste personerna nu tillfrågas. Det behövdes inte tidigare men däremot krävdes i stället tillstånd från Datainspektionen.

Inför tillkomsten av PUL genomfördes en utredning (*Integritet Offentlighet Informationsteknik* SOU 1997:39) som omfattar nära 900 sidor. Såväl dess resultat som lagen och dess användande har diskuterats livligt. Kritikerna har menat att PUL i alltför hög grad styrts av EU-direktiv och inriktats mot myndigheternas verksamhet medan såväl näringsliv som enskilda begränsas i sin användning av datatekniken. Sverige har sedan PUL infördes kunnat tillämpa vissa övergångsregler till den 1 oktober 2001. En utvärdering genom EU-kommissionens försorg kommer att genomföras.

10.5 Lagen om upphovsrätt för litterära och konstnärliga verk (URL, SFS 1960:729)

Lagen om *upphovsrätt* ger en *upphovsman* (författare eller konstnär) en ensamrätt till hur hans eller hennes verk skall användas och spridas. Nedanstående framställning har hämtats från Lennart Lundquists artikel "Upphovsrätt och arkiv i IT-miljö. En hotbild" (Arkiv, Samhälle och Forskning 1998:1.) Denna artikel rekommenderas för en fördjupad läsning.

Exempel på verk som skyddas genom upphovsrätten är skönlitterära eller beskrivande framställningar, datorprogram, fotografiska verk m.m. Ett verk kan endast skyddas under begränsad tid. Denna så kallade *skyddstid* är normalt 70 år efter det att upphovsmannen avlidit.

För att ett verk skall skyddas av URL krävs att det skall ha *verkshöjd*. Tillräcklig sådan kan man räkna med att de flesta texter har som produceras av släkt- och hembygdsvetenskapsforskarna. Detsamma gäller för fotografier med ett "konstnärligt eller vetenskapligt värde", medan de som saknar verkshöjd (semesterbilder) skyddas i 50 år efter det att bilden framställdes.

Upphovsmannens rätt till sitt verk kan delas upp i en ekonomisk och en ideell del. I de *ekonomiska rättigheterna* ingår att upphovsmannen har ensamrätten att framställa och sprida kopior av verket samt att få tillgodogöra sig den ekonomiska avkastningen av sitt verk. De ekonomiska rättigheterna får helt eller delvis överlätas, t.ex. genom arv, donation eller försäljning. I den *ideella rätten* ingår att upphovsmannen har rätt att motsätta sig förvanskningar och ingrepp i verket samt att få sitt namn angivet i samband med utnyttjandet av verket. Den ideella rätten kan inte ärvas, vilket innebär att om man använder text- eller bildmaterial som en avliden person producerat så är man skyldig att referera till den avlidna personen och att till den som har den ekonomiska rätten betala för användningen. Även om det kan vara svårt att ta reda på vem som har den ekonomiska rätten har man skyldighet att göra detta. Brott mot dessa regler är straffbelagda och man kan bli dömd till böter och stora skadestånd.

Man har rätt att för privat bruk och i enstaka kopior använda andras verk. Härifrån undantas dataprogram som inte får kopieras. Detta gäller både för digitalt lagrade program och sådana som finns i form av utskrifter på papper.

Vissa slag av allmänna handlingar saknar upphovsrättsligt skydd, t.ex. beslut och yttranden från myndigheter. Upphovsrätten gäller dock vissa verk (t.ex. kartor och fotografier) som kan ingå i sådana handlingar. Vissa arkiv och institutioner har en *exemplarframställningsrätt* av skyddade verk. Detta undantag är bl.a. till för att bevara och skydda handlingar samt att ställa dem till forskarnas tjänst. Med forskning i detta sammanhang menas en någorlunda avancerad forskning, vilket innebär att en allmän kopiering för amatörforskare eller privatpersoner inte kan krävas med stöd av denna bestämmelse.

Den snabba utvecklingen av digitala tekniker har medfört att URL i vissa sammanhang blivit svår att applicera på dagens situation. Tidigare har arkivmyndigheterna kunnat lämna en kopia framställd med reprografiskt förfarande, (xerox-, fotokopia eller mikrofilm) när originalet inte kunnat visas, men hur skall man göra om originalet finns digitalt lagrat? URL utesluter nämligen uttryckligen möjligheten att med digital teknik på plats framställa exemplar eller kopior – endast reprografiskt förfarande är tillåtet. Det kommer också att uppstå problem när det gäller användning av och ersättning för böcker, kartor och bilder som kan skrivas ut "on demand". I framtiden kommer sannolikt upphovsmannens rätt att stärkas på den enskilda utnyttjarens bekostnad.

Om släktforskare donerar sina utredningar, register och fotografier till ett arkiv eller en förening så är det viktigt att det i gåvohandlingarna också framgår att den ekonomiska upphovsrätten överförs till mottagaren. Annars kan det senare uppstå diskussioner kring ekonomisk ersättning till efterlevande.

11 Släktforskning och etik

En beskrivning av detta område kan göras mycket omfattande. All mänsklig verksamhet omfattas av etiska regler men vi har valt att endast ta upp några punkter som kan vara särskilt relevanta för släktforskare och som förhoppningsvis kan stämma till eftertanke och efterföljd. Grundregeln är: *Behandla andra som du vill bli behandlad själv!*

Stöld av originaldokument, utskärning av frimärken, stämplor, sigill och namnunderskrifter ur dokument.

Förekommer relativt sällan men har i de fall de upptäckts bestraffats hårt.

Stöld av mikrokort från arkiv och bibliotek.

Förekommer ofta och är svåra att upptäcka.

Handhavande av handlingar och utrustning

För besökande på arkiv och bibliotek finns det regler för hur man får låna och utnyttja originalhandlingar, mikrokort, kortläsare etc. Dessa regler skall givetvis följas. Särskilt viktigt är att man är försiktig med originalhandlingar som ju aldrig kan ersättas.

”*Stöld*” av forskningsresultat

Att använda andras resultat utan att ange källan är etiskt oförsvarligt och extra allvarligt om man tar betalt för ett arbete som man inte utfört. Om uppgifterna skyddas av upphovslagen är förfarandet straffbart.

Tillverkning av falska uppgifter

Om man för sig själv tillverkar direkt falska uppgifter har man inte förstått meningen med släktforskning, lämnar man dem vidare till andra är det i högsta grad oetiskt och använder man dem i officiella sammanhang eller låter dem ingå i en betald forskning kan det vara straffbart.

Obehörig forskning i sekretessbelagda uppgifter

Att under falska premisser (såsom uppgivande av falskt namn eller obestyrkta påståenden om forskningsuppdrag) skaffa sig tillgång till sekretessbelagda uppgifter från arkiv och pastorsexpeditioner är förkastligt. En person som släktforskar åt andra bör alltid kunna visa intyg på uppdragets omfattning.

Offentliggörande av uppgifter

I vissa fall styrs detta av lagar men oftast räcker det med att man visar normal mänsklig hänsyn om uppgifterna är stötande för nu levande personer.

Undertryckande av uppgifter

Även om man skall vara försiktig med att sprida negativa uppgifter så skall man inte undvika att ta med sådana i släktutredningen. För personer som utfört handlingar man inte direkt vill ta med i utredningen går det säkert att finna ett lämpligt ordval som tyder på att det finns tveksamheter i uppförandet utan att därför gå in på några detaljer. Direkta eller indirekta källhänvisningar ger möjligheter för den speciellt intresserade att gå vidare. Att bara nämna en persons goda sidor är historieförfalskning. Man måste vara modig nog att tåla sanningen om ens förfäder, även om den är obehaglig.

Tacka för hjälp

Om man fått hjälp från arkiv, föreningar eller enskilda i samband med framställningen av en släktutredning skall man nämna detta i kringinformationen och, om insatsen så motiverar, skänka dem ett exemplar av resultatet.

Etik för arkivarier

Arkivarierna har genom Internationella arkivrådets (ICA) sektion för arkivariesammanslutningar utarbetat en etikkod för arkivarier. Denna har översatts av Björn Lindh, Riksarkivet (1998). Etikoden omfattar 10 punkter varav de tre som direkt berör arkivariernas kontakter med släktforskarna citeras nedan.

- 6 Arkivarier skall främja bredast möjliga tillgänglighet till arkiven och främja objektiv service till alla användare.

- 7 Arkivarier skall respektera både tillgänglighet och personlig integritet och agera inom ramen för relevant lagstiftning.
- 8 Arkivarier skall förvalta det särskilda förtroendeuppdrag de har i det allmännas intresse och undvika att utnyttja sin ställning till egen eller andras fördel.

Riktlinjer att följa vid besök på arkiv och bibliotek

Personalen vid arkiv och bibliotek förväntar sig att släktforskarna å sin sida följer nedanstående riktlinjer som hämtats ur *National Genealogic Newsletter* January/February 1998 (Se *Släkthistoriskt Forum* 2001:1, s. 26).

De som inser, att deras uppförande och handhavande av bräckliga original och trycksaker, påverkar synen på nuvarande och kommande forskare, följer följande regler:

- är artig mot forskarspersonal och andra forskare, och begär inte att personalen skall ta del av deras släktberättelser och fynd
- är lämpligt klädd, samtalar med låg röst och tar inte med småbarn
- gör sin hemläxa i förväg och tar reda på vad som finns till hands, och ber personalen om hjälp vid behov
- behandlar alla original mycket varsamt, förstår att de är oersättliga, och att varje forskare måste hjälpa till att bevara dem inför framtiden
- handskas varligt med tryckta böcker, bryter dem inte i ryggen och tar försiktigt i fotografier
- skriver, ritar eller sätter *aldrig* märken i arkivalier, eller placerar om dem i kartongerna, eller smyger dem med sig hem (och inte heller mikrokort!)
- lägger aldrig anteckningsblock över arkivalier, eller staplar sådana på varandra
- följer arkivets eller bibliotekets regler utan att protestera, även om de ändrats sedan föregående besök.

Dessa amerikanska riktlinjer är i högsta grad användbara även i Sverige. Ett tillägg kan dock vara på plats:

- stäng av mobiltelefonerna vid besök på arkiv och bibliotek!

Etik i historisk forskning

Den som vill fördjupa sig i etik i historisk forskning rekommenderas att läsa och begrunda historieprofessor Eva Österbergs artikel "Etik i historisk forskning. Strunt – eller rosor i ett sprucket krus?" (*Historisk Tidskrift* 1990:1, s. 2–20). Ur denna kan citeras:

... Naturvetare och medicinare tvingas numera klargöra sina etiska avvägningar, då man i forskningens intresse experimenterar med djur, foster, gifter eller vapen. Samhällsforskare och humanister måste väga sina behov av information mot människornas legitima önskan om personlig integritet. Det är kanske framför allt dessa dimensioner – experiment med det levande, ansvaret för vapenutveckling, kravet på integritetsskydd för individerna – som man i dagligt tal förknippar med etik i forskningen. Med undantag för de historiker som baserar sina undersökningar på intervjuer, kan det därmed förefalla som om just historikerna inte behövde bekymra sig särskilt mycket. Ostörda av nutidens integritetsskydd, kastar vi oss lyckliga in i arkiven och frossar i gamla kyrkböcker, domböcker eller skattelängder med deras oblyga upplysningar om forna århundradens människor.

Men tänker man närmare efter finns det ingen anledning för historikern att betrakta etik i forskningen med lättsinne. Ingenting kunde vara felaktigare. ... (s. 2, 3).

12 Certifiering av släktforskare

12.1 Svensk certifiering

För att höja standarden på de släktforskare som på olika sätt utför uppdrag eller verkar som lärare och cirkelledare har det framförts förslag om att man skulle införa licensiering av släktforskare. Detta skulle ske efter prov som visar att släktforskaren har vissa grundkunskaper. I debatten på *Nättidningen Rötter* "Hur väcka källkritiken till liv?" framfördes en rad synpunkter på behovet av "licensiering", "certifiering" eller "auktorisering" av släktforskarna. Sveriges släktforskarförbund har utarbetat vissa regler för en sådan kvalitetsbedömning men förslaget har inte blivit någon succé bland föreningar och släktforskare.

I ett inlägg i debatten på *Rötter* av Håkan Skogsjö 1997-01-03 föreslog han följande:

Ett enkelt sätt att skapa en auktorisation för professionella forskare, vore att de själva bildar en förening vars stadgar stipulerar vissa kompetenskrav och eventuella genomgångna prov för medlemskap. Det innebär att de professionella ansvarar för sig själva. Om förbundet finner att de utredningar som föreningens medlemmar gör håller en hög klass, är det förstås självklart att alltid rekommendera folk att köpa utredningar från proffsföreningen. Det finns väl heller inte, vad jag förstår, något som hindrar föreningen att ansluta sig som en medlemsförening i förbundet. På detta sätt hålls släktforskarförbundet utanför den praktiska hanteringen av auktorisationsförfarandet (och inget A- och B-lag uppstår), samtidigt som den som vill ha ett kvitto på sin kompetens kan få det genom att ansöka om medlemskap i proffsföreningen.

Vi anser att Skogsjös förslag är väl värt att beakta. Inför bildandet av en sådan organisation kan man lämpligen hämta intryck från den amerikanska föreningen *Board for Certification of Genealogists*.

12.2 Board for Certification of Genealogists (BCG)

BCG är en föreningen för *yrkesverksamma* släktforskare. Sedan den bildades 1964 har föreningen i sin utbildningsverksamhet och i sina skrifter arbetat för att utveckla standarder för släktforskning. Den senaste upplagan av föreningens *The BCG Genealogical Standard Manual 2000* avser att klargöra, kodifiera och organisera standarder och göra dem lättgängliga för alla.

Manualen är uppdelad i fyra kapitel. De första tre innehåller sammanlagt 74 punkter som behandlar forskning, undervisning och släktforskarens egen utveckling. Det fjärde kapitlet, som också är det största, omfattar flera bilagor: Släktforskarens kod, Beskrivning av föreningen BCG och dess verksamhet, samt exempel på svarsbrev till uppdragsgivare, sammanställning av uppgifter för att visa hur man löst ett visst problem, hur man sammanställer an- och släkttavlor, användning av olika numreringsystem etc. Allt är mycket lättläst, välskrivet och användbart.

Släktforskarens kod

När BCG bildades 1964 formulerades den första etiska koden som tillämpades fram till 1994. Den fick då genomgå vissa omarbetningar på grund av ändringar i lagstiftningen för upphovsrätt samt den utökade användningen av elektroniska media inom släktforskningen.

Alla släktforskare som vill bli certifierade av BCG skall underteckna koden vars slutrader i svensk översättning lyder:

Jag NN erkänner härmed att jag arbetar enligt den etiska kod som upprättats av BCG och att jag skall följa dess regler i alla delar av mitt arbete som släktforskare.

Släktforskarens kod omfattar tre områden med ett 20-tal punkter:

Att skydda allmänheten

1. Jag skall inte publicera uppgifter som sanna som jag vet är falska, osäkra eller obevisade. Jag skall heller inte, direkt eller indirekt, hjälpa andra att göra detta.
2. Jag skall uppge källor för alla mina uppgifter och endast citera de dokument som jag personligen använt.
3. Jag skall citera dokument exakt och undvika ändringar som jag inte säkert kan identifiera som utgivarens tolkningar.
4. Jag skall redogöra för syfte, tillvägagångssätt, omfattning och möjligheter för släktforskningen på ett realistiskt sätt.
5. Jag skall beskriva min förmåga, mina publikationer och/eller min taxa på ett sant och realistiskt sätt.

Att skydda uppdragsgivaren (kunden, brevskrivaren eller släkten)

1. Jag skall hemlighålla alla de personliga uppgifter som överlämnats till mig om jag inte får en skriftlig tillåtelse om motsatsen.
2. Jag skall upplysa kunden om eventuella personliga eller ekonomiska intressen som kan påverka mina yrkesmässiga skyldigheter mot honom eller henne.
3. Jag åtar mig betalda uppdrag endast efter en överenskommelse med avseende på omfång och kostnader.
4. Jag skall efter bästa förmåga inrikta min förmåga på det angivna uppdraget och redovisa det.
5. Jag skall be uppdragsgivaren om alla kända uppgifter och dokument av vikt för forskningsuppgiften och jag skall inte medvetet upprepa detta arbete på betald tid utan att avge en förklaring och redovisa goda skäl.
6. Jag skall endast presentera fakta som jag kan styrka med godtagbar dokumentation och jag skall inte undanhålla uppgifter som är nödvändiga för att fullgöra uppdraget.
7. Om forskningsuppgiften innebär analys av data för att bestämma släktskap eller identitet skall jag redogöra för att slutsatserna grundas på styrkan i det tillgängliga materialet och för att det normalt är omöjligt att absolut bevisa släktskap.
8. Om jag inte kan lösa ett problem inom avtalad tid eller till avtalade kostnader skall jag redogöra för skälen till detta.
9. Om andra vägar till fortsatt forskning är möjliga skall jag föreslå dem, men jag skall inte ge en felaktig bild av möjligheterna till framgång.
10. Jag skall betala tillbaka all förskottsbetalning som går över den tid och de kostnader jag haft.
11. Jag skall inte publicera eller sprida forskning som uppdragsgivaren har rätten till utan tidigare skriftligt samtycke från uppdragsgivarens sida. Jag skall respektera dessa rättigheter oavsett om min utredning gjordes direkt på kundens uppdrag eller via ombud.

Att skydda yrket

1. Jag skall agera, tala och skriva på det sätt som bäst stämmer överens med yrkets och släktforskningens intressen och normer.
2. Jag skall med lagliga medel bidra till att avslöja charlataner inom släktforskningen, men jag skall inte medvetet skada eller försöka skada ryktet, framtidsutsikterna eller verksamheten för andra släktforskare.
3. Jag skall inte försöka att tränga undan en annan släktforskare från ett uppdrag som han eller hon redan fått. Jag skall gå in i stället för en annan forskare bara om det finns ett speciellt, skriftligt medgivande från uppdragsgivaren.
4. Jag skall inte presentera andras arbete som mitt. Detta innefattar arbeten som är upphovsrättsligt skyddade, offentliga eller opublicerade. Denna utfästelse innefattar rapporter, brev, undervisningsmaterial, ljud- och bildband, register och uppsatser med namngiven upphovsman.
5. Jag skall inte för allmän spridning i muntlig eller skriftlig form reproducera uppgifter från andra släktforskare, författare eller lärare utan skriftligt tillstånd från vederbörande. Då jag citerar andras arbete skall jag ge vederbörligt erkännande.

Denna kod skulle med en noggrannare översättning och viss bearbetning till svenska förhållanden även kunna användas för en svensk sammanslutning av yrkesverksamma släktforskare. Även för släktforskare som inte tar betalt för sina tjänster finns det mycket i denna kod som är värt att fundera över och ta till sig.

13 Utbildning

För att det skall gå att höja kvaliteten inom släktforskningen måste nuvarande och kommande släktforskare bli mycket mer medvetna om innebörden av "kvalitet". Ansvar för detta ligger i hög grad hos kursledare, föreningar, studieförbund och läromedelsförfattare.

Det är inte vår avsikt att här göra upp en fullständig studieplan för utbildningen av släktforskare. Exempel på sådana finns i Beijbom *Släkt- och hembygdsvetenskap* 1984, Furtenbach *Släktforskning för alla* 1975 och Gustafsson och Holdar *På jakt efter en hembygd* 1986. Vi vill istället peka på en rad frågor som berör kvalitet och som särskilt bör betonas inom den normala kursverksamheten. Kursledare och övriga berörda bör också följa den allmänna debatten i släktforskarrörelsens tidskrifter och inte minst i Rötter som behandlar olika kvalitetsproblem på ett seriöst sätt.

Det bästa sättet att väcka medvetande om hög kvalitet är att använda verkliga exempel. Dessa skall helst hämtas ur den enskilda släktforskarens egna resultat. Givetvis är detta svårt innan släktforskningen har påbörjats. Då måste kursledaren ha en uppsättning exempel, gärna från tidigare elever, men framför allt hämtade från det aktuella geografiska området och lämpliga på den nivå som kursdeltagarna befinner sig.

Förutom att kursledaren under schemalagda moment åskådliggör olika kvalitetsaspekter med en rad exempel skall denne också i alla tänkbara sammanhang inpränta vikten av kvalitet.

Nedan ges förslag till olika moment och frågor som kan behandlas:

Olika källor

- Vilka källor finns och vad var syftet med dessa källor?
- Hur är tillförlitligheten?
- Vad är skillnaden mellan primära och sekundära källor?

Muntliga uppgifter och traditioner

- Kan man lita på muntliga uppgifter om tid och plats för personer födda i början av förra seklet?
- Hur visar man sanningshalten i historier om förfädernas leverne?

Ordning och reda

- Rutiner för excerpering av uppgifter.
- Olika typer av blanketter.

Arkivbesök

- Vikten av att man förbereder sig noga innan man besöker ett arkiv.
- Regler man skall följa då man använder arkiven och deras handlingar.

Arkivdokument

- Jämför läsbarheten mellan en originalhandling och kopian på mikrokort.
- Ge exempel på divergerande uppgifter i husförhörslängder och födelseböcker.
- Ge exempel på uppgifter som varit riktiga i tidigare husförhörslängder men som ändrats och där de felaktiga uppgifterna sedan hängt med.
- Ge exempel på att svårlästa eller ofullständiga uppgifter i en källa (t.ex. i en födelsebok) lett till fel slutsatser (fel föräldrar) men som kunnat korrigeras med uppgifter från andra källor.

Källhänvisningar

- Ge exempel på källhänvisningar till olika handlingar.

Släktutredningar, torpinventeringar, hembygdsböcker etc.

- Finns det källhänvisningar som gör att uppgifterna kan kontrolleras?
- Finns det register som gör att man kan hitta alla/vissa personer i utredningen/boken?

Databaser

- Hur är databasens uppläggning, innehåll etc. beskrivna?
- Hur har uppgifterna kontrollerats?
- Är uppgifterna bokstavstroget återgivna?
- Har stavningen av person- och ortnamn normerats och vilken metod har i så fall använts?

CD-skivor

- Kan man få tillräcklig information om skivans innehåll, uppläggning, datorkrav, begränsningar etc. innan man köper skivan?
- Kan man installera skivan utan några problem?
- Kan man använda skivan på önskvärt sätt, t.ex. sökningar och sorteringar efter olika kriterier?
- Är uppgifterna riktiga, kontrollerade, försedda med källhänvisningar etc.?

Uppgifter från Internet

- Gör utskrifter av några hemsidor och frågelådor och diskutera innehåll, källkritik, källhänvisningar etc.

Etik och juridik

- Vad får och bör man skriva om släkten?
- Skall man ta med uppgifter om brottsliga handlingar?

Presentation av släktforskningens resultat

- Visa på goda och dåliga exempel.
- Finns det hänvisning till källor och använd litteratur?
- Har stavning och layout kontrollerats?

14 Idéer och förslag

Under utredningens gång har vi fått ett antal idéer och förslag – både egna och andras – till åtgärder för att höja kvaliteten inom svensk släktforskning. Vi har försökt systematisera förslagen genom att dela upp dem på vissa ansvarstagare, vilket inte hindrar att det i flera fall vore bäst med samarbete mellan flera parter. Alla förslag är givetvis inte av samma vikt. De är heller inte rangordnade i nedanstående lista.

14.1 Arkiven

1. Utarbeta en plan för kontakter, service och information till släktforskarna.
2. Utarbeta egna, eller i samarbete med andra arkiv, såväl enkla som mer avancerade handledningar för släktforskning i arkiven.
3. Ställ tillräckligt med datorer till arkivbesökarnas förfogande. Installera såväl Internet som arkivens egna databaser. Utarbeta enkla handledningar till hur man utnyttjar datorerna.
4. Ge släktforskarna uppmärksamhet och god service men uppmana dem aktivt att skänka kopior av sin forskning. Ex.: "Vi ger dig kopior av denna handling om du i gengäld förbinder dig att vi får tillgång till den bok, databas etc. som blir resultatet." Glöm inte att upprätta och underteckna en överenskommelse. Utarbeta råd för presumtiva donatorer.
5. Uppmana släktforskarna att arbeta noga.
6. Initiera samarbete med föreningar och enskilda släktforskare kring seminarier, studiebesök, kurser, registreringar, utgivning av böcker etc.
7. Förmedla kontakter mellan släktforskare och akademiska forskare.
8. Verka för att alla landsarkiv får en riksutskottning mikrokort.
9. Kopiera (på papper eller mikrokort) handlingar som är svåråtkomliga, efterfrågade, skadade eller på annat sätt av särskilt värde för släktforskarna.

14.2 Sveriges släktforskarförbund

1. Skicka utredningen till medlemsföreningarna för att inhämta deras synpunkter.
2. Uppmana recenser av artiklar, böcker, CD-skivor att särskilt beakta olika kvalitetsfrågor.
3. Gör ett nytryck av Kapitel 2 i Hildebrand.
4. Initiera ett projekt för komplettering av NAD:s förkortningsregister över källor. Jämför med de förkortningar som används av ortnamnsarkiven.
5. Initiera en förening för licensierade släktforskare.
6. Genomför ett *Kvalitetsår* (2003?).
7. Utdela ett "kvalitetspris" för någon insats eller produkt som höjer kvaliteten inom svensk släktforskning.
8. Dataregistrering av kyrkoböcker. Det finns en stor flora av olika program och olika regler. Genom att göra en riksläkare skulle man få enhetliga regler, vilket skulle underlätta sammanslagningen av olika register till större enheter.
 - Utarbeta standardregler och standardprogram för enhetlig registrering av kyrkoböcker.
 - Använd speciella licenser eller run-time versioner som gör att programmen blir billiga för föreningarna.
 - Se till att programmets möjligheter för snabbinmatning, kontroll av poster etc. utnyttjas.
 - Utarbeta manualer som på ett lättbegripligt sätt visar hur man skall göra för att kontrollera inmatade uppgifter, skriva ut på papper, överföra till CD-skivor etc.
9. Utbildningsfrågor
 - Utarbeta kursmaterial, regler etc. (t.ex. anvisningar för Utbildningspaket se 14.3.3) som ställs till föreningarnas förfogande.
 - Uppmana läsare av *Släkthistoriskt forum* och *Rötter* att skicka in bra exempel på hur man undervisar om kvalitet.
 - Uppmärksamma särskilt böcker och annat utbildningsmaterial som behandlar kvalitetsfrågor på ett bra sätt.

14.3 Släktforskar- och hembygdsföreningar

1. Ta huvudansvaret för en förbättrad kvalitet inom släktforskningen.
2. Anordna kurser, seminarier etc.
3. Gör utbildningspaket för olika områden som ställs till kursledarnas förfogande. Skånes Genealogiska Förbund har gjort ett om *Mantalslängder* bestående av

- Beskrivning av vad mantalslängder är och deras betydelse för släktforskningen.
 - Papperskopior av hög kvalitet av ett antal sidor ur mantalslängder från olika tider. Dessa ”masterkopior” skall användas för elevkopior.
 - Kopior på over head-film för undervisning.
 - Alla sidor finns dessutom i renskrift med kommentarer.
4. Utbilda kursledare.
 5. Hjälpt mindre erfarna med redigering, framställning och korrekturläsning av släktutredningar, speciellt elektroniskt lagrade (CD-skivor).
 6. Genomför speciella åtgärder för att släkt- och hembygdsböcker förses med tillförlitliga person- och ortsregister.
 7. Utarbeta en policy för att ta emot donationer.

14.4 Kursarrangörer

1. Ställ krav på kursledarna.
2. Samarbeta med föreningarna.

14.5 Kursledare

1. Ställ krav på er själva.
2. Vidareutbilda er.
3. Låt ett kvalitetstänkande vara ett ständigt återkommande moment i er undervisning.

14.6 Läromedelsförfattare

1. Lägg in fler och tydligare moment om kvalitetsfrågor.

14.7 Dataprogramutvecklare

Anpassa programmen för att underlätta en ökad kvalitet t.ex.

1. regler för inmatningskontroll
2. källhänvisningar för alla källor

14.8 Enskilda släktforskare

Läs, lär och begrunda!

15 Litteratur

- Alhaug, Gulbrand: Lemmatisering av namnevarianter – ein nivåmodell basert på norsk materiale. *Studia Antroponymica Scandinavica*. 1992, s. 115–150.
- Beijbom, Ulf: *Släkt- och hembygdsvetenskap*. Stockholm: Natur och Kultur. 1981.
- Bengtsson, Tommy och Lundh, Christer: *Evaluation of a Swedish Computer Program for Automatic Family Reconstitution*. Department of Economic History, Lund, Lund Papers in Economic History, No 8. 1991.
- Bengtsson, Tommy och Lundh, Christer: *Name-Standardisation and Automatic Family Reconstitution*. Department of Economic History, Lund, Lund Papers in Economic History, No 29. 1993.
- Berggren, Per Gustaf: *Värmländska släkten Berggren från Saxån med dess utgreningar*. Göteborg. 1908.
- Bergman, Per-Olov, Carlsson, Ingmar och Nilsson, Bo: *Ordna ditt släktarkiv*. Västerås: ICA Bokförlag. 1985.
- Bevara dina bilder. Handledning för föreningsfolk*. Folkrorelsernas Arkivförbund. Stockholm. 1984.
- Bevara din historia. Handbok för föreningsfolk*. Folkrorelsernas Arkivförbund, Kommundepartementet. Stockholm: Liber Förlag. 1981.
- Board for Certification of Genealogists: *The BCG Standards Manual*. ISBN 0-916489-92-2. Washington. 2000.
- Börnfors, Lennart: *Anor i Folkupplaga. Släktforskning som folkrörelse*. Landsarkivets i Lund Skriftserie 9. Lund. 2001.
- Carlsson, Ullagreta: Tankar kring arbetet med en gammal släktbok. *Släktforskarnas årsbok*. 2001, s. 265–282.
- Clemensson, Per och Andersson, Kjell: *Emigrantforska! Steg för steg*. Stockholm: LT. 1996.
- Clemensson, Per och Andersson, Kjell: *Hembygdsvetenskap! Steg för steg*. Stockholm: LT. 1990.
- Clemensson, Per och Andersson, Kjell: *Släktforska! Steg för steg*. Stockholm: LT. 1 uppl. 1983.
- Cronberg, Olof: Datorn i släktforskningen. Lagar och etik. *Släktforskarnas årsbok*. 1995, s. 43–54.
- Dahlman, Eva och Kristiansson, Göran: *Dataelementkatalog för registrering av fotografier*. Stockholm: Fotosekretariatets och NAD-rådets Bildregistreringsgrupp. 1996.
- Dribe, Martin: *Leaving Home in a peasant society. economic fluctuations, household dynamics and youth migration in southern Sweden, 1829-1866*. Lund Studies in Economic History, 13. Lund. 2000.
- Dribe, Martin: Familjer och hushåll i 1800-talets Skåne – exempel från Skånes demografiska databas. *ALE*. 2001:3.
- Elgenstierna, Gustaf: *Den introducerade svenska adelns ättartavlor*. Faksimilutgåva med kompletteringsband. Sveriges Släktforskarförbund. 1998.
- Fogelström, Per Anders: *Vävarnas barn*. Stockholm: Bonniers. 1981.
- Fogelström, Per Anders: *Kommentarer och noter till Vävarnas barn*. Stockholm: Bonniers. 1981.
- Folkrörelsernas arkivhandbok. Arkiv och framtid i förening*. Stockholm: Folkrorelsernas Arkivförbund, Civildepartementet. 1988.
- Furstedt, Karl: Debatt. Stavning av gamla förnamn. Inlägg 2. *Släkthistoriskt Forum*. 1996:4, s. 15.
- Furtenbach, Börje: *Släktforskning för alla*. Västerås: ICA. 3 uppl. 1975.
- Garnert, Jan: *Kulturhistoria för släktforskare*. Västerås: ICA. 1982.
- Gustafsson, Jan och Holdar, Carl Gustaf: *På jakt efter en hembygd*. Borås: LT och Riksförbundet för Hembygdsvård. 2 uppl. 1986.
- Hammarlund, Anne-Marie: *Sösåla – en Göingeby genom tiderna*. Hässleholm. 1989.
- Hammarlund, Anne-Marie och Perlestam, Åke: *Norra Mellby kyrkby – de som levtt och verkat där*. Hässleholm. 2001.
- Heckscher, Ella: *Släktforskning. Kort handledning för amatörer*. Stockholm. 7 uppl. 1970.
- Hildebrand, Bengt: *Handbok i Släkt- och Personforskning*. Del I. Stockholm: Wahlström & Widstrand. 1961.
- Hornby, Rikard: *Danske Personnavne*. Köpenhamn: Gad. 1978.
- Integritet Offentlighet Informationsteknik*. SOU 1997:39.
- Jedeur-Palmgren, Gunnar: *Lars Gathenhielm*. Kungsbacka Turistbyrå. 1999.
- Johansson, Ewa: *Släktforskningens mysterium*. Kristianstad: Monitorförlaget. 2000.
- Jonmyren, Kerstin: Varning för ohederliga forskare. *Släkthistoriskt Forum*. 2000:4, s. 5.
- Jonsson, Gunnar: *Råd och tips vid registrering av kyrkoböcker*. Värmlands släktforskarförening. 2000.
- Kjeldstadli, Knut: *Det förflutna är inte vad det en gång var*. Lund: Studentlitteratur. 2000.
- af Klintberg, Bengt: *Den stulna njuren. Sägner och rykten i vår tid*. Stockholm: Norstedts. 1994.
- af Klintberg, Bengt: *Rättan i pizzen, Folksägner i vår tid*. Stockholm: Norstedts. 1986.
- Lagerqvist, Lars O. och Nathorst-Böös, Ernst: *Vad kostade det? Priser och löner från medeltid till våra dagar*. Stockholm: LT. 1984.
- Larsson, Maria: *Arkiv i blickfånget*. Folkrorelsernas Arkivförbund & Skånes Arkivförbund. 1997.
- Lindh, Björn: Ny internationell etikod för arkivarier. *Arkiv, Samhälle och Forskning*. 1998:1, s. 57–60.
- Lindqvist, Sven: *Gräv där du står. Hur man utforskar ett jobb*. Stockholm: Bonniers. 1978.
- Ljung, Sven: *Hembygdsvetenskapen och de offentliga arkiven*. Luleå: Norrbottens museum. 1965.
- Lundquist, Lennart: Upphovsrätt och arkiv i IT-miljö. En hotbild. *Arkiv, Samhälle och Forskning*. 1998:1, s. 39–50.
- Löfström, Thomas: *Minnets av en by. En bok om Sturup*. Stockholm: LT. 1978.
- Modéer, Ivar: *Svenska personnamn. Handbok för universitetsbruk och självstudier*. Lund: Studentlitteratur. Nytr. 1979.

- National Genealogic Newsletter January/February 1998. *Släkthistoriskt Forum*. 2001:1, s. 26.
- Nyström, Bengt: *Mot glömskans tyranni – en nationell bevarandeplan för fotografi. Lägesrapport och förslag till åtgärder*. (Remissupplaga). Stockholm: Fotorådet och Fotosekretariatet vid Nordiska museet. 1996.
- Otterbjörk, Roland: *Svenska förnamn*. Skrifter utgivna av Svenska språknämnden, 29. Stockholm. 3 uppl. 1981.
- Oxenstierna–Leijonsköld, Mårten Gabriel: *Konungens kapare*. Historisk sjöroman från Karl XII:s tid. Stockholm. 1891.
- Palm, Jonas och Johansson, Torsten: *KORTBOKEN. Handbok för hantering och vård av äldre och samtida fotografisk material*. Stockholm: Fotosekretariatet vid Nordiska museet. 1995.
- Persson, Bo: Jörn svarar för sig. *Släkthistoriskt Forum*. 2000:2, s. 18–19.
- Persson, Bodil: *C-4 häradsbladet*. 14:1, s. 2–3. Kristianstadbygdens SläktforskarFörening.
- Persson, Bodil E. B.: Drunknad eller dräkt? Plötsliga oväntade dödsfall i Skåne 1704–1718. Odén, Birgitta, Persson Bodil E. B. och Werner, Yvonne Maria. *Den frivilliga döden. Samhällets hantering av självmord i historiskt perspektiv*. Falun: Cura + FRN. 1998, s. 101–208, 252–275.
- Persson, Bodil E. B.: *Pestens gåta*. (Akademisk avhandling som beräknas publiceras december 2001).
- Pousette, Evert: *De människoätande vargarna*. Gamleby: Arkeo-förlaget. 1989.
- Reuterswärd, Elisabeth: *Kortfattade råd hur man går till väga vid släktforskning*. Landsarkivet i Lund. 1999.
- Reuterswärd, Elisabeth och Olsson, Franceska: *Skånes demografiska databas 1646-1894. En källbeskrivning*. Lund Papers in Economic History. No. 33. 1993.
- Riksskatteverket, skatteförvaltningen: *Handbok i folkbokföring*. Solna. 1991.
- Samuelsson, Marie Louise: *Lagra information på CD-R för framtiden*. Borås: Sveriges provnings- och forskningsinstitut. SP rapport, 1999:26.
- Szabad, Carl: CD-skivor. *Släkthistoriskt Forum*. 1999:4, s. 26
- Schmedeman, Joh.: *Kongl. Stadgar, Förordningar, Bref och Resolutioner Ifrån Åhr 1528 in til 1701 angående Justitiæ och Executions-Ähren*. Stockholm. 1706.
- Sikeborg, Urban: Ge historien ett liv! Om släktforskning och källkritik. *Släktforskarnas årsbok*. 1998, s. 9–26.
- Skogsjö, Håkan: Så håller du ordning på förfäderna (utan att behöva en dator). *Släkthistoriskt Forum*. 1987:4 och www.genealogi.se/ordning.htm
- Skogsjö, Håkan: Så stavar du namnen. Släktforskarförbundets namnlista. *Släktforskarnas årsbok*. 1995, s. 225–252, 2:a uppl. 1999, s. 25–66 samt som särtryck.
- Skogsjö, Håkan: Vad kan man skriva om folk? *Släktforskarnas årsbok*. 1998, s. 87–104.
- Släktforskarens Testamente. Hallands Genealogiska Förening (Se Bilaga 2).
- Svenska Akademiens ordlista över svenska språket (SAOL)*. 12 uppl. 1998.
- Svenska skrivregler utgivna av svenska språknämnden*. Stockholm: Liber AB. 2 uppl. 2000.
- Strand, Ante: *Ett urval traditioner om vargar i Sverige*. Uppsats för påbyggnadskurs i etnologi. Institutionen för folklivsforskning, Stockholms universitet. 1984.
- Thompson, Paul: *Det förgångnas röst. Den muntliga historieforskningens grunder*. Stockholm: Gidlund. 1980.
- Thorsell, Elisabeth: Källhänvisningar – varför det och hur då? *Släkthistoriskt Forum*. 1997:3, s. 17.
- Thorsell, Elisabeth: Skärpning, Jörn! *Släkthistoriskt Forum*. 2000:1, s. 19–21.
- Thorsell, Elisabeth: En kommentar. *Släkthistoriskt Forum*. 2000:2, s. 19.
- Thorsell, Elisabeth och Berggren, Ulf: *Finn din släkt! I svenska och utländska källor och på nätet*. Stockholm: Svenska Förlaget. 2000.
- Thorsell, Elisabeth och Schenkmanis, Ulf: *Släktforskning vägen till din egen historia*. Västerås: ICA. 1993.
- Thurén, Torsten: *Orientering i källkritik. Är det verkligen sant?* Stockholm: Almqvist & Wiksell. 2 uppl. 1992.
- Zielfelt, Lennart: Hiertstedtska samlingen. *Släkt och Hävd*. 1950/51, s. 141.
- Österberg, Eva: Etik i historisk forskning. Strunt – eller rosor i ett sprucket krus? *Historisk Tidskrift*. 1990:1, s. 2–20.

CD-skivor

- Stockholms stadsarkiv: *Söder i våra hjärtan*. Norstedts Rabén Multimedia.
- Riksarkivet SVAR: *Nationell Arkivdatabas (NAD-skivan)*. SVAR Sandslån. 3 uppl. 1998.
- Ådalens släktforskarförening: *Födde-Vigde-Döde i Ådalen*. SVAR Sandslån. 1999.
- Göteborgs-Emigranten mfl.: *Emigranten 2001*.

Diskussioner på Internet (några exempel från Rötter)

- Hur väcka källkritiken till liv? – <http://www.genealogi.se/kallkrit.htm>
- Under <http://genealogi.aland.net/discus> kan följande länkar vara av intresse:
- Anbytarforum: Källor: Källkritik: Angående tio goda råd till dig som släktforskar, Källhänvisningens utformning och Anor på Internet.

16 Bilagor

Kvalitet i släktforskningen – uppdrag

Bakgrund

Intresset för släktforskning ökar. Antalet släktforskare blir allt fler. Ett omfattande arbete pågår för att göra innehållet i våra arkiv främst kyrkoarkivalierna lättare tillgängliga. Institutioner, släktforskarföreningar och enskilda forskare arbetar med att upprätta olika typer av register och sammanställningar: mängden av denna information, som inte är förstahandskällor, ökar således och blir allt lättare tillgänglig för forskare i form av tryckt material, datamedia, databaser mm. Informationen utnyttjas sedan vid framtagningen av bl.a. bygdeböcker, släktböcker och släktutredningar.

Det skrivna ordet eller material på datamedia betraktas ofta som ”sanning” även om det särskilt framhålls att kontroll måste göras i grundkällan. Frestelsen att ta genvägen blir ofta för stor. Kraven på kvalitet måste vara höga vid all bearbetning. För att slutprodukten i form av t.ex. släktboken eller släktutredningen skall få en hög kvalitet krävs kvalitet i hela arbetsprocessen allt från källkritiken till slutprodukten. Industrin använder begreppet kvalitetsstyrning dvs. kvalitetsövervakning i varje fas av arbetsprocessen och inte enbart i slutprov.

Alla är betjänta av en hög kvalitet och det är också betydelsefullt för släktforskningens renommé. I syfte att nå detta avser förbundsstyrelsen ge ut råd och riktlinjer.

Uppdrag

Utarbeta råd och anvisningar för att säkerställa hög kvalitet i släktforskningen främst vad gäller källkritik vid arkivforskning och vid utarbetandet av register, sammanställningar, släktböcker, släktutredningar etc. Alla led i forskningen skall behandlas.

Råden och riktlinjerna skall också utgöra underlag för utbildning av släktforskare.

Arbetsgruppen skall inledningsvis granska vilka områden som bör behandlas och lämna eventuellt förslag till precisering av uppgiften samt i ett andra steg arbetsplan. Uppgiften och inriktningen samt arbetsplanens huvuddrag avses diskuteras vid ordförandekonferensen i år och därefter fastställas. Arbetsplanens inledande arbete bör omfatta underlag för diskussionen vid ordförandekonferensen.

Arbetsgruppen

Arbetsgruppen leds av Guno Haskå SGF, som föreslår ledamöter i arbetsgruppen. Annika Otfors och Sigurd Nygren (Ledamöter i förbundsstyrelsen) är beredda att ingå i arbetsgruppen. Det kan kanske vara fördelaktigt att inledningsvis arbeta i mindre grupp, som utses av ordföranden och som sedan eventuellt breddas efter ordförandekonferensen.

Arbetsätt mm

Enligt ordf bestämmade, dock bör e-postkommunikation och telefonsammanträden utnyttjas då sådant är möjligt. Ordf lämnar underlag till styrelsen vad gäller beräknade kostnader.

SLÄKTFORSKARENS TESTAMENTE

Jag,

.....

vill att mitt efterlämnade släktforskarmaterial tas om hand på följande sätt:

Följande originaldokument skall överlämnas till

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Släktutredningar, antavlor, ansedlar, avskrifter, mm överlämnas till

.....
.....
.....
.....
.....

Litteratur, filmer etc. skall överlämnas till

.....
.....
.....
.....

Övrigt material med anknytning till släktforskningen

.....
.....
.....
.....
.....

För råd och hjälp kan boutredaren vända sig till

namn:

adress:.....

tel:

.....

....

..... bevittnas:

Ort datum

..... bevittnas:

Namn-teckning

HALLANDS GENEALOGISKA FÖRENING
Fiskaregatan 17
302 38 Halmstad

e-mail: hgf@halland.genealogi.se

Certifiering av pappers- eller dataregister gällande

.....
(typ av handling)

Detta certifikat är avsett att förklara hur ovanstående register har skapats. Genom att definiera framtagningsprocessen kan den som vill utnyttja registret bedöma vilken kvalitet det håller. Certifikatet kan också vara hjälp för den som planerar att lägga upp ett nytt register. Stryk under gällande svarsalternativ (markerade med fetstil).

Förutsättning: Registret föreligger i digital form, alltså inlagt på dator.

Följande registerprogram har använts vid arbetet:

Registret är avsett att i sin slutliga form föreligga i **pappersformat** **dataformat**

Hur arkiveras den färdiga registerfilen?

Datum för registerfilen:

En säker metod vid korrekturläsning är om man skriver ut registret på papper i den ordning det är inskrivet i datorn. Därefter kontrollerar man post för post och skriver in rättelserna på pappersutskriften, gärna med röd penna som syns tydligt, så att man inte missar någon detalj.

Är registret på något sätt korrekturläst efter inmatningen på data? **Ja** **Nej**

Om svaret på ovanstående fråga är *Nej*, skriv under på andra sidan. Annars besvara nedanstående frågor där bara en behöver vara besvarad med Ja.

Är registret utskrivet på papper och därefter korrekturläst en första gång mot en filmad kopia av originalhandlingen (mikrofilm eller mikrokort)? **Ja** **Nej**

Är registret utskrivet på papper och därefter korrekturläst en första gång mot en papperskopia av originalhandlingen eller själva originalhandlingen? **Ja** **Nej**

Är registret korrekturläst från datorns skärm mot originalhandlingen eller någon form av kopia av handlingen, papper eller film? **Ja** **Nej**

Efter en korrekturläsning rättar man lämpligen dataregistret från de felaktiga uppgifter som upptäckts.

Är registret efter korrekturläsningen rättat i datorn? **Ja** **Nej**

När första korrekturläsningen är rättad kan man, om man har sådan typ av program (exempelvis Microsoft Access), sortera registrerat fält för fält för att på det sättet upptäcka nya felaktigheter. På så vis kan man bland annat hitta mellanslag i början av fält. Dessa förorsakar att namn sorteras fel. Man kan också med sådana program leta efter dubbla mellanslag och tecken som inte ska förekomma.

Är registret därefter kontrollerat enligt ovanstående modell? **Ja** **Nej**

Den som är mycket noggrann gör nu en andra korrekturläsning. Behovet styrs av vilken nivå man låg på efter den första.

Är registret korrekturläst en andra gång? **Ja** **Nej**

Är registret en andra gång utskrivet på papper och därefter korrekturläst mot en filmad kopia av originalhandlingen (mikrofilm eller mikrokort)? **Ja Nej**

Är registret en andra gång utskrivet på papper och därefter korrekturläst mot en papperskopia av originalhandlingen eller själva originalhandlingen? **Ja Nej**

Är registret en andra gång korrekturläst från datorns skärm mot originalhandlingen eller någon form av kopia av handlingen, papper eller film? **Ja Nej**

För att söka i ett dataregister behövs normerade former av namnen eftersom de ursprungliga skrivarna kunde variera sina stavningar. Den korrektaste metoden är att använda dubbla fält för de namn som ska kunna sökas via dator, ett med bokstavstrogen återgivning och ett med normerad stavning. Då kan namnen presenteras helt bokstavstroget mot originalhandlingen men sökas via den normerade stavningen.

Har registret dubbla uppsättningar av för registret väsentliga personnamnsfält (bokstavstrogen och normerad form av något eller några namn)? **Ja Nej**

Vilket/vilka fält?

Är registret redan från början bearbetat så att det innehåller enbart normerade personnamnformer? **Ja Nej**

Det vanligaste referensverket för stavning av personnamn är Roland Otterbjörk – Svenska Förnamn. Även namnlistan i Släktforskarnas årsbok '95 (och '97) är till stor hjälp.

Vilken tryckt källa är referens för personnamnens stavning?

Har registret dubbla uppsättningar av för registret väsentliga ortnamnsfält (bokstavstrogen och normerad form av något eller några namn)? **Ja Nej**

Vilket/vilka fält?

Är registret redan från början bearbetat så att det innehåller enbart normerade ortnamnsformer? **Ja Nej**

Ett exempel för referens för stavning av ortnamn är CDn *Svenska Ortnamn* med Lantmäteriverkets GSD-databas inlagd. En annan är *Postens ortnamnsförteckning*. Rosenbergs geografiska lexikon är inte bra som referens eftersom stavningen i den är från 1870-talet.

Vilken källa är referens för ortnamnens stavning?

.....
(Ort och datum)

Registeransvarig:

Registrerare:

.....

.....

.....

.....

(Förening)